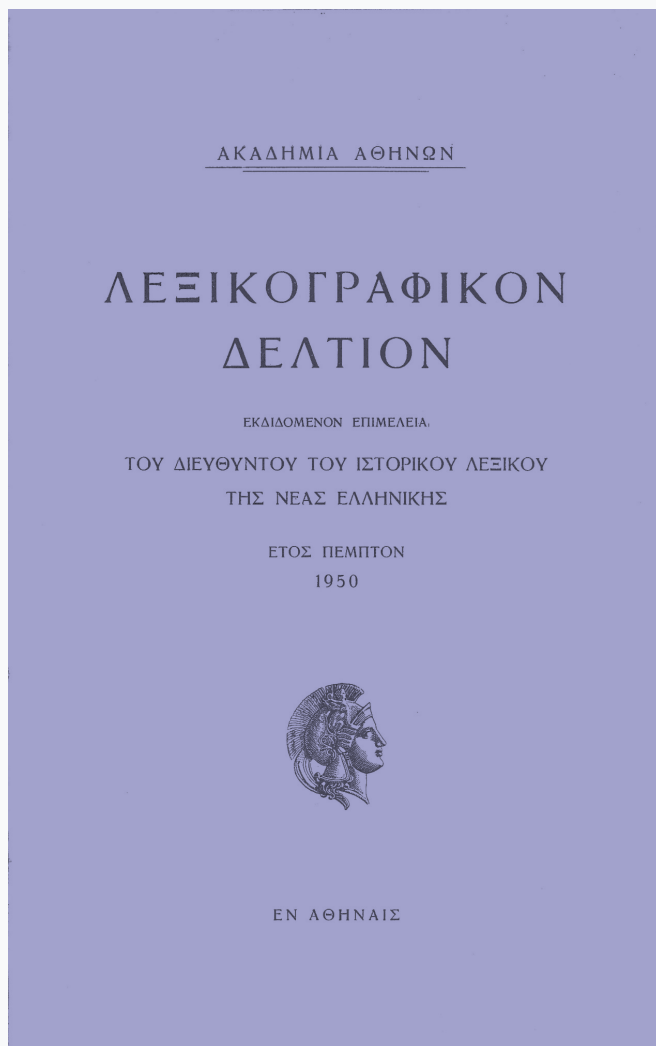

Lexicographic Bulletin

Vol 5 (1950)

Lexicographic Bulletin

Φρασεολογικά

Anthimos Papadopoulos

doi: [10.12681/ld.39544](https://doi.org/10.12681/ld.39544)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ
ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ

1950

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

<i>Α. Α. Παπαδοπούλου</i> Φρασεολογικά	Σελ. 3 - 52
<i>Β. Φάβη</i> Κριτικά και παλαιογραφικά εις τὸν Ἡσυχιον	» 53 - 122
<i>Στ. Μάνεση</i> Οὐσιαστικά οὐδέτερα εις - οὐ	» 123 - 128
<i>Α. Α. Παπαδοπούλου</i> Κρίσις ἔτυμολογικοῦ λεξικοῦ Ν. Π.	
Ἄνδριώτη	» 129 - 147
Πίναξ λέξεων	» 148 - 153

ΦΡΑΣΕΟΛΟΓΙΚΑ

Εἰς τὸν προηγούμενον τόμον τοῦ παρόντος Δελτίου ἐδημοσιεύσαμεν τὴν πρώτην σειρὰν τῶν **Φρασεολογικῶν** μας μελετῶν. Ἦδη συνεχίζομεν μὲ τὴν δευτέραν σειρὰν περιοριζόμενοι καὶ πάλιν εἰς τὰς κοινὰς καὶ συνήθεις φράσεις. Αἱ ἰδιωματικά, αἱ ὅποια ἀποτελοῦν ἄλλο κεφάλαιον ἀνεξάντλητον ἐπίσης, μᾶς ἀπασχολοῦν ἐνταῦθα, ἐφόσον χρησιμεύουν εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν κοινῶν.

ἄλλος τ' ὄνομα κι ἄλλος τὴ χάρι.

Ἡ φράσις κατ' ἔλλειψιν τοῦ ρήματος *ἔχει* λέγεται διὰ πρόσωπον ἔχον μὲν ἀξίωμα καὶ κοινωνικὴν θέσιν, ἀλλὰ μὴ ἀπολαμβάνον τὰ εἰς τὴν θέσιν του ἀνήκοντα ἀγαθὰ, τὰ ὅποια ἀπολαμβάνει ἄλλος κατωτέρας κοινωνικῆς τάξεως ἢ μὴ δικαιούμενος.

ἄλλουνοῦ παπᾶ βαγγέλια.

Ἐπὶ ἱερέως μὴ γνωρίζοντος πολλὰ γράμματα λέγεται εἰς τὴν Δημητσάναν **ἄλλουνοῦ παπᾶ βαγγέλιο**. Ὑποτίθεται δηλαδή ὅτι οὗτος συνηθισμένος εἰς τὸ κείμενον τοῦ ἰδικοῦ του εὐαγγελίου καὶ μὴ δυνάμενος νὰ διαβάσῃ ἄλλο κείμενον ἀποκρούει αὐτὸ ὡς ἀνήκον εἰς ἄλλον ἱερέα. Ἀπὸ τὴν ἰδιωματικὴν αὐτὴν φράσιν προῆλθεν ἡ κοινὴ **ἄλλουνοῦ παπᾶ βαγγέλια**, ἡ ὅποια λέγεται εἰς περίστασιν, καθ' ἣν γινομένης συζητήσεως περὶ τινος πράγματος παρεμβάλλεται ἄλλο ἐντελῶς ἄσχετον. Ἡ μεταβολὴ τοῦ ἀριθμοῦ ἐξηγεῖται ἀναλογικῶς. Ἀφοῦ οἱ λαλοῦντες ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὸ ἀρχικὸν νόημα τῆς φράσεως καὶ ἐγενίκευσαν τὸ περιεχόμενον τῆς, ἔτρεψαν τὸ **βαγγέλιο** εἰς **βαγγέλια** κατὰ τὸ **πράγματα, ζητήματα** κττ.

ἄλλου ὁ παπᾶς κι ἄλλου τὰ ράσα του.

Ἡ φράσις λέγεται διὰ πράγματα καὶ πρόσωπα, τὰ ὅποια εἶναι χωρισμένα καὶ μακρὰν ἀλλήλων, ἐνῶ φυσικὸν εἶναι νὰ εὕρισκωνται μαζί. Εἰς τὴν γένεσίν της μᾶς ὀδηγεῖ ἡ φράσις τῆς Καρπάθου **ὄπου ὁ παπᾶς, πάν και τὰ ράσα**, ἡ ὅποια κατὰ τὸν πληροφοριοδότην τοῦ Ἀρχείου τοῦ Λεξικοῦ λέγεται «ἐπὶ τῶν ὑστερουμένων βοηθείας¹». Ἡ ἐρμηνεία δὲν φαίνεται σαφῆς. Νομίζω ὅτι θὰ λέ-

¹) Αἱ ἰδιωματικαὶ πληροφορίαι προέρχονται ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

γεται διὰ ἱερέα, ὅστις μεταβαίνων πρὸς τὴν ναὶ ἱεροουρήσῃ μακρὰν τῆς παροικίας του, λ. γ. εἰς ἐξωκλήσιον, πρέπει νὰ ἔχη καὶ βοηθοὺς, ὡς ψάλτην ἢ νεωκόρον, ἀκολουθοῦντας αὐτὸν ἀναποσπαστῶς, ὡς ἀχώριστα ἀπὸ αὐτὸν εἶναι καὶ τὰ ράσα του. Ὅταν ὅμως δὲν ἔχη τοιούτους, σὺν νὰ εἶναι ἄλλοῦ ὁ ἴδιος καὶ ἄλλοῦ τὰ ράσα του.

ἀμόλα μελάνι!

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ ζῶα τινὰ τῆς θαλάσσης, τὰ ὅποια πρὸ τοῦ κινδύνου ἐκκρίνουν μελάνι καὶ οὕτω καθιστάμενα ἀφανῆ ὑπὸ τοῦ θολουμένου ὕδατος φεύγουν ἀόρατα πλέον καὶ σώζονται, ἐγεννήθη ἡ ἀνωτέρω φράσις σημαίνουσα φύγε, γίνου ἄφαντος¹.

ἄνοιξαν τὰ σκόρδα του.

Τὸ ρῆμα *ἀνοίγω* εἶναι κοινὸν ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ ἀνθοφορῶ ἢ φυλλοφορῶ. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὴν ἀνθισιν τῶν δένδρων παραβάλλεται καὶ ἡ ἀνθισις τῆς ἡλικίας, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος κρίνεται ὥριμος πρὸς γάμον, λέγεται εἰς τὴν Δημητσάναν *ἄνοιξε τὸ κλαρί της* ἐπὶ κόρης ὠρίμου πρὸς γάμον καὶ ἀλλαγῶ τῆς Πελοποννήσου *ἄνοιξε τὸ κλαρί του* ἐπὶ νέου ἐρχομένου εἰς γάμου κοινω-νίαν καὶ «εἰρωνικῶς ἐπὶ τοῦ ὀψέ ποτε εὐδοκιμοῦντος»². Ἀπὸ τοιαύτας μεταφο-ρικὰς φράσεις ὀρμηθεὶς ὁ λαὸς παίζων μὲ τὴν λέξιν εἶπε καὶ *ἄνοιξαν τὰ σκόρδα του* «ἐπὶ νέου ὁ ὁποῖος ἀρχίζει νὰ ἐννοῇ τὸν κόσμον καὶ νὰ ἐρωτοτροπῇ»³.

ἀντὶ τοῦ μάννα χολή.

Ἐκ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὕμνου «ἀντὶ τοῦ μάννα χολήν, ἀντὶ τοῦ ὕδατος ὄξος, ἀντὶ τοῦ ἀγαπᾶν με σταυρῶ μὲ προσηλώσατε». Ἡ φράσις ἐπὶ ἐσχάτης ἀγνω-μοσύνης ἀνθρώπου φερομένου κακῶς πρὸς τὸν εὐεργέτην του.

ἀπὸ τ' ἀφτι καὶ στὸ δάσκαλο.

Ἀπὸ τὴν σχολικὴν ζωὴν, καθ' ἣν ὁ ἀτακτῶν μαθητὴς συλλαμβανόμενος ἀπὸ τὸ ἀφτι ὀδηγεῖται εἰς τὸν διδάσκαλον διὰ τιμωρίαν, ἐπεκράτησεν εἰς τὸν κοινὸν λόγον ἡ φράσις ἐπὶ τῆς ἀμέσου τιμωρίας τοῦ πταιόντος ὑπὸ τοῦ προϊ-σταμένου του⁴.

¹) Πβ. καὶ *Φαίδ. Κουκουλέν*, ἐν Ἡμερολογίῳ Μεγάλῃς Ἑλλάδος ἔτ. 1927 σελ. 225.

²) Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν λ. *ἀνοίγω* σημ. 11.

³) Ἄνωτ.

⁴) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν λ. *ἀφτι* 1.

ἀπὸ τὸν Ἄννα ἕως τὸν Καϊάφα.

Εἰς τὴν εὐαγγελικὴν ἀφήγησιν περὶ τῆς δίκης τοῦ Ἰησοῦ λέγεται ὅτι συλλαβόντες «ἔδεσαν αὐτὸν καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν πρὸς Ἄνναν πρῶτον» τὸν ἀρχιερέα. Ἔπειτα «ἀπέστειλεν αὐτὸν ὁ Ἄννας πρὸς Καϊάφην τὸν ἀρχιερέα»¹. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὸν Ἄνναν πρὸς τὸν Καϊάφην διὰ τὴν διεκπεραίωσιν τῆς δίκης ἐγέννησε τὴν μεταφορικὴν ἔννοιαν τῆς φράσεως λεγομένης δι' ἄνθρωπον παραπεμπόμενον ἀπὸ ἑνα εἰς ἄλλον διὰ τὴν διευθέτησιν τῆς ὑποθέσεώς του.

ἀρπάζω ἀπὸ τὰ μούτρα.

Τὸ νὰ πιάσῃ κανεὶς βιαίως ἕνα ἄνθρωπον ἀπὸ τὸ χέρι ἢ ἄλλοθεν εἶναι κακόν, ἀλλὰ πολὺ χειρότερον εἶναι νὰ ἐπιχειρήσῃ τοιοῦτον τι εἰς τὸ πρόσωπον, ὅτε ὁ προσβαλλόμενος τὰ χάνει κυριολεκτικῶς. Διὰ τοῦτο ἡ φράσις **τὸν ἀρπάζω ἀπὸ τὰ μούτρα** σημαίνει τὸν προσβάλλω καιρῶς, τὸν ἀποπαίρνω.

βάζω εὐλογητό.

Ἡ φράσις σημαίνει κάμνω ἀρχὴν, ἀρχίζω, καὶ προῆλθεν ἀπὸ τὴν τυπικὴν διάταξιν τῆς ἐκκλησίας ν' ἀρχίσῃ κάθε ἀκολουθία καὶ τελετὴ ἀπὸ τὴν φράσιν «εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ κτλ.» ἐξυπακουομένου τοῦ εὐκτικῶ ἔστω.

βάζω λιτοὺς καὶ δεμένους, ἐπικαλοῦμαι Θεοὺς καὶ δαίμονες κτλ.

Ἡ φράσις σημαίνει ἐπιδιώκω ἢ ἐπικαλοῦμαι τὴν μεσολάβησιν καὶ ὑποστήριξιν παντὸς προσώπου διὰ νὰ ἐπιτύχω τὴν εὐδωσιν ὑποθέσεώς τινος. Τὸ ἐπιθετον **λιτοὺς** μᾶς βοηθεῖ δι' ἰχνηλασίας τρόπον τινὰ ν' ἀνεύρωμεν τὴν ἀρχὴν τῆς φράσεως, ἡ ὁποία κατὰ τὴν γνώμην μου ἀνάγεται εἰς τὴν κυνηγετικὴν ζωὴν. Οἱ κυνηγοὶ ἀφίνουν τοὺς σκύλλους τῶν ἐλευθέρους τῶν δεσμῶν διὰ ν' ἀνακαλύψουν διὰ τῆς ὁσφρήσεως καὶ ἰχνηλασίας τὸ θήραμα, **βάζουν λιτοὺς τοὺς σκύλλους** διὰ νὰ ξετρυπίσουν τὸν λαγὸν ἢ ἄλλο ἀγρίμι. Καλὰ ἕως ἐδῶ. Ἀλλὰ **βάζουν καὶ δεμένους σκύλλους**; Πῶς ἐξηγεῖται ἡ λογικὴ ἀσυναρτησία; Νομίζω ὅτι τὸ ὀξύμωρον τοῦτο σχῆμα ἐδημιούργησεν ὁ ψυχολογικὸς λόγος τῆς δεινώσεως. Ὁ πρῶτος εἰπὼν τὴν φράσιν ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ εἰκονικὴν οὕτως εἰπεῖν τὴν μεγάλην προσπάθειαν ἀνθρώπου, ὅστις θέλει μὲ κάθε μέσον νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ποθούμενον καὶ ἐπιδιώκει πρὸς τοῦτο τὴν βοήθειαν παντὸς ἀνθρώπου ὅχι

¹) Εὐαγγελιστ. Ἰωάνν. 18, 13 καὶ 24.

μόνον φίλου και ἀπλῶς γνωστοῦ, ἀλλὰ και ἀγνώστου και ἐχθροῦ ἀκόμη, καθὼς ὁ κυνηγὸς ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς ταχείας ἀνακαλύψεως ἢ και συλλήψεως τοῦ θηράματος θὰ ἐσκέπτετο ἐν τῇ παραζάλῃ τῆς βίας νὰ χρησιμοποιήσῃ και αὐτοὺς τοὺς δεμένους σκύλλους.

Παραπλησία δεινώσεις διὰ παρομοίου ὄξυμόρου σχήματος παρατηρεῖται και εἰς τὴν φράσιν τῆς λογίας χρήσεως *ἐπικαλεῖται θεοὺς και δαίμονας* λεγομένην δι' ἄνθρωπον μὴ διστάζοντα νὰ ἐπικαλεσθῇ και τῶν δαιμόνων τὴν συνδρομήν. Ὅμοίως και εἰς τὴν ἄλλην *τὸν βοηθοῦν θεοὶ και δαίμονες* δι' ἄνθρωπον, τοῦ ὁποίου αἱ σκέψεις και αἱ ἐνέργειαι ἐπικουροῦνται ἀπὸ πρόσωπα και περιστατικὰ ἀπροσδόκητα και εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον. Ἡ φράσις βέβαια εἶναι ἀρχαία και ἄλλην σημασίαν εἶχεν εἰς τοὺς ἀρχαίους τὸ *δαίμονες*, ἀλλὰ σήμερον σημαίνει *διάβολοι* και οὕτω δημιουργεῖται ἀντίθεσις πρὸς τὸ *θεοί*.

βάζω μέσα, μπαίνω μέσα κτλ.

Τὸ ἐπίρρημα μέσα εἰς ὠρισμένας φράσεις σημαίνει ἐντὸς τῆς φυλακῆς, οἷον ἐνεργητικῶς *βάζω, χώνω μέσα* = φυλακίζω και παθητικῶς *πηγαίνω, μπαίνω μέσα* = φυλακίζομαι. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς δὲν πρόκειται περὶ εἰδικεύσεως τοῦ *μέσα* ἐν τῇ σημασιολογικῇ ἐξελίξει, ἀλλὰ περὶ τῶν συνήθων βραχυλογιῶν ἀντὶ τῶν πλήρων ἐκφράσεων *βάζω μέσα ᾽ς τὴ φυλακὴ, μπαίνω μέσα ᾽ς τὴ φυλακὴ* κτλ.

βάζω ᾽ς τὸ ράφι, ᾽ς τὸ χρονοντούλαπο.

Ὡς πρὸς τὴν μεταβατικὴν ἢ ἀμετάβατον διάθεσιν τῶν ρημάτων παρατηρεῖται ὅτι τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα τείνει πάντοτε νὰ δημιουργήσῃ μεταβατικὸν ρῆμα ἐκεῖ πού ὑπάρχει ἤδη ἀμετάβατον και ἀντιστρόφως. Κάτι παρόμοιον ἤρχισε νὰ συμβαίνει και εἰς ὀλοκλήρους φράσεις. Ἐπειδὴ λέγεται ἀμεταβάτως *μπαίνω ᾽ς τὸ ράφι* ἐπὶ γυναικός, ἢ ὁποία παύει πλέον λόγω ἡλικίας νὰ ἔχῃ ἐλπίδα γάμου και παύει τρόπον τινὰ νὰ κινή τὸ ἐνδιαφέρον και ἀχρηστεύεται ὡς γυναῖκα, ἐλέχθη και μεταβατικῶς *βάζω ᾽ς τὸ ράφι* ἐπὶ πράγματος, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται πλέον ἄνευ ἐνδιαφέροντος και ἀχρηστον, ἥτοι τὸ παραμελῶ, τὸ ἐγκαταλείπω.

Συγγενὴς σημασιολογικῶς εἶναι και τὸ *βάζω ᾽ς τὸ χρονοντούλαπο*, τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχὴ εἶναι ἀπὸ τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας, ὅπου ἔγγραφα διεκπεραιωθέντα ἤδη ἢ δι' οἷονδήποτε λόγον μὴ ἔχοντα ἐνδιαφέρον τοποθετοῦνται εἰς τὸ *χρονοντούλαπο*, δηλαδὴ εἰς τὸ *ντουλάπι*, ὁπόθεν εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον δὲν πρόκειται πλέον νὰ μετακινηθοῦν. Ἀμεταβάτως και ἐδῶ λέγεται *μπαίνω ἢ πᾶω ᾽ς τὸ χρονοντούλαπο*.

βάζω, ρίχνω τὸ κεφάλι κάτω.

Ὁ ἀγέρωχος ἄνθρωπος παρίσταται ὡς ἔχων ἐπηρμένην τὴν κεφαλὴν. Ὄντως εἰς τὴν πραγματικότητα ἐνίοτε συμβαίνει τοῦτο. Ἐπομένως, ὅταν σκέπτεται λογικώτερα, **βάζει τὸ κεφάλι κάτω**, ἢ, ὅταν ὑποχωρῇ ταπεινωμένος καὶ κατησχυμένος, **ρίχνει τὸ κεφάλι κάτω**.

βαστῶ τὰ γκέμια καλά.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸν δαμαζόμενον διὰ τοῦ χαλινοῦ ἵππον ἐλέχθη καὶ ἐπὶ γυναικὸς τῆς **βαστάει τὰ γκέμια καλὰ** ὁ σύζυγος, ὅταν δὲν τῆς ἐπιτρέπει νὰ παρεκκλίνῃ κατ' ἐλάχιστον ἀπὸ τὴν σύζυγικὴν ἀφοσίωσιν καὶ τὰ καθήκοντα τῆς καλῆς νοικοκυρωσύνης. Γενικώτερον ἡ φράσις σημαίνει καὶ διοικῶ καλῶς τὰ τοῦ οἴκου μὴ ἐπιτρέπων νὰ συμβῇ τίποτε τὸ ἀνώμαλον καὶ ἐπιζήμιον.

βαστῶ, κρατῶ τῆ θέσι μου, τὸν βάζω ᾽ς τῆ θέσι του.

Κυριολεκτικῶς τὸ **βαστῶ** ἢ **κρατῶ τῆ θέσι μου** δηλοῖ δὲν ἐγκαταλείπω τὴν θέσιν μου, ὥστε νὰ τὴν καταλάβῃ ἄλλος, κατέχω αὐτὴν στερεά. Ἄλλὰ πρὸς τὴν θέσιν ἀπὸ τοπικῆς ἀπόψεως παρωμοιώθη ἡ κοινωνικὴ θέσις ἀπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως καὶ διὰ τοῦτο μεταφορικῶς ἡ φράσις κατήντησε νὰ σημαίνῃ ἀποφεύγω νὰ λέγω ἢ νὰ πράττω τι ἀνοίκειον ἢ ἀπροσάρμοστον εἰς τὴν θέσιν μου ἐν τῇ κοινωνίᾳ, δηλαδή εἰς τὴν προσωπικὴν μου ἀξιοπρέπειαν, διότι ἂν πράξω τὸ ἀντίθετον, τὸ ὁποῖον νὰ προσβάλλῃ τὴν ὑπόληψίν μου, ἀπομακρύνομαι ἀπὸ τὴν προσήκουσαν θέσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

Ἡ δὲ φράσις **τὸν βάζω ᾽ς τῆ θέσι του** δηλοῖ μεταφορικῶς τὸν ἀναγκάζω διὰ λόγου ἢ τρόπου συμπεριφορᾶς νὰ γίνῃ συνετώτερος, φρονιμώτερος, προσηκτικώτερος καὶ εὐγενέστερος εἰς τὰς πρὸς ἐμὲ σχέσεις του, δηλ. ἐγκαταλείποντα τὴν θέσιν του καὶ παρεκτρεπόμενον εἰς λόγους ἢ πράξεις ἀπρεπεῖς τὸν ἐπαναφέρω εἰς τὴν συναίσθησιν τῆς ἀπρεπείας του καὶ τὸν ἀναγκάζω οὕτω νὰ γίνῃ εὐπρεπής.

βαστῶ, κρατῶ, φυλάω πισινή.

Αἱ τρεῖς αὐταὶ φράσεις εἶναι ταυτόσημοι ὑπονοουμένου εἰς τὸ ἐπίθετον **πισινή** τοῦ ὀνόματος **χαρτωσιά**. Λέγονται δὲ εἰς τὸ χαρτοπαίγιον τῆς λεγομένης **κοντζίνας** καὶ σημαίνουν φυλάττω ἓνα καλὸ χαρτὶ ποῦ βαστῶ εἰς τὰ χέρια μου καὶ περιμένω τὴν τελευταίαν διανομὴν, διότι ἐλπίζω ὅτι ἀπὸ αὐτὴν θὰ ἔχω ἄλλο χαρτὶ, τὸ ὁποῖον ἐν συνδυασμῶ μὲ τὸ πρῶτον θὰ μοῦ δώσῃ τὴν νίκην. Ὡστε ὡς βλέπει τις αἱ φράσεις εἶναι βραχυλογικαί. Ἡ πλήρης ἔκφρασις θὰ ἦτο **βαστῶ** ἢ

κρατῶ ἢ φυλάω τὸ δεῖνα χαρτί περιμένοντας τὴν πισινὴ χαρτωσιά. Καὶ ἐπειδὴ οὕτω ὁ παίζων δεικνύει ἐπιφυλακτικότητα καὶ δὲν ριψοκινδυνεύει παίζων ἀμέσως τὸ καλὸ χαρτί ποῦ κρατεῖ, μετέστη ἡ φράσις καὶ εἰς μεταφορικὴν χρῆσιν καὶ σημαίνει εἶμαι ἐπιφυλακτικὸς εἰς τὴν ἄμεσον πραγματοποίησιν σκέψεώς τινος, δὲν τὴν ἐκτελῶ ἀμέσως ἢ τὴν ἐκτελῶ ἐν μέρει μόνον, διότι σκέπτομαι ὅτι ἐνδεχόμενον τὴν τελευταίαν στιγμὴν νὰ μεσολαβήσῃ γεγονὸς ἀνατρέπον τὴν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν. Καὶ μεταφορικώτερον *βαστάω πισινὴ* = δὲν σπαταλῶ ὅλα τὰ κέρδη, ἀλλ' ἀποταμιεύω καὶ διὰ τὸ γῆρας μου. Ὅθεν καὶ εἰς τὸ ἰδίωμα Καλαβρῦτων *πισινὴ* = τὸ ὑπόλοιπον μέρος τῆς ζωῆς καὶ δὴ τὸ γῆρας, οἷον *βαστῶ καὶ γιὰ τὴν πισινὴ*.

βαστῶ τιμόνι.

Ἦτο φυσικὸν τὸ *βαστῶ τιμόνι* = διευθύνω τὸ πηδάλιον πλοίου νὰ μεταφερθῇ ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τοῦ ναυτικοῦ βίου καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ οἴκου. Ὅθεν *βαστῶ τιμόνι* = διοικῶ καλῶς τὰ τοῦ οἴκου καταστάλλον τὰς ἀτασθαλίας καὶ παρεκτροπὰς τῶν οἰκειῶν.

βαστῶ, κρατῶ χαρακτήρα κτλ.

Ἀπὸ τὰς λεγομένας κατὰ σημασίαν μέσας λέξεις, καθὼς *μοῖρα*, *ριζικό*, *τύχη* κτ., εἶναι καὶ ὁ *χαρακτήρας* δηλῶν τὴν ἰδιάζουσαν ἠθικὴν ὑπόστασιν ἑνὸς προσώπου, διὸ καὶ λέγεται *καλὸς χαρακτήρας*, *κακὸς χαρακτήρας*. Συνέβη ὁμοῦ καὶ εἰς τὴν λέξιν αὐτὴν ὅ,τι συμβαίνει πολλάκις εἰς τὰς λέξεις τῆς κατηγορίας αὐτῆς, ἤτοι περιορισμὸς τῆς ἐννοίας εἰς τὴν καλὴν ἐκδοχὴν, καὶ ἡ φράσις *βαστῶ χαρακτήρα* σημαίνει δὲν ἀλλάζω τὸν καλὸν χαρακτήρα μου κατὰ τὰς περιοστάσεις, εἶμαι σταθερὸς εἰς τὰς καλὰς σκέψεις καὶ πράξεις μου.

Ὅταν δὲ ἡ σταθερότης αὐτὴ ἀφορᾷ εἰς τὰς ἰδιαζούσας σχέσεις μὲ πρόσωπα στενῶς συνδεόμενα πρὸς ἡμᾶς, λέγομεν *τοῦ βαστῶ χαρακτήρα τοῦ δεῖνα* = εἶμαι εἰλικρινὴς πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν τιμῶ καὶ τὸν σέβομαι. Εἰδικώτερον δὲ προκειμένου περὶ τῶν συζυγικῶν σχέσεων αἱ φράσεις *τοῦ βαστάει ἢ τῆς βαστάει χαρακτήρα* δηλοῦν τὴν ἀμοιβαίαν ἀφοσίωσιν καὶ πίστιν τῶν συζύγων.

βγάζω τὰ κάστανα ἀπὸ τῆ φωτιά.

Ἡ φράσις ἐπὶ τοῦ ἀναλαμβάνοντος τὴν διεκπεραίωσιν ἐπικινδύνου ἔργου, ὡς ὅταν θέλῃ τις ν' ἀποσύρῃ τὰ κάστανα ἀπὸ τὴν ἀνθρακιάν. Ἄν ὁ φλοιὸς των δὲν εἶναι χαραγμένος καλὰ ὡς τὴν ψῖχαν, διαρρηγνύονται μετὰ κρότου ἕξ αἰτίας τοῦ ἔσωθεν γεννωμένου ἀτμοῦ καὶ ἐκσφενδονιζόμενα δύνανται ν' ἀποβοῦν ἐπικίνδυνα.

βγαίνει ἀπάν' ἀπάνω.

Ἡ φράσις βραχυλογικῶς ἀπὸ τὴν πλήρη ἔκφρασιν **βγαίνει ἀπάν' ἀπάνω** *σάν τὸ λάδι* λέγεται δι' ἄνθρωπον, ὅστις κατορθώνει νὰ παρουσιάσῃται ἀθῶος, ἐνῶ κατ' ἀλήθειαν δὲν εἶναι¹. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὸ λάδι, τὸ ὁποῖον ἐπιπολάζει καὶ φαίνεται διαυγές σάν νὰ εἶναι ἀνέπαφον ἀπὸ τὴν ἀκαθαρσίαν ἢ τὴν θολότητα τοῦ ὑποκάτωθεν ὑγροῦ. Ἡ ἀρχὴ ἀπὸ τὸ ἐλαιοτριβεῖον.

βγαίνω 'ς τὸ κλαρί.

Ἐκ μεταφορᾶς τῶν νεοσσῶν τῶν πτηνῶν, οἱ ὅποιοι ἐξερχόμενοι τῆς φωλεᾶς ἀρχίζουσι νὰ πετοῦν κοντὰ κοντὰ ἀπὸ κλαδί εἰς κλαδί, ἐδημιουργήθη ἡ φράσις **βγήκε 'ς τὸ κλαρί** λεγομένη διὰ νέον ἀποκτήσαντα τὴν ἐλευθερίαν του μακρὰν τῶν οἰκογενειακῶν περιορισμῶν, ἔπειτα δὲ δι' ἄνθρωπον, ὅστις καθιστάμενος ἐλεύθερος ἀπὸ τοὺς κοινωνικοὺς δεσμοὺς γίνεται ἀντάρτης ἢ ληστής. Ἀπὸ τὴν σημασίαν αὐτὴν τῆς πλήρους ἐλευθερίας εἰς τὸ ἐνεργεῖν καὶ πράττειν κατὰ βούλησιν προέκυψεν ἡ σημασία τοῦ διαφθείρομαι. Ὅντως τὸ **βγαίνω 'ς τὸ κλαρί** πολλαχοῦ ἔχει αὐτὴν τὴν σημασίαν.

βλέπω τὰ στενά, βάζω 'ς τὰ στενά.

Διάφορον εἶναι τὸ νόημα τῶν δύο τούτων φράσεων, καθὼς διάφορος εἶναι καὶ ἡ ἀρχή.

Ἡ πρώτη σημαίνει φθάνω εἰς ἀδιέξοδον, εὐρίσκομαι εἰς ἀμηχανίαν περὶ τοῦ πρακτέου. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀνάγεται εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν. Εἰς ἐκείνην **τὰ στενά** ἐσήμαιναν δίοδον στενήν, διὰ τῆς ὁποίας ἦτο ἀδύνατον νὰ διέλθῃ τις κυρίως ἐποχούμενος ἀμάξης. Καὶ ἐντεῦθεν αἱ φράσεις **ἔχομαι ἢ καθίσταμαι ἢ εἶμι ἐν στενῶ**, ἐνν. τόλῃ χώρῳ κτ., σημαίνουν εὐρίσκομαι εἰς δύσκολον θέσιν

Ἡ δευτέρα σημαίνει πιέζω, στενοχωρῶ, ἀναγκάζω καὶ ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν φυσικὴν πίεσιν τῶν στενῶν ὑποδημάτων. Ἐπομένως εἶναι βραχυλογία προελθούσα ἀπὸ τὴν ἔκφρασιν **βάζω τὰ πόδια του 'ς τὰ στενά παπούτσια**. Ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθὲς μαρτυρεῖ καὶ ἡ συνώνυμος φράσις **βάζω τὰ δύο του πόδια σ' ἓνα παπούτσι**.

βράζει τὸ καζάνι.

Ἄνωμαλία πραγμάτων φανερὰ ἢ ὑποβόσκουσα καὶ λανθάνουσα δυσἀρέσκεια δυναμένη νὰ ἔχῃ ἐκδηλώσεις ἐπικινδύνους παρωμοιάσθη προσφυνῶς πρὸς λέ-

¹) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἀπάνω Α 1.

βητα ζέοντα, ὁ ὁποῖος, ἂν αὐξηθῆ ἡ δύναμις τοῦ πυρός, δύναται νὰ ὑπερεκχειλίση καὶ νὰ γίνῃ πρόξενος ζημιῶν.

βροντᾶ ἢ τσέπη.

Ὅταν τὸ θυλάκιον εἶναι γεμᾶτον ἀπὸ νομίσματα — ὄχι χαρτονομίσματα — κατὰ τὰς κινήσεις παράγει ἤχον, βροντᾶ κατὰ τὴν λαϊκὴν ἔκφρασιν. Ἐντεῦθεν ἡ φράσις ἐπὶ τοῦ πλουσίου.

βρῆκε τὸ δάσκαλό του, τὸ μάστορή του.

Ἡ πρώτη φράσις *βρῆκε τὸ δάσκαλό του* λέγεται μεταφορικῶς ἐκ τοῦ σχολικοῦ βίου δι' ἄνθρωπον, ὅστις εὐρισκόμενος πρὸ ἀνωτέρου εἰς τὰς γνώσεις ἢ τὴν κοινωνικὴν πεῖραν ἀναγκάζεται νὰ σιωπήσῃ καὶ ὑποχωρήσῃ μὴ δυνάμενος ν' ἀντεῖπῃ, καθὼς ὁ μαθητὴς δέχεται πειθηνίως καὶ χωρὶς ἀντιλογίαν τὰ λεγόμενα τοῦ διδασκάλου.

Ἡ δευτέρα φράσις *βρῆκε τὸ μάστορή του* εἶναι σχεδὸν συνώνυμος, λέγεται δὲ καὶ εἰδικώτερον δι' ἄνθρωπον πανοῦργον καὶ κατεργάρον, ὅστις ἀποτυγχάνει εἰς τὰς ἐνεργείας του ἐξ ἀντιδράσεως ἄλλου κατεργάρου πανουργοτέρου.

γίνεται τὸ κεφάλι μου καζάνι.

Ὁ αἰσθανόμενος ζάλην, σκοτοδίνην κττ. ἀπὸ φωνάς, θορύβους ἢ τὰς πολλὰς διανοητικὰς ἀπασχολήσεις λέγει ὅτι *ἔγινε τὸ κεφάλι μου καζάνι*. Παρομοιάζεται ἴδηλαδὴ ὁ ζαλισμένος ἐγκέφαλος πρὸς τὸ βράζον ὕδωρ λέβητος. Λέγεται καὶ εἰς τὴν Τουρκικὴν *başım kazan gibi dir* = τὸ κεφάλι μου εἶναι ὡσάν καζάνι, ἔχω κεφαλαλγίαν¹, ἀλλὰ πιθανὸν ἢ Ἑλληνικὴ φράσις νὰ μὴ προῆλθε ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν.

γίνομαι μπαρούτι, βρομάει μπαρούτι ἢ παλαμῆδα, μυρίζει μπαρούτι κτλ.

Πρὸς τὴν εὐφλεκτον πυρίτιδα παραβάλλεται ὁ καταλαμβανόμενος ἀπὸ σφοδρὰν ὀργήν, ὅθεν *γίνομαι μπαρούτι* = εἶμαι ἕτοιμος νὰ πάρω φωτιά ἀπὸ τὴν πρώτη σκάλα ὡς ἄλλως λέγεται κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸ πυροβόλον ὄπλον τοῦ παλαιοῦ τύπου ἐκπυρσοκροτοῦν εἰς τὴν πρώτην βαθμίδα κρούσεως τῆς σκανδάλης, ἤτοι εἶμαι ἕτοιμος νὰ ξεσπάσω σὲ θυμόν. Εἰς τὸ ἰδίωμα Καλαβρύτων τὸ

¹) Ἰδ. Ἰωάνν. Χλωροῦ, Τουρκοελληνικὸν Λεξικόν, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1900, τόμ. 2, 1288 β.

γίνομαι μπαρούτι σημαίνει γίνομαι ἄφαντος ὡς ἐξαφανίζεται ἡ ἀναφλεγόμενη πυρῆτις.

Ἡ φράσις *βρομάει μπαρούτι* σημαίνει ὑπάρχει κίνδυνος ἐνόπλου προσβολῆς καὶ μάλιστα κίνδυνος θανάτου. Ἀναλογικῶς ὑποθέτω ὅτι θὰ ἐλέχθη κάποτε καὶ *βρομάει Παλαμῆδι* ἐπὶ κακουργήματος συνεπαγομένου τὴν ποινήν τοῦ θανάτου, διότι εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ Παλαμηδίου ἐκρατοῦντο συνήθως οἱ μέλλοντες νὰ κατατομηθοῦν κακοῦργοι. Ἀλλὰ ὁ λαὸς παίζων μὲ τὰς λέξεις παρεσχέτισε τὸ *Παλαμῆδι* μὲ τὸ ψᾶρι *παλαμῆδα*, ὅθεν ἐγεννήθη ἡ φράσις *βρομάει παλαμῆδα* συνώνυμος τοῦ *βρομάει μπαρούτι*. Ὁ αἰείμνηστος Γεώργιος Χατζιδάκις ἠσχολήθη μὲ τὴν φράσιν, ἀλλὰ τελικῶς κατέλεξεν αὐτὴν μεταξὺ ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἡ ἀρχὴ εἶναι ἄγνωστος¹.

Ἡ φράσις *μυρίζει μπαρούτι* δηλοῖ ὅτι ἐνδεχόμενον νὰ γίνῃ ἐνοπλιος ρῆξις ἢ πόλεμος καὶ σὰν νὰ αἰσθανώμεθα ἐκ τῶν προτέρων τὴν ὁσμὴν τῆς μελλούσης νὰ χρησιμοποιηθῇ πυρίτιδος.

Τέλος ἡ φράσις *ἔφαγε μὲ τὴ φύχτα τὸ μπαρούτι* λέγεται δι' ἄνθρωπον παλαίμαχον διελθόντα τὸ πλεῖστον τῆς ζωῆς ἐν πολέμῳ, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ πυρῆτις, ἀπαραίτητος διὰ τὴν πολεμικὴν ζωὴν, σὰν ν' ἀποτελοῦσε εἶδος ἀπαραιτήτου τροφῆς.

γινόμαστε ἀπὸ δυὸ χωριά, κάνουμε χωριό.

Ἡ πρώτη φράσις λέγεται καὶ πληρεστέρα *γινόμαστε ἀπὸ δυὸ χωριὰ χωριάτες*, δηλαδή ἐνῶ πρὶν εἶμεθα φίλοι, γινόμεθα ἄσπονδοι ἐχθροί, καθὼς εἶναι δυνατὸν νὰ καταστοῦν τοιοῦτοι δύο χωρικοὶ ἄγνωστοι ἀναμεταξύ τους ὡς καταγόμενοι ἀπὸ δύο χωριά.

Ἡ δευτέρα, ἡ ὁποία πληρεστέρα θὰ ἦτο *κάνουμε ἓνα χωριό*, ἔχει ἀντίθετον ἔννοϊαν, δηλαδή συνερχόμεθα φιλικῶς ἐπὶ τὸ αὐτό, συνεργαζόμεθα ἢ συνεννοούμεθα ὡς φίλοι.

γυρίζω σὰν τὴν ἄδικη κατάρρα.

Ἡ φράσις σημαίνει ταιλαιπωροῦμαι ὑπερβολικὰ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς δρόμους ποὺ κάμνω διὰ νὰ ἐπιτύχω τι. Καθὼς φαίνεται εἶναι βραχυλογία προελθοῦσα ἀπὸ βιαίας συγκοπᾶς μακρᾶς ἐκφράσεως *γυρίζω σὰν νὰ ἔχω ἀπὸ κάποιον κατάρρα, ἄδικη ὁμῶς*.

¹) Πβ. *Witney - Jolly*, Ἀναγνώσματα συγκριτικῆς γλωσσολογίας, ἐν Ἀθήναις 1898 σελ. 188.

δὲ λέω, ὅσο νὰ πῆς.

Ἡ φράσις *δὲ λέω* εἶναι βραχυλογία κατὰ παράλειψιν τοῦ *ὄχι* καὶ σημαίνει συμφωνῶ μὲ τὰ λεγόμενα τοῦ ἄλλου, δὲν ἀρνοῦμαι.

Ὅμοίως βραχυλογικῶς λέγεται καὶ ἡ ἄλλη *ὅσο νὰ πῆς* ἀντὶ τοῦ *ὅσο νὰ πῆς ὄχι* καὶ χρησιμοποιεῖται ἐν τῷ λόγῳ ὡς πρότασις ἐναντιωματική, οἷον *ὅσο νὰ πῆς, στενοχωρήθηκα πολὺ* (καὶ ἂν ἀκόμη δὲν τὸ δέχῃσαι, ἐν τούτοις στενοχωρήθηκα πολὺ), *ὅσο νὰ πῆς, εἶναι φτωχὸς* κτ.

δὲν ἔχει πίστι, Θεό, δὲν ἔχει τὸ Θεό του.

Ἡ φράσις *δὲν ἔχει πίστι* ἢ *Θεὸ* λέγεται ἐπὶ ἀνθρώπου ἐξωλεστάτου, διότι πάντοτε ὁ ἄθρησκος ἄνθρωπος εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ παρίσταται ὡς τοιοῦτος.

Ἡ δευτέρα φράσις *δὲν ἔχει τὸ Θεό του* περιέπεσεν εἰς εἰδικωτέραν χρῆσιν λεγομένη ἐπὶ ἀνθρώπου σκληροῦ καὶ ἀτέγκτου ἢ πείσμονος ἢ ἀνθρώπου λέγοντος καὶ πράττοντος κάτι τὸ ἐξαιρετικόν, τὸ ὁποῖον προξενεῖ ἐντύπωσιν.

δὲν ἔχει ᾽ς τὸν ἥλιο μοῖρα.

Ὁ λαὸς διὰ τὰ χαρακτηριστῆρα ἓνα ἀνθρώπων τελείως ἄπορον, φαντάζεται αὐτὸν ὡς στερούμενον τοῦ δικαιώματος ν' ἀπολαμβάνῃ καὶ αὐτὸ τὸ ἡλιακὸν φῶς καὶ τὴν ἡλιακὴν θερμότητα. *Δὲν ἔχει αὐτὸς μερικὸ μῆτε ᾽ς τὸν ἥλιο*, ὅστις ἐν τούτοις εὐεργετῆ ἀδιακρίτως ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Εἰς δύο ἰδιωματικὰ παραλλαγὰς ἀντὶ τοῦ *μοῖρα* λέγεται *μέρα*. Οὕτω λέγεται ἐν Σκύρῳ *δὲν ἔχει ᾽ς τὸν ἥλιο μέρα* καὶ ἐν Λιβυσιῶ *ἔν ἔχει ᾽ς τὸν νῆλιον μέραν*. Δὲν πρόκειται βέβαια τροπὴ τοῦ *οι* εἰς *ε* διὰ τὸ παρακείμενον *ρ*, καθὼς συμβαίνει εἰς τὸ *κερί, ξερὸς* κτ., διότι τὸ *οι* δὲν εἶναι ἄτονον. Ἄρα πρόκειται παρετυμολογία τοῦ *μοῖρα* πρὸς τὸ *μέρα*, τὴν ὁποίαν ἐνίσχυσεν ἡ ἔννοια τῆς φράσεως. Ὁ μὴ ἔχων μερίδιον εἰς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου εἶναι σὰν νὰ μὴ ἔχη ἡμέραν, σὰν νὰ εὐρίσκεται εἰς τὸ σκότος, σὰν νὰ ἔχη νύκτα καὶ μεσουρανοῦντος τοῦ ἡλίου.

δὲν πιάνει χαρτωσιά.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ χαρτοπαίκτην, ὅστις διαρκῶς χάνει καὶ δὲν κατορθώνει οὔτε ἅπαξ νὰ κερδίσῃ τὰ παιζόμενα χαρτιά, λέγεται ἡ φράσις διὰ παντελῶς ἀνίκανον ἀνθρώπον σχετικῶς πρὸς ἄλλον ἱκανόν, οἷον *κοντὰ σ' ἐμένα αὐτὸς δὲν πιάνει χαρτωσιά*.

δὲν τὸν ἀφίνουν σὲ χλωρὸ κλαρί.

Ὁ κακοποιός, ὅστις *βγαίνει ᾽ς τὸ κλαρί* γινόμενος ληστής, ἔχει καταφύγιον

τὰ δάση ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ μάλιστα τὰ ὑλομανοῦντα καὶ πυκνόφυλλα. Ἐκεῖ εὐκόλα τὸν κρύβουν τὰ *χλωρὰ κλαριά*. Ἄλλ' ὅταν καταδιώκεται ἄνευ ἀναπαύλας, οὔτε ἐκεῖ δὲν εἶναι ἀσφαλῆς καὶ ἀναγκάζεται διαρκῶς φεύγων ν' ἀλλάζη λημέρια. Ἀπεδῶ ἢ φράσις *δὲν τὸν ἀφίνουν σὲ χλωρὸ κλαρί* δι' ἄνθρωπον ἐπιμόνως καταδιωκόμενον. Ἐπειδὴ δὲ τοιαύτη διαρκῆς μετακίνησις ὁμοιάζει μὲ τὴν πτησιν τῶν πουλλιῶν ἀπὸ δένδρον εἰς δένδρον, ἐλέχθη καὶ πληρέστερον *δὲν τὸν ἀφίνουν νὰ καθίσῃ σὲ χλωρὸ κλαρί*, εἶναι δηλαδὴ ὡσάν τὰ κυνηγούμενα πτηνά.

διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων.

Ἡ φράσις ἀπὸ τὴν εὐαγγελικὴν ρῆσιν «τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων»¹ ἔλαβε γενικὴν χρῆσιν. Τὸ ἀπὸ σημασιολογικῆς ἀπόψεως ἐνδιαφέρον εἶναι τοῦτο, ὅτι πάντοτε λέγεται μετὰ σκώμματος ἢ μομφῆς τοῦ προξενουῦντος τὸν φόβον.

δίνω συχωροχάρτι.

Ἡ φράσις εἶναι τῆς λογίας χρήσεως καὶ λέγεται δι' ἄνθρωπον κατηγορούμενον, ὅστις ἀπαλλάσσεται τῆς κατηγορίας. Μεταβατικῶς *τοῦ ἔδωσαν συχωροχάρτι* καὶ ἀμεταβάτως *πῆρε συχωροχάρτι*. Εἰς τὴν φράσιν ὑπόκειται τὸ γεγονός τῶν συχωροχαρτίων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, διὰ τῶν ὁποίων ἔναντι πληρωμῆς ἐξαγοράζεται ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν.

ἔδῶ εἶσαι κ' ἔδῶ εἶμαι.

Ὁ λέγων τὴν φράσιν θέλει νὰ δείξῃ τὴν ἀδιάσειστον πεποιθήσιν, ὅτι θὰ γίνῃ ἢ δὲν θὰ γίνῃ τι. Εἶναι ὡσάν νὰ λέγῃ, *ἔδῶ εἶμεθα καὶ οἱ δύο καὶ θὰ ἴδῃς, καθὼς θὰ ἴδω κ' ἐγώ, ὅτι αὐτὸ πού λέγω θὰ συμβῆ ἑξάπαντος ἢ δὲν θὰ σύμβῃ.*

ἔδῶ σὲ θέλω.

Ἀπὸ τὴν παροιμιώδη ἔκφρασιν «ἔδῶ σὲ θέλω, κάβουρα, νὰ πηδᾷς τὰ καρβουνα, ἀμ' ἂν εἶν' γιὰ τὸν ποταμό, τὸν πηδιάω κ' ἐγώ» ἀπεκόπη τὸ *ἔδῶ σὲ θέλω* λεγόμενον ἐπὶ δυσκόλων ἔργων, ὅτε κυρίως φαίνεται ἡ ἐπιτηδειότης καὶ ἰκανότης τοῦ ἀνθρώπου.

εἶναι βίδα.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸν κοχλιωτὸν ἦλον, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν ἴδιαν εὐκολίαν στρέφεται καὶ πρὸς τὰ κάτω καὶ πρὸς τὰ ἄνω, λέγεται ἢ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου

¹) Εὐαγγελιστ. Ἰωάνν. 20, 19.

ἀσταθοῦς εἰς τὰς σκέψεις καὶ ἀποφάσεις του, παλιμβούλου καὶ σχεδὸν ἀνισορρόπου, ὅστις λέγει καὶ ξελέγει, ὁμολογεῖ καὶ ἀρνεῖται κττ.

εἶναι πρώτης.

Ἡ φράσις κατ' ἔλλειψιν τῆς γενικῆς ποιότητος εἶναι τῆς λογίας χρήσεως γενομένη ἤδη κοινὴ καὶ λεγομένη διὰ πᾶν πρᾶγμα ἐκλεκτῆς ποιότητος, οἷον *κρασι πρώτης, λάδι πρώτης* κττ.

εἶναι ᾽ς τὰ καλά του, ᾽ς τὰ φεγγάρια του κτλ.

Δι' ἄνθρωπον καταλαμβανόμενον παροδικῶς ἀπὸ ἕξαψιν καὶ ἀδικαιολόγητον ὄργην λέγεται *δὲν εἶναι ᾽ς τὰ καλά του* καὶ ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου ἐννοίας *εἶναι ᾽ς τὰ καλά του*. Πρόκειται περὶ βραχυλογίας, ἡ ὁποία ἐγεννήθη ὡς ἐξῆς. Λέγομεν κοινῶς *εἶναι ᾽ς τὰ φεγγάρια του* μὲ τὴν σημασίαν τοῦ *δὲν εἶναι ᾽ς τὰ καλά του*, διότι πιστεύεται ὅτι τοιοῦτοι παροξυσμοὶ προέρχονται ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς πληθούσης σελήνης¹. Ἀντιθέτως λέγομεν *εἶναι ᾽ς τὰ καλά του φεγγάρια* κατ' ἀναλογίαν τοῦ *εἶναι ᾽ς τοῖς καλῆς του ὄρες*². Ὅθεν κατὰ παράλειψιν τοῦ *φεγγάρια* ἐλέχθη ἀπλῶς *εἶναι ᾽ς τὰ καλά του*, καθὼς λέγεται καὶ *εἶναι ᾽ς τοῖς καλῆς του*, καὶ ἀντιθέτως *δὲν εἶναι ᾽ς τὰ καλά του*.

Αἱ φράσεις ἐκφέρονται καὶ ἄλλως, *εἶναι ἢ δὲν εἶναι μὲ τὰ καλά του*. Πιθανὸν εἶναι ὅτι τὸ *μὲ* ἀντικατέστησε τὸ *᾽ς τὰ* ἐκ παρασυσχετισμοῦ πρὸς τὴν ὁμῶνυμον φράσιν *εἶναι ἢ δὲν εἶναι μὲ τὰ καλά του* ἐννοεῖται *ροῦχα*. Τοιοῦτοι παράλογοι συσχετισμοὶ ἐκ ψυχολογικοῦ συσκοτισμοῦ δὲν εἶναι ἄγνωστοι εἰς τὴν γλῶσσαν.

Ἄς προσθέσωμεν καὶ τὴν ἰδιωματικὴν τῆς Ρόδου φράσιν *εἶναι ᾽ς τὸ φεγγάρι του* ἐπὶ τοῦ καταλαμβανομένου ὑπὸ ἐπιληψίας, διότι καὶ αὕτη νομίζεται ἀποτέλεσμα ἐπίδρασεως τῆς σελήνης.

εἶναι ᾽ς τὰ μέσα καὶ ᾽ς τὰ ἔξω.

Ἡ φράσις κατὰ παράλειψιν τοῦ *ἐπιστάτης* ἢ παραπλησίου ὀνόματος λέγεται διὰ τὸν ἔχοντα τὴν ἀνωτάτην ἐποπτεῖαν ἢ διοίκησιν τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων οἰκογενείας, ὀργανώσεως κοινωνικῆς κττ.

εἶναι ᾽ς τὰ σωστά του, μιλάει μὲ τὰ σωστά του.

Καὶ εἰς τὰς δύο φράσεις ἐξυπακούεται ἡ λέξις *μυαλά* καὶ ἡ μὲν πρώτη

¹) Περὶ τῆς φράσεως διέλαβεν ὁ Νικόλαος Πολίτης, Λαογραφικά Σύμμεικτα 2, 168.

²) Πβ. Δελτ. τόμ. 4, 105.

σημαίνει εἶναι καλὰ ψυχικῶς, διανοητικῶς, ἢ δὲ ἑτέρα ἔχει ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ πράγματος, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ, λέγει περὶ αὐτοῦ ὡν καθ' ὀλοκληρίαν ἐχέφρων.

ἕνας κ' ἕνας.

Παρατηρεῖται εἰς τὴν φύσιν ὅτι συμβαίνει ἕνα πρᾶγμα νὰ εἶναι καλύτερον ἀπὸ ὅλα τὰ ὁμοειδῆ, πρᾶγμα ὅμοιον τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχει δεύτερον καὶ τρίτον καὶ καθεξῆς. Αὐτὸ εἶναι πρῶτον καὶ τελευταῖον. Ὅμοίως καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν συμβαίνει ἕνα πρόσωπον νὰ εἶναι τὸ πρῶτον μὴ ἔχον ἄλλο ὅμοιον. Γνωστὴ εἶναι ἢ μετὰ ἀστειότητος πάντοτε λεγομένη δημώδης φράσις *ἕνας εἶναι ὁ Βέης*. Ἄγνοῶ τὸ ἱστορικόν της, ἀλλ' ἢ σημασία εἶναι πρόδηλος, δὲν ὑπάρχει ἄλλος τόσον ἔξοχος καὶ διακεκριμένος ὅπως ὁ Βέης. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὄχι ἄλλος. Ἀπὸ τὰς τοιαύτας χρήσεις τὸ *ἕνας* ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν ἀπλὴν ἔννοιαν τῆς μονάδος εἰς τὴν ἀριθμητικὴν σειρὰν καὶ προσέλαβε τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐπιθέτου μοναδικῶς καὶ ἔπειτα ἔξοχος, διακεκριμένος, ὑπερέχων πάντων τῶν ὁμοίων, οἷον ἐν Μακεδονίᾳ *εἶναι ἕνας ᾽ς τὸ χωριό του* (διακεκριμένος), ἐν Θράκῃ *ἀρχόντυνε κ' ἤγγε ἕνας* (ἔγινε μέγας καὶ πολὺς), ἐν Κύθῳ *ἂν εἶχε αὐτὴ τὴ γυναῖκα, θά ᾽τανε ἕνας* κτλ. Ἄλλ' εἰς τὴν κοινὴν τὸ *ἕνας* πρὸς ἐπίτασιν τῆς ἐννοίας ἐπαναλαμβάνεται ἐφ' ἑαυτῷ, οἷον *οἱ καλεσμένοι εἶναι ἕνας κ' ἕνας* (οἰνοεὶ διαλεγμένοι ἀπὸ ἕνας ἕνας, ἄρα ἔξοχοι ἄνθρωποι), *τὸ γιατρικὸ εἶναι ἕνα κ' ἕνα* (μοναδικὸν εἰς ἀποτελεσματικὴν ἐνέργειαν, ἄριστον).

ἕνα φεγγάρι, κάθε φεγγάρι.

Ἡ περίοδος τῆς σελήνης λαμβάνεται ὡς μέτρον χρόνου μικρᾶς διαρκείας, ὅθεν *ἕνα φεγγάρι* = ὀλίγον χρόνον.

Ἄφ' ἑτέρου ἢ φάσις τῆς πανσελήνου μεταξὺ τῶν διαφόρων φάσεων λαμβάνεται ὡς περίπτωσις σπανία, ὅθεν *κάθε φεγγάρι* = ἀργὰ καὶ ποῦ, σπανίως. Ὡς τοιαύτη περίπτωσις λαμβάνεται καὶ ἡ νουμηνία, ὅθεν *᾽ς τὴ χάσι καὶ ᾽ς τὴ φέξι* = σπανιώτατα.

ἔρχομαι ᾽ς τὸ ψαχνό, ἔρχομαι ᾽ς τὸ ψητό.

Τὸ καλύτερον μέρος κρέατος εἶναι τὸ λεγόμενον *ψαχνό* καὶ τὸ καλύτερον φαγητὸν τὸ *ψητό*. Ἀπεδῶ ὠρμήθησαν οἱ δημιουργήσαντες τὰς συνωνύμους φράσεις, αἱ ὁποῖαι σημαίνουν φθάνω εἰς τὸ κύριον καὶ οὐσιῶδες μέρος τῆς συζητήσεως ἢ ὑποθέσεως.

ἔφαγε ἢ μούρη του χῶμα.

Ἀπὸ αἰσθητικῆς ἀπόψεως ἢ πλέον λυπηρὰ εἰκὼν τοῦ ἐνταφιασμοῦ εἶναι ἢ

ρίψις χώματος εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ νεκροῦ. Ὅθεν ἡ πένθιμος φράσις ἐπὶ τοῦ ἀποθανόντος.

ἔφαγε τῆς χρονιᾶς του.

Ἡ φράσις βραχυλογικῶς ἀπὸ τὴν πλήρη ἔκφρασιν *ἔφαγε ξύλο* ἢ *ξυλιᾶς τῆς χρονιᾶς του*, δηλαδή ὅσον ξύλον θὰ ἔτρωγε καθ' ὅλον τὸ ἔτος, τὸ ἔφαγε μίαν φορᾶν, ἄρα ἐδάρη πολὺ.

ἔχει μεσάνυχτα.

Εἰς τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν τὸ μεσονύκτιον προσπίπτει ὡς τὸ ζοφερότερον σημεῖον τῆς νυκτός, διὸ καὶ λέγεται *ἄγρια μεσάνυχτα*. Μεταφορικῶς δὲ τὰ μεσάνυχτα ἐδήλωσαν τὴν βαθυτέραν ἄγνοιαν, ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ φῶς τῆς ἡμέρας συμβολίζει τὴν γνῶσιν, πβ. *ποιὸς δὲ θέλει τὸ φῶς του*; = *ποιὸς δὲν θέλει νὰ σπουδάσῃ καὶ νὰ μορφωθῇ*; Ὅθεν ἡ ἀνωτέρω φράσις ἐπὶ τοῦ διατελοῦντος εἰς παντελεῖ ἄγνοιαν τῶν περὶ αὐτὸν συμβαινόντων.

ἔχει ὁ Θεός.

Εὐχὴ τοῦ εὐρισκομένου εἰς ἀμηχανίαν πρὸ πάντων οἰκονομικῆν, δηλαδή ἔχει ὁ Θεὸς πολλὰ ἀγαθὰ, ὥστε ὑπάρχει ἐλπίς νὰ δώσῃ καὶ εἰς ἡμᾶς. Ὅτι οὕτω νοεῖται τὸ συμπλήρωμα τῆς φράσεως μαρτυρεῖ ἡ χαριτολόγος φράσις τοῦ Μακεδονικοῦ ιδιώματος *ἔχει ὁ Θεός, ἀλλ' ἔχει καὶ πολλὰ παιδιά*, δηλαδή μὴ ἐλπίζης καὶ πολὺ πολὺ εἰς τὰ πλούτη τοῦ Θεοῦ, διότι ἔχει τόσον πολλὰ παιδιά, ὥστε δὲν γνωρίζει εἰς ποίους νὰ πρωτοδώσῃ, ἄρα μπορεῖ νὰ μείνης ἀμέτοχος. Λέγεται καὶ πληρέστερον *ἔχει καὶ γιὰ μᾶς ὁ Θεός*, ἦτοι ὅπως βοηθεῖ τοὺς ἄλλους, θὰ βοηθήσῃ καὶ ἡμᾶς.

ἔχω στομάχι κτλ.

Λέγεται *ἔχω τὸ στομάχι μου, τὸ σινώτι μου, τὴν καρδιά μου, τὰ νεφρά μου* κττ. ἐννοεῖται *ἀρρωστημένο, παθιασμένο* κττ. Ἐπειτα βραχυλογικώτερον ἐλέχθη καὶ *ἔχω στομάχι* κττ. = ὑποφέρει ὁ στόμαχός μου.

ἡ ἀγορά, ὁ κόσμος βρομάει ἀπὸ κτλ.

Εἰς δήλωσιν πλησιονῆς πράγματος συνήθως ἀγοραίου λέγομεν *ἡ ἀγορὰ ἢ ὁ κόσμος βρομάει ἀπὸ τὸ δεῖνα πράμα*, δηλαδή εἶναι τόσον ἀφθονον, ὥστε μένον ἀπώλητον βρομάει. Εἶναι δὴλον ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐλέχθη ἐπὶ πραγμάτων ὑποκειμένων εἰς ἀποσύνθεσιν καὶ κακοσμίαν, ὡς τὸ *κρέας*, τὸ *ψάρι* κττ. καὶ κατόπιν καὶ ἐπὶ ἄλλων.

Θοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί μου.

Ἡ λογία αὕτη φράσις εἶναι ἀπὸ τὸν 140^{ον} ψαλμὸν τοῦ Δαβὶδ «*Θοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί μου καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χεῖλη μου*». Ὁ λέγων αὐτὴν προτιμᾷ νὰ σιωπήσῃ παρὰ νὰ εἴπῃ τι κακὸν ἐναντίον προσώπου ἔστω καὶ δυσμενῶς διακειμένου.

κάνω πέτρα τὴν καρδιά μου, πέτρα τῆς ὑπομονῆς κτλ.

Ἡ ἀναίσθητη καρδιά παραβάλλεται πρὸς πέτραν. Αὕτη εἶναι μεταφορὰ κατ' εὐθειαν, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ μεταφορὰ κατὰ προσωποποίησιν, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸν δημοτικὸν στίχον «*νά ἴχης καὶ τὴν ὑπομονή, ὅπως τὴν ἔχ' ἡ πέτρα*»¹. Ἐπὶ τῆς ἐκδοχῆς αὐτῆς στηρίζονται αἱ φράσεις *ἔχει καρδιά πέτρα*, ἡ ὁποία εἶναι ἀσυγκίνητη καὶ σκληρά, *κάνω πέτρα τὴν καρδιά μου*—γίνομαι πολὺ ὑπομονητικός, τέλος *εἶμαι πέτρα τῆς ὑπομονῆς*.

κάνω τὰ στραβὰ κτλ.

Εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Δημητσάνας λέγεται *κάνω τὸ στραβὸ* = προσποιούμαι ὅτι εἶμαι στραβός, *κάνω* πὼς δὲν βλέπω καὶ γενικώτερον ἀδιαφορῶ. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι κοινόχρηστον τὸ οὐδέτερον *στραβὰ* ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ *μάτια*, οἷον δὲ *βλέπω μ' αὐτὰ τὰ στραβὰ μου, ποῦ τὰ ἴχεις τὰ στραβὰ σου; ἀνοιξε τὰ στραβὰ σου νὰ δῆς* κτλ. — ὅτι εἰς τὰς ἐκφράσεις αὐτὰς καὶ τὰς παρομοίας τὸ *στραβὰ* ἔχει ἀπόχρωσιν ἀρατικῆς ἐννοίας, αὐτὸ ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲν ἔχει νὰ κἀνῃ τίποτε—διὰ τοῦτο κατ' ἀναλογίαν ἐλέχθη καὶ *κάνω τὰ στραβὰ μάτια* καὶ βραχυλογικῶς *κάνω τὰ στραβὰ*. Οὕτω ἐξηγεῖται ἡ συντακτικὴ ἀνωμαλία τῆς φράσεως νὰ δέχεται κατὰ γραμματικὸν τεκμήριον τὸ ἀμετάβατον *κάνω* ὡς ἀντικείμενον τὸ οὐσιαστικοποιημένον *στραβὰ*. Εἰς τὸ ἰδίωμα Αἰτωλίας λέγεται *κάνου στραβὰ μάτια*, ὅπερ μαρτυρεῖ ἀπόπειραν τοῦ γλωσσικοῦ αἰσθήματος νὰ ἄρῃ τὴν συντακτικὴν ἀνωμαλίαν διὰ τῆς παραλείψεως τοῦ ἄρθρου *τὰ* καὶ τῆς ἐκδοχῆς κατ' ἀνάγκην τοῦ ῥήματος *κάνου* ὡς μεταβατικοῦ ἐπὶ τῆς κυριολεκτικῆς σημασίας του.

κάνω τὴν τύχη μου.

Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν *τύχη* ἐννοεῖται κατ' ἐξοχὴν ἡ καλή, διὸ καὶ λέγεται *νὰ τύχη μιὰ φορὰ!* ἐπὶ ἐκτάκτου εὐνοίας τῆς τύχης. Κατ' ἀναλογίαν δὲ τῶν φράσεων *κάνω περιουσία, χρήματα* κτλ. = κερδίζω, ἐλέχθη καὶ *κάνω τὴν*

¹) Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν, 1,376.

τύχη μου. Συνώνυμος φράσις *άνοιξε ἡ τύχη μου.* Ἡ λέξις βέβαια χρησιμοποιεῖται καὶ μὲ τὴν ἀντίθετον ἔννοιαν καὶ σημαίνει τὴν κακὴν τύχην. Πότε τὸ ἓνα καὶ πότε τὸ ἄλλο, αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν περιστάσεων, καθ' ὧς χρησιμοποιεῖται, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν.

κάνει τὸν βαρὺ καὶ τὸν ἀσήκωτο.

Ἄνθρωπος σοβαρευόμενος, εἰς τὸν ὁποῖον λείπει ἡ οἰκειότης καὶ προσήνεια, συγκρίνεται πρὸς πρᾶγμα βαρὺ, τὸ ὁποῖον δυσκολευόμεθα νὰ σηκώσωμεν. Εἰς τοιαύτην μεταφορὰν ὀφείλεται ἡ ἀνωτέρω φράσις.

κάνει τὸν κόκορα.

Λίαν προσφυῆς ὁ παραλληλισμὸς πρὸς τὸν κόκορα τοῦ διὰ φιλονίκου συμπεριφορᾶς φαινομένου ἀπτοήτου. Ἡ φράσις λέγεται εἰρωνικῶς.

κάνω τὸν σταυρό μου.

Ἐκ τῆς συνηθείας νὰ κάμνωμεν τὸν σταυρόν μας ἐξερχόμενοι τὸ πρωὶ ἀπὸ τὴν οἰκίαν διὰ νὰ εὐδοιωθῶν τὰ ἔργα τῆς ἡμέρας ἢ πρὸ ἐπιχειρήσεως διὰ ν' ἀχθῆ αὕτη εἰς αἴσιον πέρας ἐπεκράτησεν ἡ φράσις *κάνω τὸ σταυρό μου* μὲ τὴν σημασίαν ἀποφασίζω, ἐτοιμάζομαι νὰ κάμω τι.

Ὅμοιως ἐκ τῆς συνηθείας νὰ κάμνωμεν τὸν σταυρόν μας ἐν ὥρᾳ κινδύνου πρὸς ἀποσώβησιν αὐτοῦ διὰ τῆς θείας βοηθείας προσέλαβεν ἡ φράσις καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι, θαυμάζω, ὅταν, ἐννοεῖται, βλέπωμεν πρᾶγματα ἀνόητα, ἀλλόκοτα ἢ ἀνέλπιστα, ὅσον ἀνέλπιστος εἶναι ἓνας κίνδυνος. Εἰς τὴν περιπτώσιν αὐτὴν λέγεται συνήθως ὡς *κάνω τὸ σταυρό μου! εἶναι νὰ κἀνη κανεὶς τὸ σταυρό του* κττ.

κάπου σὲ εἶδα, κάπου μὲ εἶδες κτλ.

Ἡ εἰρωνικὴ καὶ περιφρονητικὴ συγχρόνως φράσις αὕτη ὑποτίθεται ὅτι ἀποτελεῖ ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐρώτησιν *δὲ μὲ ξέρεις;* καὶ λέγεται, ὅταν πρόκειται νὰ δηλωθῆ ὅτι ὄχι μόνον ἔπαυσε νὰ ὑπάρχη ἐνδιαφέρον εἰς ἓνα πρόσωπον πρότερον γνωστὸν καὶ φιλικόν, ἀλλὰ καὶ αἰσθάνεται τις πρὸς αὐτὸ κάποιαν περιφρόνησιν. Εἰς δῆλωσιν δὲ ἐντόνου ἀρνήσεως τῆς ὑφισταμένης πρότερον γνωριμίας λέγεται *ποῦ σὲ εἶδα; ποῦ μὲ εἶδες;* ὑποτιθεμένης καὶ ἐνταῦθα τῆς ἰδίας ἐρωτήσεως.

κατακλυσμός Κυρίου, φέρνει τὸν κατακλυσμό.

Ἐκ τῆν βιβλικὴν ἀφήγησιν περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ ἢ φράσις **κατακλυσμός Κυρίου** ἐλέχθη ἐπὶ συνεχοῦς ραγδαίας βροχῆς, κατ' ἐπέκτασιν δὲ καὶ ἐπὶ ἄλλων καταστρεπτικῶν θεομηγιῶν.

Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν φράσιν ὑπόκειται πάντοτε ἡ ἔννοια τοῦ μεγίστου, τοῦ καθ' ὑπερβολὴν συμβαίνοντος, ἐδημιουργήθη καὶ ἡ ἕτερα φράσις **φέρνει τὸν κατακλυσμό**—μεγαλοποιεῖ, ἐξογκώνει δυσκολίαν ἢ ἀτύχημά τι, ὅπερ εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν συμβαίνει.

καταπίνω τὴ γλῶσσα μου.

Ἡ φράσις δηλοῖ ἀναγκάζομαι νὰ σιωπήσω καταλαμβανόμενος ἀπὸ ἀμηχανίαν εἰς τὰς σκέψεις μου. Δηλαδή καταπίνω τρόπον τινὰ τὴν γλῶσσαν μου καὶ μὴ ἔχων ὄργανον ὁμιλίας σιωπῶ. Ἡ παρακελευσματικὴ φράσις **κατάπιε τὴ γλῶσσα σου** σημαίνει εὐφήμει, μὴ λέγῃς ἀπαίσια.

κατεβάζω τὰ μούτρα, κρεμάω μούτρα κτλ.

Ὅταν ἐκ δυσαρρεσκείας δὲν θέλωμεν νὰ βλέπωμεν τινὰ κατὰ πρόσωπον, δὲν θέλωμεν **νὰ τὸν βλέπουμε** ἢ **τὰ μάτια μας**, στρέφομεν ἄλλοῦ τὰ μάτια ἢ στρέφομεν αὐτὰ πρὸς τὰ κάτω καὶ κατὰ τὴν κοινήν ἔκφρασιν **κατεβάζουμε τὰ μούτρα μας**. Ἐνταῦθα τὸ **μούτρα** εἶναι ἀντὶ τοῦ **μάτια**. Λοιπὸν **κατεβάζω τὰ μούτρα** ἢ **ἔχω κατεβασμένα τὰ μούτρα** ἢ **εἶμαι μὲ κατεβασμένα μούτρα** = γίνομαι σκυθρωπὸς ἀπὸ δυσαρρέσκειαν.

Λέγεται καὶ **κρεμάω μούτρα** ἢ **κρεμάω μιὰ δὲκὰ μούτρα**, ὡσὰν νὰ ζυγίζεται μὲ τὸ βάρος τῶν κατεβασμένων ἢ κρεμασμένων μούτρων ἢ μεγάλη σκυθρωπότης, ἄρα καὶ ἡ μεγάλη δυσαρρέσκεια.

Ἐκ τῶν φράσεων αὐτῶν τὸ **μούτρα** ἐδήλωσε καὶ τὴν σκυθρωπὴν καὶ πλήρη θυμοῦ φυσιογνωμίαν, διὸ καὶ λέγεται **τοῦ κάνω** ἢ **τοῦ κρατάω μούτρα**.

κατεβάζω, χαμηλώνω τὰ μάτια.

Ἡ φράσις κατὰ μεταφορὰν ἐκ πραγματικοῦ γεγονότος σημαίνει μὲ καταλαμβάνει αἴσθημα αἰδοῦς ἢ ἐντροπῆς καὶ βλέπω κατὰ γῆς μὴ τολμῶν νὰ κοιτάζω κατὰ πρόσωπον.

κατεβάζω τ' ἄφτιά.

Ἡ φράσις σημαίνει ἀναγνωρίζων τὸ σφάλμα μου ἢ δι' ἄλλον λόγον ταπει-

νοῦμαι, καταισχύνομαι ἐκ μεταφορᾶς τῶν σκύλλων, οἱ ὅποιοι σαίνοντες πρὸ τῶν κυρίων καὶ δεικνύοντες ταπείνωσιν κατεβάζουν τ' ἄφτιά¹.

κάτι τρέχει ᾽ς τὰ Γύφτικα.

Ἡ φράσις ἐπὶ εἰδήσεως ἀναξίας ὅλως προσοχῆς ὡσάν νὰ πρόκειται περὶ τινος συμβάντος εἰς τὸν συνοικισμὸν τῶν Γύφτων, ἀνθρώπων θεωρουμένων ἀξίων περιφρονήσεως.

κάτι τρώγεται.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ ἔδεσμα, τὸ ὅποιον ὀλωσδήποτε ἠμπορεῖ νὰ τρώγεται, ἐγεννήθη ἡ φράσις ἐπὶ πράγματος ἀνεκτοῦ λεγομένη πάντοτε κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ἄλλο οὐδαμῶς ἀνεκτόν.

κόβει λόρδα, παίζει λόρδα κτλ.

Ἡ Ἀγγλικὴ λέξις *λόρδος*, διὰ τῆς ὁποίας εἰς πολλὰ ἰδιώματα χαρακτηρίζονται γενικῶς οἱ Εὐρωπαῖοι ἐπισκέπται τῆς χώρας μας, ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ βαθυπλούτου καὶ τοῦ φαινομένου εὐγενοῦς καὶ ἐπιδεικνύοντος κοινωνικὴν ἀνωτερότητα, εἰρωνικῶς δὲ *λόρδος* καλεῖται καὶ ὁ θέλων νὰ ἐπιδεικνύῃ πλοῦτον καὶ εὐγένειαν, ἐνῶ εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι πτωχός, ὁ ἄλλως λεγόμενος ψωροφантаσμένος. Ἀλλὰ τὸ σαρκαστικὸν αἴσθημα τοῦ λαοῦ ἔπλασε καὶ τὸ παράγωγον οὐσιαστικὸν *λόρδα*, τὸ ὅποιον κυριολεκτικῶς ἔπρεπε νὰ σημαίῃ τὴν ιδιότητα τοῦ *λόρδου* ὡς πρὸς τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ὑπαρξιν ἀφθόνων ἀγαθῶν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ κατ' ἀντίφρασιν ἐδήλωσε τὴν *πειναν*, κατ' ἀναλογίαν τῆς ὁποίας καὶ ἐσηματίσθη. Εἶναι κοινὴ ἡ φράσις *ἔξω φτώχεια* λεγομένη ἀστείως ἐπὶ τῇ ἀποκτήσει μηδαμινῶν ὠφελημάτων ἢ ὑπὸ τῶν θελώντων νὰ δηλώσουν ὅτι τάχα διώχουν τὴν φτώχεια ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι των καὶ ὅτι ἔχουν πλούσια ἀγαθὰ πρὸς ἀπόλαυσιν. Ἡ φράσις αὕτη λέγεται πληρεστέρα εἰς τὴν Πελοπόννησον *ἔξω φτώχεια, μέσα λόρδα*, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ *λόρδα* σύμφωνα μὲ τὴν λογικὴν συνάρτησιν τῶν δύο ἐννοιῶν ἔπρεπε νὰ σημαίῃ τὸ ἀντίθετον τοῦ *φτώχεια*, ἐν τούτοις ὅμως σημαίνει πείνα καὶ οὕτω ἡ ὅλη ἔκφρασις προσλαμβάνει ἔννοιαν σαρκαστικῆς εἰρωνείας. Οὕτω ἐξηγεῖται τὸ πολλαχοῦ λεγόμενον *ἔχω λόρδα* = πεινῶ ὑπερβολικά.

Περαιτέρω δὲ ἐδημιουργήθησαν δύο φράσεις, ἡ κοινὴ *κόβει λόρδα* καὶ ἡ ὀλιγώτερον κοινὴ *παίζει λόρδα*.

Ἡ γένεσις τῆς πρώτης ἐξηγεῖται ὡς ἑξῆς. Λέγεται κοινῶς *μὲ κόβει τὸ παπούτσι, μὲ κόβει τὸ καπέλο* κτ., δηλ. μὲ πιέζει, μὲ ἐνοχλεῖ. Εἰς τὴς τοιαύτας

¹) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἀφτὶ 1.

ἐκφράσεις πρόκειται μία ἰδιαιτέρα σημασία τοῦ *κόβω* = πιέζω, ἐνοχλῶ. Κατ' αὐτὰς ἐλέχθη καὶ εἰς πολλὰ ἰδιώματα *μὲ κόβει ἢ κοιλιά μου* καὶ ἀπλῶς ἄνευ τοῦ ὑποκειμένου *μὲ κόβει* = αἰσθάνομαι εἰς τὴν κοιλίαν ἐνοχλήσεις, πόνους. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κοιλία, ὡς γνωστόν, μᾶς ἐνοχλεῖ καὶ ὅταν εἶναι κενὴ τροφῆς, ἐλέχθη καὶ *μὲ κόβει πεῖνα* = πεινῶ καὶ μάλιστα πολύ. Ἀναλογικῶς δὲ ἐλέχθη καὶ *μὲ κόβει λόρδα* ἢ ἀπλῶς *κόβει λόρδα* ἢ καὶ μόνον *κόβει* = πεινῶ καθ' ὑπερβολήν. Ἀπὸ τὴν φράσιν αὐτὴν ἐσηματίσθη εἰς τὸ ἰδίωμα Πάρου τὸ προσηγορικὸν *λορδοκόφτης* ἐπὶ τοῦ πεινῶντος, ἀλλ' ἐπιδεικνυομένου.

Ἡ ἐτέρα *ἢ κοιλιά μου παίζει λόρδα* ἢ ἀπλῶς *παίζει λόρδα*, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ *λόρδα* κεῖται ἀντὶ ὀνόματος μουσικοῦ ὄργάνου, ἐξηγεῖται κατ' ἐπίδρασιν τῆς συνωνύμου φράσεως *παίζει ἢ κοιλιά μου ταμπουρᾶ ἢ βιολὶ ἢ λαοῦτο*¹.

κοντὰ ᾿ς τὸ νοῦ κ' ἢ γνῶσι.

Ἡ φράσις κατὰ λέξιν σημαίνει ὅτι ἡ γνῶσις εἶναι ἀποτέλεσμα στοιχειώδους νοῦ, στοιχειώδους σκέψεως, ἀρκεῖ δηλαδὴ νὰ ἔχη τις λίγο μυαλὸ διὰ νὰ καταλάβῃ περὶ τίνος πρόκειται. Λέγεται μὲ ἀπόχρωσιν εἰρωνικὴν περὶ ἀνθρώπου νωθροῦς σκέψεως καὶ βραδείας ἀντιλήψεως.

Κύριε τῶν δυνάμεων!

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὐτὴ φράσις λέγεται ὡς ἐπίκλησις εἰς τὸν ὕμνον τῆς Τεσσαρακοστῆς «Κύριε τῶν δυνάμεων, μεθ' ἡμῶν γενοῦ . . . Κύριε τῶν δυνάμεων, ἐλέησον ἡμᾶς!» Παρανοηθεῖσα ὅμως καὶ παρασυσχετισθεῖσα πρὸς τὸ *μέγας εἶ Κύριε!*¹ ἐλέχθη εἰς δήλωσιν ἐκπλήξεως καὶ θαυμασμοῦ.

κρεμάει τὸ ζωνάρι του, τοῦ πάτησαν τὸ ζωνάρι κτλ.

Εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν οἱ *κουτσαβάκηδες* τοῦ Ψειρῆ καὶ τῆς Πλάκας ἔφεραν μακρὰν ζώνην, τῆς ὁποίας τὸ ἓν ἄκρον ἠδύνατο κάποτε εἰς κατάστασιν μέθης νὰ λυθῇ καὶ νὰ συρθῇ κατὰ γῆς. Ἄν δὲ ἐτύχαινε κανεὶς διαβάτης νὰ πατήσῃ αὐτήν, τοῦτο ἐθεωρεῖτο θανάσιμος προσβολὴ καὶ τὰ ἐπακόλουθα θὰ ἦσαν πολὺ δυσάρεστα διὰ τὸν ἀστεῖον ἢ ἀπρόσεκτον διαβάτην. Συνέβη ὅμως ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἢ λυμένη ζώνη νὰ μὴ εἶναι τυχαῖον γεγονός, ἀλλὰ σκόπιμον ἄπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ δημιουργηθῇ ἀφορμὴ φιλονικίας καὶ ἐπιδείξεως παλληκαριᾶς. Οὕτω ἐξηγοῦνται αἱ φράσεις *κρεμάει τὸ ζωνάρι του* ἢ *κρεμάει τὸ ζωνάρι του γιὰ καβγᾶ*, *ἔχει κρεμασμένο* ἢ *λυμένο τὸ ζωνάρι του* δι' ἄνθρωπον, ὅστις

¹) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν βιολὶ 1.

κατὰ τὴν τῶν *κουτσαβάκηδων* φρασεολογίαν *ψοφάει γιὰ παραξήγησι* καὶ ὁ ἴδιος ἐπιδιώκει πῶς καὶ πῶς νὰ προκαλέσῃ ἀφορμὴν φιλονικίας ἀφίνων τὴν ζώ-
νην λυμένην.

Ὅθεν καὶ δι' ἄνθρωπον ἔξαπτόμενον καὶ φιλονικοῦντα ὡσάν νὰ προσε-
βλήθῃ εἰς τὰ καίρια λέγεται πεπαισμένως *τοῦ πάτησαν τὸ ζωνάρι*—τοῦ προσέ-
βαλαν τὸ φιλότιμο, καθὼς λέγεται καὶ *τοῦ πάτησαν τὸν κάλο* διὰ τὸν προσβε-
βλημένον εἰς τὸ πλεόν εὐαίσθητον σημεῖον.

λάσπη ἢ δουλειά.

Ὁ πίπτων ἐντὸς βορβόρου θὰ δοκιμάσῃ πολλὰς δυσκολίας εἰς τὸν καθαρι-
σμόν του. Ὅθεν μεταφορικῶς *λάσπη ἢ δουλειά ἢ τὰ πράματα* βραχυλογικῶς
ἀντὶ εἶναι μέσα ᾗς τῇ *λάσπη ἢ δουλειά* λέγεται ἐπὶ σοβαρᾶς δυσχερείας εἰς τὴν
ἐκτέλεσιν ἔργου ἢ τὴν διεκπεραίωσιν ὑποθέσεως.

λόγια τῆς καραβάνας.

Ἡ φράσις σημαίνουσα λόγους ἀνοήτους καὶ ἄνευ λογικοῦ συνειρμοῦ δὲν
νομίζω ὅτι ἔχει σχέσιν μὲ τὸ γνωστὸν σκεῦος εἰς χρῆσιν τῶν στρατιωτῶν. Πι-
στεύω ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐλέγετο *λόγια τοῦ καραβανιοῦ*, διότι εἰς τὰς μακρὰς πο-
ρείας τῶν καραβανίων ἠδύναντο ὄντως νὰ λέγωνται τοιοῦτοι λόγοι ἅπὸ τοὺς
ἀγωγιάτας ἀπηυδισμένους ἐκ τῆς κοπώσεως. Ἀφοῦ δὲ τὰ νεώτερα μέσα τῆς συγ-
κοινωνίας κατέστησαν ἀχρηστον τὸ *καραβάνι* καὶ ἡ λέξις περιέπεσεν εἰς ἀχρη-
στίαν, ἦτο εὔκολον ν' ἀντικατασταθῇ ἀπὸ τὴν γνωστοτάτην *καραβάναν*.

μένω μὲ τῇ γλύκα.

Ἡ φράσις λεγομένη καὶ πληρέστερα *μένω μὲ τῇ γλύκα* ᾗς τὸ στόμα ση-
μαίνει δοκιμάζω ἀπογοήτευσιν διὰ τὴν διάψευσιν ἐλπίδος. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ ἄν-
θρωπον, ὅστις δοκιμάζει ἔδεσμα γλυκὸ βέβαιος, ὅτι κατόπιν θὰ φάγῃ ἀπὸ αὐτό,
ἀλλὰ διαψεύδεται εἰς τὰς ἐλπίδας του καὶ διατηρεῖ μόνον τὸ πρῶτον εὐχάριστον
αἴσθημα ἢ ὅστις βλέπων ἀπλῶς ἔδεσμα φαντάζεται τὴν *γλύκα* του, ἀλλὰ μένει
μόνον μὲ τὸ φανταστικὸν αἴσθημα αὐτῆς.

μὲ τὸ σταυρὸ ᾗς τὰ χέρια.

Ἐκ τῶν εἰκονικῶν παραστάσεων ἁγίων, οἱ ὅποιοι κρατοῦν σταυρὸν ὡς
σύμβολον τῆς ἀγιότητος, ἐδημιουργήθη ἡ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου, ὅστις διάγει βίον

ἄμεμπτον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως καὶ κυρίως ὅστις ἀπέχει τελείως ἀπὸ ἀδικίας, ἀρπαγῆς καὶ κλοπῆς. Διὸ καὶ λέγεται χαρακτηριστικῶς *μὲ τὸ σταυρὸ ᾿ς τὰ χέρια δὲ γίνεται κανεὶς πλούσιος.*

μὲ τὰ ὅλα του.

Θέλοντες νὰ ἐξάρωμεν τὰ ἠθικὰ προσόντα τινὸς λέγομεν λ. χ. *παιδί μὲ τὰ ὅλα του, ἄντρας μὲ τὰ ὅλα του, νύφη μὲ τὰ ὅλα της* κττ. Αἱ φράσεις εἶναι βραχυλογίαι πληρεστέρας ἐκφράσεως τοιαύτης περιπού *παιδί, ἄντρας, νύφη* μὲ ὅλα του τὰ χαρίσματα, μὲ ὅλες της τοῖς χάρες. Κατόπιν ὁμως ἐγενικεύθη τὸ περιεχόμενον αὐτῶν καὶ ἐλέχθη καὶ *νύφη μὲ τὰ ὅλα της* = νύφη ὅχι μόνον καλὴ καὶ ὠραία, ἀλλὰ καὶ μὲ προῖκα. Καὶ ἔπειτα *δουλεύει μὲ τὰ ὅλα του* = μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις του, μὲ πολλὴν προθυμίαν, *σπίτι μὲ τὰ ὅλα* = πλήρες καθ' ὅλα, *φαιῖ μὲ τὰ ὅλα* = ἄριστον κττ.

μὲ τὸ πρῶτο.

Ἐπειδὴ πολλάκις συνεννοούμεθα μὲ νεύματα, ὁ ἔξυπνος μὲ τὸ πρῶτον νεῦμα ἀντιλαμβάνεται τὴν σκέψιν τοῦ ἄλλου. Λοιπὸν κατὰ παράλειψιν τοῦ *γνέψιμο* προσέκυψεν ἡ ἐπιρρηματικὴ φράσις *μὲ τὸ πρῶτο* = εὐθύς, ἀμέσως, οἷον *καταλαβαίνει μὲ τὸ πρῶτο* κττ.

μήτε γάτα μήτε ζημιά.

Εἰς τὴν φράσιν ἐξυπακούεται τὸ ῥῆμα *φαίνεται*, λέγεται δὲ αὕτη ἐπὶ ἐνόχου πράξεως, διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ὁποίας δὲν ὑπάρχει κανένα ἴχνος. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὴν μὴ φαινομένην ζημίαν, τὴν ὁποίαν ἡ γάτα προξενεῖ εἰς τὰ τρόφιμα.

μιὰ φορὰ.

Εἰς τὸν διηγηματικὸν λόγον εἶναι σύνηθες τὸ *μιὰ φορὰ* ὡς ἐναρκτήριος ἐπιρρηματικὴ ἔκφρασις δηλωτικὴ χρόνου, καθὼς *μιὰ φορὰ κ' ἕναν καιρὸ ἦταν ἕνας βασιλιᾶς.*

Εἰς μερικὰς περιπτώσεις ὁ λέγων θέλει νὰ ἐξάρῃ ἕνα γεγονὸς καὶ ἡ σχετικὴ πρότασις ἀκολουθεῖ τὸ *μιὰ φορὰ* κείμενον εἰς προηγουμένην πρότασιν, οἷον *εἶδες μιὰ φορὰ τί κατάφερα, θὰ δῆς μιὰ φορὰ τί μπορῶ νὰ κάνω, νὰ δῆς μιὰ φορὰ κερδίζω γιὰ δὲν κερδίζω χρήματα, εἶδες μιὰ φορὰ τί ἀξίζω* κττ. Εἰς τὰς ἐκφράσεις αὐτὰς τὸ *μιὰ φορὰ* ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ *κάποτε*, ἔνεκα ὁμως τοῦ περιεχομένου τῆς δευτέρας προτάσεως ἐγεννήθη κατὰ μικρὸν τὸ αἰσθημα ὅτι

τὸ *μιά φορά* ὡς γραμματικὸν στοιχεῖον χρησιμεύει εἰς ἕξαρσιν γεγονότος ἢ πράξεώς τινος. Ἄλλ' ὡς τοιοῦτον ἠδύνατο κάλλιστα νὰ χρησιμοποιηθῆ καὶ εἰς ἕξαρσιν προσόντων καὶ τῆς ἀξίας προσώπων ἢ πραγμάτων, διὸ καὶ ἐλέχθη *ἀντρας μιά φορά, γυναῖκα μιά φορά, παιδί μιά φορά, σπίτι μιά φορά, φαεῖ μιά φορά, ὁμορφιά μιά φορά, τύχη μιά φορά* κττ.

Ἐκ τῆς ἔννοιαν τῆς ἕξαρσεως τὸ *μιά φορά* μετέβη εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς βεβαιότητος γενόμενον ταυτόσημον πρὸς τὸ βέβαια, ἀσφαλῶς, χωρὶς ἄλλο, οἷον *μιά φορά κάποιος ἔφταιξε, ἐγὼ μιά φορά δὲν τὸ πῆρα* κττ.

μιά χαρά.

Δι' ἀνθρώπου ὑγιῆ, εὐρωστον, ὠραῖον κττ. λέγομεν *εἶναι μιά χαρά* ἔξυπακουομένου τοῦ *νὰ τὸν βλέπης*, δηλ. εἶναι χαρὰ ἢ προξενεῖ χαρὰν εἰς τὸν βλέποντα αὐτόν. Γενικώτερον ἢ φράσις ἐπεκράτησε νὰ λέγεται διὰ πᾶν πρᾶγμα ὠραῖον ἢ κατάστασιν εὐχάριστον, οἷον *εἶναι μιά χαρά σήμερα! εἶναι μιά χαρά ἐδῶ! τὰ κατάφερε μιά χαρά* (ἐπιτυχέστατα). Λέγεται καὶ *μιά χαρά* καὶ *δυὸ τρομάρες* διὰ πρόσωπον προξενουῖν ἀπέχθειαν.

μιά ᾽ς τὸ καρφὶ καὶ μιά ᾽ς τὸ πέταλο.

Ἡ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου μὴ ἔχοντος γνώμην σταθεράν, ἀλλ' ἐπαμφοτερίζοντος κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸν πεταλωτήν, ὅστις καρφῶνων τὰ καρφιά κτυπᾷ καὶ εἰς τὸ πέταλον τὸ σφυρὶ τὸ μὲν διὰ νὰ λάβῃ καὶ τοῦτο τὴν προσήκουσαν θέσιν, τὸ δὲ διὰ νὰ ρυθμίσῃ τὸ κτύπημα τοῦ σφυριοῦ.

μιλάει μονοσύλλαβα κτλ.

Ἐπὶ ἀνθρώπου ἀποφεύγοντος τὴν πολυλογίαν καὶ μόλις προφέροντος λέξεις μεμονωμένας, αἱ ὁποῖαι προσπίπτουν εἰς τὸν ἀκούοντα ὡς συλλαβαί, ἀκούεται ἢ ἀνωτέρω φράσις. Λέγεται καὶ *μιλάει μὲ μισὲς λέξεις*. Ἡ φράσις φαίνεται ὅτι εἶναι τῆς λογίας χρήσεως.

μοῦ κἀθεται ᾽ς τὸ στομάχι κτλ.

Πρὸς τροφήν δύσπεπτον συγκρίνεται ὁ ὀγληρὸς καὶ ἀποστροφῆς ἄξιος. Λέγεται καὶ παραστατικώτερα διὰ τὸν τοιοῦτον ὅτι *δὲν τὸν χωνεύουμε ἢ τὸν ἔχουμε ᾽ς τὸ στομάχι*. Καὶ ἐπὶ ἀνθρώπου δυσκαταγωνίστου λέγεται παιγνιωδῶς *τὸν φάγαμε, μὰ πῶς θὰ τὸν χωνέψουμε;*

μπήκε ὁ καλόγερος ἔς τὸ τσουνάλι κτλ.

Παιγνιώδης ἔκφρασις ὅτι τὸ φαγητὸν ἐκάη καὶ ἐμαύρισε ἀποκάτω πρὸς τὸν πυθμένα τῆς χύτρας, ἔγινε δηλ. μαῦρο σὰν τὸν καλόγερον. Λέγεται καὶ ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον **μπήκε ὄχι μόνο ὁ καλόγερος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἡγούμενος**. Συνώνυμος φράσις **μπήκε ὁ Ἀράπης ἔς τὸ τσουνάλι**.

μύρισε κυρά, μύρισε ἀφέντη.

Ἡ φράσις λέγεται ἐπὶ ἐλαχίστης ποσότητος φαγητοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι διὰ νὰ τὸ ὀσφρανθῇ τις μόνον. Προῆλθε πιθανῶς ἀπὸ χαριτολόγον μαγεύρισσαν, ἢ ὁποία ἠθέλησε νὰ εἰρωνευθῇ τοὺς κυρίους τῆς διὰ τὴν γλισχρότητα τῆς παρασκευασθείσης τροφῆς.

νὰ μὴ τὸ πῆς μήτε τοῦ παπᾶ.

Ἡ φράσις ἐπὶ μυστικοῦ ἀπορρήτου, τὸ ὁποῖον οὔτε εἰς τὸν ἔξομολογοῦντα ἱερέα ἐπιτρέπεται ν' ἀνακοινωθῇ, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι οὗτος οὐδέποτε ἐκμυστηρεῖται εἰς ἄλλους τὰ μυστικά τῶν ἔξομολογουμένων.

ὁ ἕνας τὸ μακρὺ του κι ὁ ἄλλος τὸ κοντό του.

Ἀπὸ τὴν πλήρη ἔκφρασιν **ὁ ἕνας ἔλεγε τὸν μακρὺ του λόγο κι ὁ ἄλλος τὸν κοντό του λόγο** ἐγεννήθη ἢ ἀνωτέρω βραχυλογία ἐπὶ γνωμῶν ἀντιθέτων λεγομένων ἀπλῶς πρὸς συζήτησιν καὶ ὄχι πρὸς συνεννόησιν. Ἀλλὰ παραλειφθέντος τοῦ **λόγο** τὸ **μακρὺ** ἐνομίσθη οὐδέτερον καὶ πρὸς αὐτὸ συνεφώνησε καὶ τὸ **κοντό**.

ὁ Θεὸς κι' ἡ ψυχὴ του.

Ἐκφρασις βραχυλογικὴ ἐκ τῆς πλήρους **ὁ Θεὸς κ' ἡ ψυχὴ του τὸ ξέρουν**, ἥτοι ὁ Θεὸς γνωρίζει ἂν λέγῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ψυχὴ του ποὺ θὰ δώσῃ λόγον εἰς αὐτόν. Λέγεται δι' ἄνθρωπον ἀμφιβόλου φιλαληθείας καὶ ἀθωότητος παρὰ τοὺς ἰσχυρισμούς του περὶ τοῦ ἐναντίου. Κατ' ἐπέκτασιν λέγεται καὶ διὰ πράγματα ἢ γεγονότα, τῶν ὁποίων δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ ἡ ἠθικὴ ἀξία ἢ ἡ ποιότης ἢ ἡ ἀκρίβεια.

ὅπου φτωχὸς κ' ἡ μοῖρα του.

Ἡ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου πτωχοῦ, ὅστις ἀποτυγχάνει εἰς πᾶσαν ἐπιχείρησιν καὶ δὲν κατορθώνει ποτὲ νὰ βελτιώσῃ τὴν οικονομικὴν του κατάστασιν, ἀνθρώπου δηλαδὴ ἀκολουθουμένου πάντοτε καὶ παντοῦ ἀπὸ τὴν κακὴν μοῖραν του.

Προήλθεν ἀπὸ τὴν πληρεστέραν ἔκφρασιν *ὅπου εἶναι ὁ φτωχὸς, ἐκεῖ εἶναι κ' ἡ μοῖρα του*. Λέγεται καὶ συντομώτερα *ὁ φτωχὸς κ' ἡ μοῖρα του*.

ὅπου φύγη φύγη.

Ἐκ τὴν πλήρη ἔκφρασιν *ὅπου μπορεῖ νὰ φύγη ὁ καθείς ἅς φύγη*. Εἰς περιπτώσεις ἐσχάτου κινδύνου, εἰς τὰς ὁποίας ἰσχύει τὸ παράγγελμα ὁ δυνάμενος σώζειν ἑαυτὸν σωθήτω καὶ βραχυλογικώτερα ὁ σώζων ἑαυτὸν σωθήτω. Ἡ φράσις ἐπὶ φυγῆς ἀνθρώπων πανικοβλήτων.

ὄλα κι ὄλα.

Ἡ φράσις ἔχει ἔννοιαν ἀπολύτου ἀρνήσεως καὶ προήλθεν ἀπὸ ἔκφρασις πληρεστέρας, καθὼς *ὄλα μποροῦν νὰ γίνουν, μόνο αὐτὸ δὲ μπορεῖ νὰ γίνη, ὄλα ὑποφέρονται, ἀλλ' αὐτὸ δὲν ὑποφέρεται* κτλ. Ἡ ἐπανάληψις τοῦ *ὄλα* ἐπιτείνει τὴν ἄρνησιν.

ὄλος κι ὄλος.

Χαριτολόγος καταφατικὴ ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν *ἐσὺ εἶσαι; αὐτὸς εἶναι;* Τὸ *ὄλος* σημαίνει *ὀλόκληρος*, ἢ δὲ ἐπανάληψις ἐπιτείνει τὴν ἔννοιαν. Τὸ ὄλον νόημα ἐνέχει καὶ ἀπόχρωσιν λεπτῆς εἰρωνείας, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶναι ὁ μισός, ἀλλὰ ὀλόκληρος.

ὄνομα καὶ μὴ χωριό.

Ἡ φράσις λέγεται διὰ πρόσωπον, περὶ τοῦ ὁποίου ὀμιλοῦμεν, ἀλλ' ἀποφεύγομεν ν' ἀναφέρωμεν τὸ ὄνομα. Ἡ ἔννοιά της εἶναι ἀντίθετος ἐντελῶς πρὸς τὴν γραμματικὴν μορφήν, ἢ ὁποία φαίνεται νὰ σημαίνῃ ὅτι μποροῦμεν νὰ εἴπωμεν τὸ ὄνομά του, ἀλλ' ὄχι καὶ τὸ χωριό του, δηλ. τὸ ἀντίθετον ἀκριβῶς. Τὴν λύσιν τῆς ἀπορίας μᾶς παρέχει ἡ ἰδιωματικὴ χρῆσις τῆς φράσεως, ἀπὸ τὴν ὁποίαν φαίνεται, ὅτι κατ' ἀρχὰς ἄλλη ἦτο ἡ ἔννοιά της. Εἰς τὰ Βούρβουρα τῆς Κυνουρίας ἡ φράσις σημαίνει καλύτερα νὰ μᾶς ἀκούουν παρὰ νὰ μᾶς βλέπουν¹, τὸ ὁποῖον δηλοῖ καλύτερα ν' ἀκούουν τὸ ὄνομά μας, τὴν φήμην καὶ τοὺς περὶ ἡμῶν ἐπαίνους παρὰ νὰ ἔλθουν καὶ εἰς τὸ χωριὸν μας νὰ μᾶς ἴδουν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, διότι ὑπάρχει κίνδυνος νὰ χάσουν τὴν καλὴν ἰδέαν των δι' ἡμᾶς. Ἄλλ' αὐτὴ ἡ ἰδιωματικὴ ἔννοια ἐσκοτίσθη ἐντελῶς εἰς τὴν κοινὴν καὶ ἐπιστεύθη ὅτι εἰς ἄνθρωπον, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν συμφέρει νὰ τὸν ἴδωμεν, δὲν συμφέρει νὰ γνωρίζωμεν καὶ τ' ὄνομά του.

¹) Ἐπετηρίς Βουρβούρων τόμ. 2 (1925) σελ. 152.

ὄνομα καὶ πράγμα.

Ἀπὸ τὴν πλήρη ἔκφρασιν ἴδιο ὄνομα καὶ πράγμα ἢ ἄλλην παρομοίαν προ-
ἤλθεν ἢ ἀνωτέρω βραχυλογία ὡς φράσις ἐπὶ πράγματος καλοῦ ἢ κακοῦ ἀξίου τῆς
ἐπικρατούσης περὶ αὐτοῦ φήμης, δηλαδή ὅτι λέγεται διὰ τὸ πρᾶγμα, αὐτὸ τῶ
ὄντι καὶ εἶναι. Κατ' ἐπέκτασιν καὶ ἐπὶ προσώπων.

ὁ νοῦς του 'ς τὸ ψητό.

Ὅταν εἰς τράπεζαν μεταξὺ ἄλλων φαγητῶν πρόκειται νὰ προσκομισθῆ καὶ
ψητό, τὸ καλύτερον φαγητόν, ἀδιαφορεῖ κανεὶς διὰ τὰ ἄλλα ἢ μόλις ἢ οὐδόλως
δοκιμάζων αὐτὰ καὶ περιμένει ἐκεῖνο. Ἐντεῦθεν ἢ ἀρχὴ τῆς φράσεως ἐπὶ ἀνθρώ-
που ἔχοντος ἔμμονον ιδέαν ν' ἀποκτήσῃ ἓνα πρᾶγμα καὶ ἀδιαφοροῦντος δι' ὅλα
τὰ ἄλλα. Συνώνυμος φράσις **ὁ νοῦς του 'ς τὸ κεχρί**¹.

ὅστις ἐπρόλαβε τὸν Κύριον εἶδε.

Ἡ φράσις εἶναι τῆς λογίας χρήσεως καὶ λέγεται δι' ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος
προλαμβάνει τοὺς ἄλλους εἰς τὸ νὰ τύχῃ ὠφελήματός τινος. Ὑπόκειται εἰς αὐτὴν
ἢ ἀφήγησις τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου περὶ Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς, ἢ ὁποία
προλαβοῦσα τὰς ἄλλας γυναῖκας καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἀποστόλους προσῆλθε πρώτη
εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἰησοῦ καὶ πρώτη «ἑώρακεν» αὐτὸν ζῶντα². Εἰς τὴν γένεσιν
τῆς συνετέλεσε καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς ὕμνος τοῦ Πάσχα «Προλαβοῦσαι τὸν ὄρθρον
αἱ περὶ Μαρὶὰμ κτλ.» Ἐκεῖνο τὸ **προλαβοῦσαι** καὶ τὸ **ἑώρακε τὸν Κύριον** καὶ
τὰ ἄλλα **βλέπει** καὶ **θεωρεῖ** καὶ **εἶδε** τῆς εὐαγγελικῆς ἀφηγήσεως συμφυρθέντα
ἐγέννησαν τὴν φράσιν.

παίζει ἢ κοιλιὰ του ταμπουᾶ.

Ἄστεϊος τις παρωμοίασε τὰ γουργουρητὰ τοῦ κενοῦ στομάχου πρὸς τοὺς
ἤχους τοῦ **ταμπουᾶ** καὶ ἀπεδῶ ἐγεννήθη ἢ φράσις ἐπὶ τοῦ πεινῶντος πολὺ, τοῦ
λιμώττοντος. Δὲν ἀφίσταται πολὺ καὶ ἡ ἐρμηνεία τοῦ Γεωργίου Χατζιδάκι εἰς τὴν
συνώνυμον φράσιν **ἢ κοιλιὰ μου βαράει ταμπουᾶ** «πρὸς τοῦτο τὸ μουσικὸν
ὄργανον τὸ κενὸν καὶ ἀντηχητικὸν παραβάλλεται ἢ κενὴ γαστήρ, περὶ ἧς λέγεται
ἐπὶ τὸ ἀστεϊότερον ὅτι εἶναι κατάλληλος νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μουσικὸν ὄργανον διὰ
τὴν κενότητα καὶ τὸ ἀντηχητικὸν αὐτῆς»³. Συνώνυμος φράσις **κόβει λόρδα**.

¹) Δελτ. 4, 112.

²) 20, 1 - 18.

³) *Wilney - Jollu* ἀνωτ. 188.

παίρνω ἀπάνω μου.

Ἡ βραχυλογικὴ φράσις ἀπὸ τὴν πλήρη ἔκφρασιν *παίρνω ἀπάνω μου βάρος* = ἀποκτῶ βάρος σωματικὸν δηλοῖ ἀποκτῶ δυνάμεις σωματικὰς. Κατ' ἐπέκτασιν λέγεται καὶ *ὁ ἔμπορος παίρνει ἀπάνω του* = ἀναλαμβάνει ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν δυσπραγίαν, ἀποκτᾷ οἰκονομικὰς δυνάμεις¹.

παίρνω σβάρνα.

Ἡ *σβάρνα* εἶναι γεωργικὸν ὄργανον, μὲ τὸ ὁποῖον ἐλκόμενον ὑπὸ τῶν ἀροτήρων ζώων ἰσοπεδώνει ὁ γεωργὸς τὸν σπαρέντα ἀγρὸν διαλύων τοὺς βώλους. Ὅθεν *παίρνω σβάρνα τὰ σπῖτια, τοὺς δρόμους* κτ. σημαίνει περιέρχομαι αὐτὰ κατὰ σειρὰν καθὼς ὁ γεωργὸς περιέρχεται ὅλον τὸν ἀγρὸν *σβαρνίζων* αὐτὸν κατὰ τμήματα συνεχόμενα. Καὶ τὸ *παίρνω σβάρνα* κατ' ἔλλειψιν τοῦ *χωράφι* σημαίνει προχωρῶ ἀκατασχέτως, καθὼς ὁ γεωργός, ὅστις ἀρχίζων τὸ ἔργον τοῦ *σβαρνίσματος* δὲν σταματᾷ εἰς τὸ μέσον, ἀλλὰ φθάνει εἰς τὸ τέλος. Καὶ *τοὺς παίρνω σβάρνα* σημαίνει τοὺς συμπαρασύρω ὡς ὁ γεωργὸς διαλύει τοὺς βώλους συμπαρασύρων αὐτοὺς μὲ τὴν σβάρναν. Εἶναι φανερὸν ὅτι εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς φράσεις τὸ *σβάρνα* κεῖται ἐπιρρηματικῶς ἀντὶ τοῦ ἐμπροθέτου *μὲ τὴ σβάρνα*.

παλληκᾶρι τῆς φακῆς.

Ἡ φράσις λέγεται σκωπτικῶς διὰ τὸν θέλοντα νὰ φαίνεται γενναῖος. Ἡ γένεσις αὐτῆς ὀφείλεται εἰς παιδιὰν τῆς σφαίρας, ὅπως παίζεται εἰς τὸ Ζαγόρι τῆς Ἡλείου. Εἰς τὴν παιδιὰν αὐτὴν ἡ πρώτη ἐκπομπὴ τῆς σφαίρας λέγεται *φακῆ* πρὸς ἐμπαιγμὸν τῶν ἀντιπάλων, οἱ ὅποιοι διὰ νὰ παίξουν ἐπιτυχῶς πρέπει ν' ἀποκτήσουν δυνάμεις καὶ διὰ ν' ἀποκτήσουν δυνάμεις πρέπει νὰ φάγουν φακῆν ὡς τονωτικὴν.

πᾶρε πόδι.

Εἰς τὴν Δημησιάναν πρὸς τὸν μὴ θέλοντα ἢ βραδύνοντα νὰ προσέλθῃ λέγεται εἰρωνικῶς καὶ εἰς τόνον ἐπιπλήξεως *πᾶρε πόδι κ' ἔλα!* Ἐπειδὴ τὸ πόδι εἶναι τὸ ὄργανον τοῦ βαδίσματος, αὐτὸ πρέπει νὰ κινήσῃ τις καὶ ἐπὶ τὸ εἰκονικώτερον νὰ λάβῃ μαζί του διὰ νὰ πάῃ κάπου. Ὅμοιαν εἰκονικὴν ἔκφρασιν ἀποτελεῖ καὶ ἡ φράσις *φέρνω ἢ σηκώνω τὰ πόδια μου ἔς τοὺς πλάτες μου* = φεύγω δρομαίως καὶ οἶονεὶ ἀννηψῶν τοὺς πόδας μέχρι τῶν ὤμων. Ἀπὸ τοιαύτην

¹) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἀπάνω Γ 1.

ἀντίληψιν τῶν λαλούντων τὸ *πᾶρε πόδι* ἐδήλωσεν εἰς τὴν ἀρχὴν ἰδιωματικῶς κινήσου καὶ ἔπειτα εἰς τὴν κοινὴν φύγε.

περίδρομος, πάει ᾿ς τὸν περίδρομο, τρώει τὸν περίδρομο κτλ.

Ἡ λέξις *περίδρομος* εἰς τὴν ἀρχαίαν ἦτο ἐπίθετον καὶ ἐσήμαινε τὸν περιφερόμενον ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, τὸν διαρκῶς κινούμενον. Διὸ καὶ λίαν ἐπιτυχῶς ὠνομάσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους «Κωκυτοῦ περίδρομοι κύνες»¹ αἱ Ἐρινύες ὡς δυνάμεναι «πανταχοῦ περιστρέφεσθαι» καθὼς ἐρμηνεύει ὁ ἀρχαῖος Σχολιαστής. Διότι οἱ δαίμονες οὗτοι τοῦ Ἄδου, χαρακτηριζόμενοι ὡς θεαὶ μέλανα ἐνδεδυμένοι, μέλαιναι τὴν ὄψιν, στυγεραὶ καὶ μὲ ὀφθαλμοὺς αἱματώδεις, κατεδίωκαν ἀκαταπαύστως ἐκ τοῦ πλησίον τοὺς μαιφόνους, καθὼς τοὺς πατραλοίας καὶ μητραλοίας καὶ ἄλλους φονεῖς, τοὺς ἐπιόρκους καὶ γενικὰ τοὺς κακούργους.

Εἰς τὴν χριστιανικὴν λαογραφίαν δὲν διειρηθήη τὸ ὄνομα *Ἐρινύς*, παρέμεινεν ὁμως ἡ ἔννοια αὐτοῦ ὡς δαίμονος κακοῦ ταυτισθέντος πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ διαβόλου καὶ τὸ κατὰ παράλειψιν τοῦ ὀνόματος γενόμενον οὐσιαστικὸν *περίδρομος* ἀντὶ τοῦ *περίδρομος Ἐρινύς* ἢ *περίδρομος κύων* ἐδήλωσεν αὐτὸν τὸν διάβολον. Τοῦτο, καθὼς μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰς πληροφορίας τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ, πιστοποιεῖται ἀπὸ τὰ ἰδιώματα Ἡπείρου, Κεφαλληνίας, Κορινθίας, Κυδωνίων, Κυνηυρίας, Μακεδονίας, Μυκόνου καὶ Μεγίστης. Πβ. καὶ τὰς ἀρατικὰς φράσεις *ἄμε* ἢ *σῦρε ᾿ς τὸν περίδρομο* = *᾿ς τὸ διάβολο* (Κεφαλλην. Κορινθ.).

Ἡ ταύτισις τοῦ διαβόλου τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας πρὸς τὴν δαίμονα τοῦ Ἄδου Ἐρινὺν τῆς προχριστιανικῆς λατρείας ἀπὸ λαογραφικῆς ἀπόψεως εἶναι εὐνόητος. Καθὼς αὐτὴ, ἡ προσωποποίησις τῆς ἀδυσωπότητος συνειδήσεως, ἰχνηλατοῦσα ὡς κύων καταδιώκει τοὺς στυγεροὺς ἐγκληματίας καὶ ἐπὶ γῆς καὶ ἐν Ἄδι, οὕτω καὶ ἐκεῖνος παίρνει ἀπὸ κοντὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς διὰ νὰ μεταφέρῃ τὰς ψυχὰς των εἰς τὴν αἰώνιαν κόλασιν. Οὕτω ἐξηγεῖται καὶ ἡ μορφή τοῦ διαβόλου ὁμοία μὲ τὴν μορφήν τῶν Ἐρινύων, τὰς ὁποίας ἐφαντάζοντο ὡς γυναῖκας στυγεραῖς μελανειμονούσας μὲ μαύρην ὄψιν καὶ ὀφθαλμοὺς αἱματώδεις.

Στοιχεῖον πολύτιμον ἀποδεικτικὸν τῆς σχέσεως τῶν δύο δαιμόνων εἶναι ἡ πληροφορία τοῦ ἐξ Ἡπείρου γλωσσοσυλλέκτου, ὅστις ἐξηγῶν τὸ *περίδρομος* «ὀνομασία τοῦ διαβόλου» προσθέτει «οἶονεὶ ἴσως ὁ περιάγων τὰς ὁδοὺς κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ ὑπὸ διαφόρους μορφὰς ἐμφανιζόμενος». Ὡστε κατὰ τὴν Ἡπειρωτικὴν παράδοσιν ὁ διάβολος περιάγει τὰς ὁδοὺς ὡς ὁ *περίδρομος κύων* τῆς

¹) Βάτρ. 472. Ὁ Αἰσχύλος Χοηφ. 924 καὶ 1054 καλεῖ αὐτὰς «ἐγκότους κύνας», ὁ δὲ Σοφοκλῆς Ἠλ. 1388 «ἀφύκτους κύνας».

ἀρχαίας παραδόσεως. Ὅτι ἐμφανίζεται ὑπὸ διαφόρους μορφὰς ἀνθρώπων καὶ ἀψύχων ἔτι πραγμάτων, οἷον δένδρων, αὐτὸ εἶναι κοινὴ δοξασία τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ὑφισταμένη ἀπὸ χρόνων παλαιωτάτων¹.

Ἐποῦ τὸ *περίδρομος* ἀπέβη συνώνυμον τοῦ *διάβολος*, ἦτο εὐκόλον νὰ προσλάβῃ καὶ τὴν σημασίαν τοῦ βρικόλακα. Ὁ βρικόλακας εἶναι νεκρὸς ἐμφορούμενος ὑπὸ τοῦ διαβόλου καὶ περιφερόμενος ἐδῶ κ' ἐκεῖ, ἄρα δαίμων περίδρομος. Καὶ ἡ σημασία αὐτὴ ἀπαντᾷ εἰς τὸ Ἑπειρωτικὸν ἰδίωμα, ἐν ᾧ κατὰ πληροφориαν τοῦ ἰδίου γλωσσοσυλλέκτου ὁ βρικόλακας «τριγυρίζει ἔς τοὺς δρόμους τῆ νύχτα καὶ τρώει ὅ,τι συναντήσῃ μπροστά». Καὶ ἡ μὲν σημασία *περίδρομος* = *βρικόλακας* ἔχει περιορισμένην ἔκτασιν, ἀλλ' ἡ δοξασία ὅτι ὁ βρικόλακας εἶναι ἀδηφάγος ἀπαντᾷ πολλαχοῦ, ὅθεν καὶ ἡ συνήθης φράσις *τρῶει σὰν βρικόλακας* ἐπὶ ἀνθρώπου πολυφάγου, ὅστις, ὅσον καὶ ἂν τρώγῃ, δὲν χορταίνει.

Ἡ δοξασία περὶ τῆς ἀδηφαγίας τοῦ *περίδρομου* = *βρικόλακα* ἐγένεν αἰτία νὰ γεννηθῇ εἰς τὸ ἰδίωμα Σύμης ἡ φράσις *ἔχει τὸν περίδρομο μέσα του* = *τρῶει σὰν βρικόλακας*. Πιστεύεται δηλαδὴ ὅτι ὁ λίαν ἀδηφάγος πρέπει νὰ ἔχῃ μέσα του τὸν δαίμονα τῆς πολυφαγίας, διότι τρώγων οὗτος τὰς εἰσερχομένας τροφὰς δὲν τὸν ἀφίνει νὰ χορτάσῃ, καθὼς ἀκριβῶς πιστεύεται ὅτι ὁ ἔχων εἰς τὸν πεπτικὸν σωλῆνα *λεβίδες* τρώγει καὶ δὲν χορταίνει, διότι μέρος τῆς τροφῆς τρώγουν τὰ παράσιτα ταῦτα, ὅθεν καὶ ἡ συνήθης φράσις *ἔχει λεβίδες μέσα του*. Ἡ φράσις τοῦ Συμαϊκοῦ ἰδιώματος μαρτυρεῖ ὅτι καὶ εἰς αὐτὸ θὰ ὑπάρχει ἡ σημασία *περίδρομος* = *βρικόλακας* ἢ θὰ ὑπῆρχεν ὁπωσδήποτε, ὅτε ἐγεννήθη ἡ φράσις.

Λοιπὸν ἀπὸ ἔκφρασιν ὁποῖα *τρῶει ἓνα σωρὸ φαγειὰ σὰν νὰ ἔχῃ τὸν περίδρομο μέσα του* ἢ παραπλησίαν προῆλθε κατὰ βραχυλογίαν ἢ κοινὴ φράσις *τρῶει ἓνα περίδρομο* καὶ ἔπειτα *τρῶει τὸν περίδρομο*. Τὸ γεγονός ὅτι ταῦτα λέγονται πάντοτε μὲ ἔννοιαν ἀρατικὴν συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἐρμηνείας, τὴν ὁποῖαν δέχομαι ὡς ὀρθῶς ἐξηγοῦσαν τὴν γένεσιν των. Ἀλλὰ λέγονται κοινῶς καὶ ἀρατικώτεραι φράσεις, καθὼς *φάε τὸν περίδρομο!* καὶ μονολεκτικῶς διὰ παραγώγου ρήματος *περιδρόμιασε!* καὶ *φάτε μάτια ψάρι καὶ κοιλιὰ περίδρομο!* ὅταν βλέπη τις καὶ ὀρέγεται φαγητόν, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται ν' ἀπολαύσῃ.

Ἐποῦ τὸ *τρῶει ἓνα περίδρομο* = τρώγει πολὺ μετέστη ἡ λέξις *περίδρομος* εἰς τὴν γενικωτέραν ἔννοιαν τοῦ πολλοῦ, ἀλλὰ πάντοτε μὲ ἀπόχρωσιν ἀρατικὴν. Οὕτω λέγεται ἐν Θράκῃ *ἔχει ἓνα περίδρομο παιδιὰ* = πολλά.

Ἡ σημασιολογικὴ ἐξέλιξις τῆς λέξεως ἐπροχώρησε ἀκόμη περισσότερον εἰς

¹) Πβ. *Νικολίου Πολίτου*, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα 3, 4 καὶ 5 καὶ 8.

τὴν Ἑπειρον σημαίνει καὶ τὸ καταλαμβάνον τινὰ μετὰ τὴν πολυφαγίαν πάθος, «ὥστε ποιεῖν αὐτὸν περιτρέχειν». Δὲν δύναμαι νὰ ὀρίσω τί ἀκριβῶς πάθος ἐννοεῖ ὁ γλωσσοσυλλέκτης. Ἴσως θὰ ἐννοεῖ ταχυπαλμίαν καὶ κυκλοφοριακὴν δυσφορίαν τῆς καρδίας, ἢ ὁποῖα καταλαμβάνει μερικοὺς πολυφάγους καὶ τοὺς ἀναγκάζει νὰ κινουῦνται διὰ νὰ χωνέψουν.

Ἄλλαχού πάλιν ἐδήλωσεν αἰφνίδια νοσήματα, καθὼς πολλαχού τὸν ἰσχυρὸν κοιλιακὸν πόνον τὸν κοινῶς *κόψιμο* ἢ *σφάχτη* ἢ *στρόφο* λεγόμενον, ὅθεν καὶ ἡ ἀρὰ *περίδρομος νὰ σὲ πιάση!* ἐν Πελοποννήσῳ ἀκουομένη. Ἐπειτα νόσημα τοῦ λάρυγγος εἰς τὸν ἴδιον μέρος, ὅθεν *περίδρομος νὰ σὲ πιάση!* = νὰ παύσης νὰ μιλάς καὶ *βγάλε τὸν περίδρομο!* = σιώπα. Πολλαχού ἐπίσης τὴν φλεγμονὴν καὶ διαπύησιν τῶν ἄκρων τῶν δακτύλων, τὴν κοινῶς *μεθύστρα* ἢ *τριγυρίστρα*, ὅθεν ἐν Ρόδῳ *νὰ βγάλης τὸν περίδρομο!* Τέλος ἐν Κρήτῃ κάποιον νόσημα τοῦ μαστοῦ τῶν γαλακτοφόρων ζώων.

Αἱ σημασίαι αὐταὶ ἐξηγοῦνται ἐκ τῆς κοινῆς δοξασίας, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν νόσων καὶ μάλιστα τῶν αἰφνιδίων ὀφείλεται εἰς τὸν ἐχθρὸν τοῦ ἀνθρώπου διάβολον¹⁾.

περνάει ζωὴ καὶ κόττα.

Ἀπὸ τὴν ἔκφρασιν *περνάει τὴ ζωὴ του τρώγοντας ὄλο κόττα*, τῆς ὁποίας τὸ κρέας θεωρεῖται ὡς ἡ ἐκλεκτοτέρα τροφή, προῆλθεν ἡ εἰρημένη βραχυλογικὴ φράσις καὶ ἡ βραχυλογικωτέρα *ζωὴ καὶ κόττα* λεγομένη δι' ἀνθρωπὸν ζῶντα πλουσίως κυρίως εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ποιότητα καὶ ἔπειτα τὴν ποικιλίαν τῆς τροφῆς. Ὁ σύνδεσμος *καὶ* παρενεβλήθη μετὰ τῶν δύο λέξεων κατόπιν τῆς βιαίας συγκοπῆς ὅχι διὰ λογικὴν ἀνάγκην, ἀλλὰ διότι τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα ἀπῆτει κάποιον ἔξομαλισμὸν κατόπιν αὐτῆς. Συνώνυμος φράσις *τὴν περνάει κοτσάνι*.

πέφτω, ρίγνομαι μὲ τὰ μοῦτρα.

Ἄνθρωπος ἀφωσιωμένος εἰς ἔργον καὶ μόνον εἰς αὐτὸ προσέχων χωρὶς νὰ κοιτάζῃ ἀλλαχού παρέχει τὴν ἐντύπωσιν σὰν νὰ θέλῃ νὰ πέσῃ μὲ τὸ πρόσωπον ἐπάνω του. Ὅθεν *πέφτω* ἢ *ρίγνομαι* ἔς τὴ δουλειά, ἔς τὸ διάβασμα, ἔς τὴ μελέτη κτ. σημαίνει ἐγκύπτω μὲ ἄκραν προσοχίην, ἐπιδίδομαι μὲ ζῆλον.

πέφτω ἔς τὰ πόδια, πάω ἔς τὰ πόδια.

Σημεῖον ἐσχάτης ταπεινώσεως εἶναι ἡ πτώσις πρὸ τῶν ποδῶν προσώπου, τοῦ ὁποίου ζητεῖται ἡ ἐξιλέωσις. Ὅθεν *πέφτω ἔς τὰ πόδια* = καθικετεύω, ἐκλι-

¹⁾ Νικολάου Πολίτου, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα 3, 67.

παρῶ. Ἀπὸ τὴν φράσιν αὐτὴν ἔχει τὴν ἀρχὴν ἢ ἄλλη πάω ᾽ς τὰ πόδια του = ἀποβάλλον τὴν ἀξιοπρέπειάν μου μεταβαίνω ἐγὼ εἰς συνάντησίν του.

πήξει τὸ μυαλό, γίνεται κουρκούτι τὸ μυαλό κτλ.

Διὰ νέον γινόμενον σοβαρώτερον καὶ σωφρονέστερον λέγομεν *ἀρχισε νὰ πήξει τὸ μυαλό του* ἢ *ἔπηξε τὸ μυαλό του*. Ὁ λαὸς φαντάζεται ὅτι εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ὁ ἐγκέφαλος ἔχει σύστασιν ὕδαρῆ καὶ ὅτι πήζει ὅσον προχωρεῖ ἡ ἡλικία. Εἰς τὴν δοξασίαν αὐτὴν στηρίζονται αἱ ἐξῆς φράσεις, ἢ ἰδιωματικὴ τῆς Θράκης *τὰ μυαλά του εἶναι σὰν κουρκούτι* δι' ἄνθρωπον μωρὸν καὶ αἱ κοιναὶ *γίνεται τὸ μυαλό κουρκούτι* καὶ *νερουλιάζει τὸ μυαλό* = κουράζεται τόσον πολὺ, ὥστε *νερουλιάζει σὰν τὸ κουρκούτι*, καθὼς εἶναι τοῦ μικροῦ παιδιοῦ, καὶ δὲν δύναται πλέον νὰ σκέπτεται.

πῆρε τὰ μοῦτρα του κ' ἤρθε κτλ.

Ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἀπὸ ἀλαζονείαν ἢ ἄλλον λόγον δὲν θέλει νὰ πάη κάπου, δεικνύει τὴν ἀκαταδεξίαν του ὄχι μόνον μὲ λόγια, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου. Ἄν ὅμως ἀναγκασθῇ νὰ πράξῃ τὸ ἐναντίον, εἶναι σὰν νὰ προσέρχεται κρατῶν εἰς τὰς χεῖρας εἰς δῆλωσιν μετανοίας καὶ ταπεινώσεως τὰ ντροπιασμένα *μοῦτρα* του. Τοιαύτη εἰκονικὴ παράστασις ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τῆς ἀνωτέρω φράσεως λεγομένης πάντοτε ἐμπαικτικῶς περὶ ἀνθρώπου χαμερπῶς προσερχομένου ἐκεῖ, ὅπου πρὶν δὲν ἤθελε νὰ προσέλθῃ. Φαίνεται ἀληθῶς τολμηρὰ ἢ εἰκονικὴ παράστασις, ἀλλ' εἶναι βεβαία. Πβ. καὶ τὴν παραπλησίαν *παίρνω τὸ κεφάλι μου* ἢ *τὰ μάτια μου καὶ φεύγω* = φεύγω ἀπογοητευμένος ἀπὸ ἓνα μέρος μὲ τὸν σκοπὸν νὰ μὴ ἐπανέλθω πλέον.

πίσω πάλι.

Ἡ φράσις λέγεται ἐπὶ ἀνθρώπου ἐπιμόνως ἐπανερχομένου εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου καὶ ἐπαναλαμβάνοντος τὰ ἴδια ἐπιχειρήματα, τὰ ὅποια ὁ ἄλλος ἔχει ἤδη ἀποκρούσει. Εἶναι βραχυλογία κατὰ παράλειψιν τοῦ ρήματος *γυρίζεις* ἢ *γυρίζετε* κττ.

πλερώνω τὰ σπασμένα.

Ἡ φράσις σημαίνει ὑφίσταμαι ζημίαν ἢ ἄλλην ἀδικίαν ἐξ ὑπαιτιότητος ἄλλου. Καὶ οἱ Γάλλοι λέγουν ὁμοίως *payer la casse*, ἀλλὰ δὲν πρόκειται περὶ γαλλισμοῦ, διότι τὰ αἴτια ποὺ ἐγέννησαν τὴν φράσιν εἶναι κοινὰ εἰς ὅλους τοὺς λαούς. Καὶ οἱ Ἕλληνες ὑπάλληλοι καφενείων, ἐστιατορίων καὶ ὁμοίων κέντρων πληρώνουν ἐνίοτε τὴν ἀξίαν ποτηρίων καὶ ἄλλων σκευῶν θραυομένων ὑπὸ πελατῶν.

ποιὸς εἶδε τὸ Θεὸ καὶ δὲν τὸν ἐφοβήθη!

Ἡ φράσις ἐπὶ ἐκδήλου θυελλώδους ὀργῆς ἀνθρώπου ἢ ἐπὶ μανίας τῶν στοιχείων τῆς φύσεως μὲ ἀποτελέσματα ὀλέθρια. Ὁ λέγων θέλει νὰ δηλώσῃ ὅτι ἡ ἔκρηξις αὐτὴ ἐπροξένησε τόσον τρόμον, ὅσον θὰ ἠσθάνετό τις, ἂν ἔβλεπεν αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐν ὅλῃ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ του ¹. Ὑπόκειται ἐνταῦθα πάντως ἡ βιβλικὴ ἀφήγησις περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ ἐν ἀστραπαῖς καὶ βρονταῖς καὶ φωναῖς σαλπύγων, ὅτε «ἐπτοήθη πᾶς ὁ λαὸς ὁ ἐν τῇ παρεμβολῇ» ².

ποιὸς τῇ χάρι του!

Ἡ φράσις κατὰ παράλειψιν τοῦ *ἔχει* ἐπὶ προσώπου εὐρισκομένου εἰς ἐπίζηλον κατάστασιν. Ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν νοεῖται ἀρνητικῇ.

ποῦ θὰ πάη!

Ἡ φράσις κατ' ἀρχὰς ἐλέχθη κυριολεκτικῶς ἐπὶ προσώπου, περὶ τοῦ ὁποίου ἔξεφράζετο βεβαιότης, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ πάη ἄλλοῦ παρὰ νὰ μείνῃ ἐκεῖ ὅπου ἦτο ἢ νὰ ἔλθῃ ἐκεῖ ὅπου ἔπρεπε, οἷον *ἐδῶ βρίσκεται, ποῦ θὰ πάη; ἐδῶ θὰ ἔρθῃ, ποῦ θὰ πάη;* Κατόπιν δὲ τὸ *ποῦ θὰ πάη;* ἔξυπακουομένης τῆς ἀρνητικῆς ἀπαντήσεως *πουθενά* ἐδήλωσε τὸ δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἄλλως καὶ λέγεται κατ' ἐπέκτασιν πρὸς δήλωσιν πλήρους βεβαιότητος ὅτι θὰ γίνῃ τι σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμίαν μας ἀντιθέτως ἀπὸ ὅ,τι τώρα συμβαίνει, οἷον *θὰ σάξουν τὰ πράματα, ποῦ θὰ πάη; θὰ δοῦμε κάποτε κ' ἐμεῖς πρόσωπο Θεοῦ, ποῦ θὰ πάη;*

πρῶτα ὁ Θεός.

Ἀπὸ τὴν ἔκφρασιν *πρῶτα ἂν θέλῃ ὁ Θεὸς* λεγομένην ὑπὸ τοῦ ἐξαορτῶντος ἐκ τῆς θείας βουλήσεως τὴν ἐπιτυχίαν μιᾶς πράξεως ἐγεννήθη ἡ βραχνιλογικὴ φράσις, ἢ ὁποία σημαίνει μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, οἷον *πρῶτα ὁ Θεὸς οἱ δουλειές μας πάνε καλά, φεύγω αὔριο πρῶτα ὁ Θεὸς* κττ.

ραγίσε τὸ γυαλί.

Ἄν ραγίσῃ τὸ γυαλί, δὲν δύναται ν' ἀποκατασταθῇ εἰς τὴν προτέραν μορφήν. Ἐντεῦθεν ἡ μεταφορικὴ χρῆσις τῆς φράσεως εἰς δήλωσιν ἀνιάτου παθήσεως ἢ ἀνεπανορθώτου διαρρηξέως φιλίας. Λέγεται καὶ *ραγισμένο γυαλί* ἢ διερρηγμένη φιλία.

¹) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν *βλέπω* 1 β.

²) Ἐξοδ. 19, 16.

ρίχνω πέτρα πίσω μου.

Ὁ Νικόλαος Πολίτης σχετίζει τὴν φράσιν πρὸς τὰς μαγγανίας ἢ τὰς δεισιδαίμονας συνηθείας τοῦ νὰ μὴ ἐπιστρέφῃ τις τὴν κεφαλὴν, ὅταν νομίζει ὅτι ἀκούει φωνὰς δαιμονίων, ἢ νὰ ρίπτῃ τι εἰς τὰ ὀπίσω πρὸς ἐπιτέλεσιν δεινοῦ τινος ἔργου, ἔτι δὲ καὶ πρὸς τὴν συνηθειαν τὴν ἀναφερομένην εἰς τοὺς μύθους τοῦ Δευκαλίωνος καὶ τῆς Πύρρας, Ὁρφέως καὶ Εὐριδίκης νὰ μὴ ἐπιστρέφῃ τις τὴν κεφαλὴν ὀπίσω, πρὸς τούτους δὲ καὶ πρὸς τὴν Ἑβραϊκὴν ἀφήγησιν περὶ τῆς γυναικὸς τοῦ Λώτ¹. Ἄλλ' εἶναι φανερόν ὅτι δὲν ὑπάρχει σχέσις. Ἡ ἔννοια τῆς πράξεως τοῦ νὰ ρίπτῃ τις τὴν πέτραν ὀπίσω του εἶναι ἀρατική. Διότι **ρίχνω πέτρα πίσω μου** καὶ πρὸς δαίνωσιν **ρίχνω μαύρη πέτρα πίσω μου** σημαίνει ἀποφασίζω οἷονεὶ ὀρκιζόμενος νὰ μὴ ἐπανέλθω ποτὲ εἰς μέρος μισητόν, κατηραμένον, ἀπόπου φεύγων ἀποτινάσσω καὶ τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν μου. Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα, τὸ ὁποῖον μᾶς ἀναγκάζει ἄλλοῦ νὰ ζητήσωμεν τὴν ἀρχὴν τῆς ἀρατικῆς πράξεως καὶ τῆς φράσεως. Ἐχῶ τὴν γνώμην ὅτι ἀπὸ τὸ ἔθιμον τοῦ ἀναθέματος² προῆλθεν ἡ ἀρατικὴ πράξις τοῦ νὰ ρίψῃ τις λίθον εἰς μέρος μισητόν, ἀπόπου φεύγει ἀνεπιστρεπτεῖ. Ἡ γραμματικὴ ἔννοια τῆς φράσεως βεβαίως εἶναι ὅτι ρίπτει τις τὴν πέτραν χωρὶς νὰ στρέψῃ τὴν κεφαλὴν. Ἀλλὰ τοῦτο γίνεται ἀσχέτως πρὸς μαγικὴν τινα πράξιν ἀπλῶς εἰς δῆλωσιν τοῦ μίσους, τῆς ἀηδίας καὶ ἀποστροφῆς πρὸς τὸ ἐγκαταλειπόμενον μέρος. Ρίπτει τις λίθον ἀναθέματος εἰς μέρος χωρὶς κἄν νὰ θέλῃ νὰ τὸ ἰδῇ.

ρίχνω πόντους.

Ἡ φράσις τῶν τυχηρῶν παιγνιδίων **ρίχνω πόντους** ἐδήλωσε μεταφορικῶς τὸ ὑπαινίσσομαι, δὲν ὁμιλῶ φανερά. Αἰτία τῆς σημασιολογικῆς μεταβολῆς ὑπῆρξεν ὅτι τὸ **πόντος** ἀπὸ τὸ Ἰταλικὸν *punto* σημαίνει καὶ σημεῖον, ὑπαινιγμός. Ἄντι δὲ οἱ λαλοῦντες νὰ εἴπουν **κάνω πόντο** ἢ κάτι παρόμοιον, ἐχρησιμοποίησαν τὸ κοινόχρηστον **ρίχνω πόντους** μὲ ἔννοιαν μεταφορικὴν. Συνώνυμον τῆς φράσεως εἶναι τὸ ρῆμα **πονιάρω** ὃχι ἀπὸ τὸ Ἰταλικὸν *puntare*, ἀλλ' ἀπὸ τὸ **πόντος**.

σὰν καὶ τί!

Ἡ φράσις δηλοῖ πολὺ, εἰς ὑπέρτατον βαθμόν, προῆλθε δὲ ἐκ συμπτύξεως δύο προτάσεων, τῶν ὁποίων ἡ δευτέρα διὰ τοῦ **σὰν** εἰσαγομένη εἶναι ἐλλιπὴς

¹) Λαογραφικὰ Σύμμεικτα 2, 93 σημ. 2.

²) Περὶ τῆς λέξεως καὶ τοῦ ἐθίμου ἐπραγματεύθημεν διὰ μακρῶν ἐν τῇ Ἀθηνᾷ 46, 205 κέξ.

κατὰ τὸ ρῆμα εὐκόλως ἐννοούμενον ἀπὸ τὴν πρώτην. Οὕτω ἡ πλήρης ἔκφρασις θὰ ἦτο *τ' ἀγαπάει τὸ δεῖνα προᾶμα σὰν καὶ τί θ' ἀγαποῦσε!* ἤτοι σὰν τί ἄλλο προᾶμα νομίζετε ὅτι θὰ ἀγαποῦσε τοιοῦτοτρόπως. Ἐφοῦ δὲ τὸ *σὰν καὶ τί* ἀπέβη στερεότυπον ποσοτικὸν ἐπίρρημα, ἐγενικεύθη ἡ χρῆσις του καὶ λέγεται καὶ ἐπὶ προσώπων, οἷον *τὸν ἀγαπάει σὰν καὶ τί! τὰ προσέχει τὰ παιδιὰ του σὰν καὶ τί! τὸν ἀποστρέφεται σὰν καὶ τί!* κττ.

σὰν ὁ διάβολος τὸ λιβάνι.

Ἡ φράσις συμπληρώνεται ἀναλόγως τῶν περιστάσεων μὲ τὸ προτασσόμενον ρῆμα *φεύγει* ἢ *φοβᾶται* καὶ λέγεται ἐπὶ ἀνθρώπου ἀποστρεφομένου τι μέχρι ἀπεχθείας. Εἰς τὴν φράσιν ὑπόκειται ἡ ἀρχαία δοξασία τῶν Ἀνατολικῶν καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅτι τὰ δαιμόνια δὲν ἀνέχονται τὰς ὀσμὰς καὶ ἡ ἐλαχίστη αἴσθησις αὐτῶν τρέπει αὐτὰ εἰς φυγὴν¹.

σὰν τὰ χιόνια!

Φιλοφρονητικὴ προσφώνησις πρὸς πρόσωπον, τὸ ὁποῖον μᾶς ἐπεσκέφθη μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου. Ἡ μεταφορὰ ἐκ τῆς σπανίως ἐμφανιζομένης χιόνος.

σηκώνεται ἡ τρίχα, τὸ πετσὶ.

Ἡ παρατήρησις ὅτι ἀνορθοῦνται αἱ τρίχες τῆς γαλῆς εἰς περίπτωσιν φόβου ἢ ὀργῆς ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τῆς φράσεως *μοῦ σηκώνεται ἡ τρίχα* ἢ *οἱ τρίχες* = αἰσθάνομαι φρίκην διὰ τρομερόν τι ἄκουσμα ἢ θέαμα. Τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἐκφράζουσι καὶ τὰ ρήματα *ἀνατριχῶ* εἰς τὴν μεσαιωνικὴν καὶ *ἀνατριχιάζω* εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν.

Καὶ τὸ μὲν αἴσθημα τῆς ἀνορθώσεως τῶν τριχῶν εἰς τὸν ἄνθρωπον εἶναι πλασματικόν, φυσικὸν ὅμως εἶναι τὸ αἴσθημα τοῦ ρίγους. Τοῦτο δὲ ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸ πλασματικὸν αἴσθημα τῆς ἀνορθώσεως τῶν τριχῶν, ἡ ὁποία κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς δεινώσεως συνεπάγεται τρόπον τινὰ καὶ τοῦ δέρματος τὴν σύσπασιν καὶ ἀνόρθωσιν, ἔγινεν αἰτία νὰ γεννηθῇ ἡ συνώνυμος φράσις *μοῦ σηκώνεται τὸ πετσὶ* ἢ *ἡ πέτσα*. Τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ἐξέφραζαν οἱ παλαιοὶ διὰ τοῦ *φρίττω*.

σκάω κανόνι.

Ἡ φράσις σημαίνει πτωχεύω ἢ ἀρνοῦμαι τὴν πληρωμὴν χρέους ἢ ἀπο-

¹) Πβ. ἡμετέραν μελέτην «Ἐξορκισμοὶ καὶ ἐξορκισταί» ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν σπουδῶν 3,225 - 234. Πβ. καὶ *Νικολάου Πολίτου* Παροιμ. 4,402.

φεύγω αὐτὴν τεχνηέντως. Ἡ ἔννοια τοῦ κανονιοῦ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν εἶναι ἡ ἐξῆς. Καθὼς ἡ ἀπροσδόκητη ἐκπυρσοκρότησις πυροβόλου γεννᾷ ἀπορίαν, ταραχὴν καὶ σύγχυσιν, οὕτω καὶ ἡ πτώχευσις ἐμπόρου ἀστραπιαίως διαδίδεται μεταξὺ τῶν πιστωτῶν του, οἱ ὅποιοι ταραττονται μὴ ἐλπίζοντες πλέον νὰ εἰσπράξουν τὰ ὀφειλόμενα τοῦ πτωχέυσαντος. Κατ' ἀρχὰς θὰ ἐλέχθη ἀμεταβάτως *ἔσκασε κανόνι* = ἠκούσθη σὰν κανόνι ἡ πτώχευσις, κατόπιν δὲ ἠκολούθησεν ἡ μεταβατικὴ χρῆσις, καθ' ἣν τίθεται καὶ γενικὴ ἀντιχαριστικὴ, οἷον *τοῦ σκάω κανόνι*.

σπάω πλάκα.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸ γραμμόφωνον, ποὺ παίζει ὅσον χρόνον θέλομεν τὴν ἰδίαν πλάκα καὶ ἂν ἀκόμη κινδυνεύει νὰ διαρραγῇ, λέγεται *σπάμε πλάκα* δι' ἄνθρωπον, τὸν ὅποιον διαρκῶς *κουρδίζουμε* εἰρωνευόμενοι καὶ ἐμπαίζοντες.

σπαθί, κόβει τὸ σπαθί, μὲ τὸ σπαθί κτλ.

Τὸ *σπαθί* λαμβάνεται μεταφορικῶς ὡς σύμβολον δυνάμεως καὶ ἰσχύος ἀκαταγωνίστου. Ἐκ τῆς ἐννοίας αὐτῆς προέκυψαν αἱ ἐξῆς φράσεις:

κόβει τὸ σπαθί του, ἐπὶ ἀνθρώπου πανισχύρου, εἰς ὃν οὐδεὶς δύναται ν' ἀντισταθῇ.

μὲ τὸ σπαθί, ἡ ὁποία σημαίνει μὲ τὴν προσωπικὴν ἱκανότητα, ὄχι κατὰ χάριν, οἷον *πῆρε τὸ ἄριστα ἢ προβιβάστηκε μὲ τὸ σπαθί του, μπῆκε ἔς τὴν τράπεζα μὲ τὸ σπαθί του* (ἐπιτυχὸν πρῶτος ἐν διαγωνισμῶ καὶ ὄχι μὲ προσωπικὰ συστάσεις).

τὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου εἶναι σπαθί, ἡ ὁποία σημαίνει ὅτι δὲν τολμᾷ τις νὰ εἴπῃ εἰς ἄλλον κατὰ πρόσωπον ὅτι ἔχει τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἠθικὸν ἐλάττωμα, διότι ὅποιον δέος προξενεῖ ἡ γυμνὴ σπάθη, τοιοῦτον προξενεῖ καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ μεθ' οὗ συνομιλοῦμεν.

σταυρώνω τὰ χέρια κτλ.

Ἐπειδὴ ὁ μὴ ἀπασχολῶν τὰς χεῖρας του εἰς ἔργον κρατεῖ αὐτὰς ἐνίοτε σταυρωμένας, ἐντεῦθεν *σταυρώνω τὰ χέρια μου* = μένω ἄεργος. Λέγεται καὶ *κάθομαι μὲ σταυρωμένα τὰ χέρια*. Καὶ ἐπειδὴ εἰς πολλοὺς δὲν εἶναι εὐχάριστον νὰ μένουν ἄεργοι, ἡ φράσις ἰδιωματικώτερον προσέλαβε καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ἀπογοητεύομαι.

σῶσον ἐλέησον!

Ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δεήσεως «ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ὁ Θεὸς κτλ.» ἀπεχωρίσθη τὸ *σῶσον ἐλέησον* ὡς φράσις δηλοῦσα ἐσχάτην ἀπό-

γνωσιν προσώπου ίκετεύοντος νά τὸ σώσωμεν ἀπὸ ἔσχατον κίνδυνον. Ἡ συντακτικὴ σχέσις αὐτῆς ἐν τῷ λόγῳ δὲν προσπίπτει κανονικῆ, διότι λέγεται π.χ. *ἤρθε σῶσον ἐλέησον!* ἤρθε παρακαλῶντας σῶσον ἐλέησον κτ., ἀλλ' ἀσχέτως πρὸς τὸ γεγονός, ὅτι αἱ ἐκκλησιαστικαὶ λέξεις καὶ φράσεις πολλάκις, καθὼς παρατηρήσαμεν ἄλλοτε¹⁾, δὲν προσαρμόζονται εἰς τὸν λόγον γραμματικῶς καὶ συντακτικῶς, ἐδῶ δυνάμεθα νά συμπληρώσωμεν τὸ χαῖνον τῆς συντάξεως ἔξυπακούοντες τὴν μετοχὴν *λέοντας*, καθὼς ἤρθε *λέοντας σῶσον ἐλέησον!*

τάξει λαγούς με κουδούνια.

Εἶναι εὐχάριστον νά προσφέρῃ τις ὡς δῶρον ἓνα ζῶον καὶ πιὸ εὐχάριστον, ἂν τοῦτο φέρῃ καὶ τὸ ποιμενικὸ κουδούνι. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ λαγὸς οὔτε ζῶον οἰκόσιτον εἶναι οὔτε καὶ θά ἐδέχετο νά τοῦ κρεμάσουν κουδούνι καὶ εἶναι ἀδύνατον νά προσφέρεται ὡς δῶρον ζωντανὸς λαγὸς κουδουνᾶτος, τὸ νά *τάξῃ κανεὶς λαγούς με κουδούνια* σημαίνει νά δίδῃ μεγάλας ὑποσχέσεις, ἀλλ' ἀνεκτελέστους.

Τὴν ἰδίαν σημασίαν ἔχει καὶ ἡ φράσις *τάξει λαγούς με πετραχήλια*, ἀλλὰ μοῦ εἶναι ἄγνωστος ἡ σχέσις τοῦ *πετραχηλιοῦ* πρὸς τὸν λαγόν.

τὰ βρίσκω μπαστούνια.

Εἰς ἓνα εἶδος χαρτοπαιγνίου τὰ λεγόμενα *μπαστούνια* ἔχουν ἀριθμητικὴν ἀξίαν κατωτέραν τῶν ἄλλων *χαρτιῶν* καὶ ὁ κατὰ τύχην ἀναλαμβάνων εἰς ὠρισμένην περίπτωσιν αὐτοῦ δύο τοιαῦτα χάνει. Ἐντεῦθεν ἡ φράσις *τὰ βρίσκω μπαστούνια* σημαίνει μεταφορικῶς μοῦ παρουσιάζονται ἀνυπέροβητοι δυσχέρειαι.

τὰ βρίσκω σκοῦρα κτλ.

Λέγεται κοινῶς *τὰ βλέπω σκοῦρα τὰ πράματα*, ὅπου τὸ *σκοῦρα* σημαίνει μεταφορικῶς ὄχι εὐχάριστα, ἀλλὰ ζοφερά, δυσάρεστα. Περαιτέρω δὲ ἐλέχθη καὶ *τὰ βρίσκω σκοῦρα*, συνώνυμον πρὸς τὸ *τὰ βρίσκω μπαστούνια*, ἀναλογικῶς πρὸς τὸ ὁποῖον καὶ ἐσηματίσθη. Κοινόχρηστος εἶναι καὶ ἡ φράσις *τά'χω σκοῦρα* = εὐρίσκομαι εἰς ἀμηχανίαν, ἰδιωματικὴ δὲ *τὰ φέρνω σκοῦρα*.

τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα.

Ἡ φράσις ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δεήσεως «τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν κτλ.», παραλειφθεῖσης ὅμως τῆς δοτικῆς *ταῖς ψυχαῖς* προσέλαβε

¹⁾ Δελτ. 4 100.

διάφορον νόημα λεγομένη ἐπὶ τοῦ εἰς πᾶσαν ἐνέργειαν ἐπιδιώκοντος ἀποκλειστικῶς τὸ ἴδιον συμφέρον.

τὰ κἀνονν πλακάνια.

Ἡ φράσις κατὰ μεταφορὰν ἐκ τῶν παιγνιοχάρτων ἐπὶ ἀνθρώπων ὠφελουμένων παρανόμως διὰ σφετερισμοῦ ἀπὸ κοινῆς συμφωνίας ξένης περιουσίας.

τὰ κἀνω θάλασσα, τὰ θαλασσώνω.

Εἰς πολλὰ ἰδιώματα τῆς Ἑλληνικῆς ἡ λέξις **θάλασσα** λαμβάνεται ὡς μέτρον δηλωτικὸν τοῦ πολλοῦ, τοῦ ἀφθόνου. Οὕτω εἰς τὴν Αἰτωλίαν, Εὐβοίαν, Λέσβον καὶ Πελοπόννησον λέγεται **ὁ δεῖνα ξέρει τραγούδια θάλασσα ἀντὶ σὰν τὴ θάλασσα**, ἄρα πάμπολλα, «ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης» καθὼς ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι. Ὅμοίως εἰς τὴν Αἰτωλίαν **γάλα θάλασσα** = ἄφθονον. Εἰς τὴν Ἡπειρον ἡ φράσις **τὰ κἀνω θάλασσα** σημαίνει κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ γλωσσοσυλλέκτου «εὐθυμῶ, θυσιάζω ἀφειδῶς». Ἡ σημασία «θυσιάζω ἀφειδῶς» θὰ σημαίνει, πιστεύω, προσκομίζω εἰς τὴν τράπεζαν ἄφθονα ἐδέσματα καὶ ποτὰ καὶ ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ἀπὸ ἐκφράσεις καθὼς **φαγεία θάλασσα, μεξέδες θάλασσα, πιοτὰ θάλασσα** κτ., αἱ ὁποῖαι δηλοῦν πλησμονήν, προῆλθεν ἡ φράσις **τὰ κἀνω θάλασσα** = τὰ κἀνω τὰ φαγητὰ καὶ τὰ ποτὰ ἄφθονα σὰν τὴν θάλασσαν, παρασκευάζω πολλὰ διὰ τὴν τράπεζαν, ὥστε νὰ γεννηθῇ μεγάλη εὐθυμία καὶ διασκέδασις. Καὶ ἐπειδὴ, ὅπου ὑπάρχουν πολλὰ πράγματα, συμβαίνει κάποτε νὰ μὴ ὑπάρχη τάξις καὶ μάλιστα εἰς πολυτελῆς συμπόσιον εἶναι δυνατὸν προοιούσης τῆς εὐθυμίας νὰ δημιουργηθῇ ἕνεκα τῆς ἐπιδράσεως τῶν ποτῶν ἀταξία καὶ σύγχυσις, ἡ φράσις ἀπὸ τὴν σημασίαν τοῦ παρασκευάζω ἄφθονα τὰ χρειαζόμενα τῆς εὐωχίας περιέστη εἰς τὴν σημασίαν τοῦ συγγέω, τὰ κἀνω ἄνω κάτω.

Ἀφοῦ δὲ τὸ **θάλασσα** προσέλαβε τὴν ἔννοιαν τῆς συγγύσεως καὶ ἀκαταστασίας, ὅθεν καὶ ἡ φράσις τοῦ ἰδιώματος Δημητσάνας **ὄλα θάλασσα** = τὰ πάντα ἀκατάστατα, ἐπλάσθη ἕξ αὐτῆς τὸ **θαλασσώνω** καὶ ἐδημιουργήθη οὕτω νέα συνώνυμος φράσις **τὰ θαλασσώνω** = τὰ κἀνω θάλασσα.

τὰ μετρῶ, τὰ ξέρω ᾽ς τὰ δάχτυλα.

Ὁ μετρῶν ἐπὶ τῶν δακτύλων δὲν κἀμνει λάθος ἀριθμητικόν, ὅθεν **τὰ μετρῶ ᾽ς τὰ δάχτυλα** = τὰ μετρῶ καλά, ἄρα καὶ τὰ ξέρω καλά. Ἀφοῦ δὲ τὸ **᾽ς τὰ δάχτυλα** ἔγινε συνώνυμον τοῦ **καλά**, ἐλέχθη καὶ **τὰ ξέρω ᾽ς τὰ δάχτυλα**, ἔπειτα δὲ γενικώτερον **τὸ ξέρω ᾽ς τὰ δάχτυλα** ἐπὶ πράγματος γνωστοτάτου εἰς τινα ἢ πρὸς ὃ οὗτος εἶναι ἐπιδεξιώτατος»¹.

¹) Νικολάου Πολίτου, Παροιμ. 4,312.

τὰ τίναξε, τὰ χεὶ τεζάρει.

Ἡ φράσις **τὰ τίναξε** καὶ πληρέστερα **τὰ τίναξε τὰ πέταλα** λέγεται περιφρονητικῶς μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἀπέθανε. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὰ μεγάλα φορητὰ ζῶα, τὰ ὁποῖα πίπτοντα κατὰ γῆς καὶ θνήσκοντα ὑπὸ σπασμῶν τινάσσουν τοὺς ὀπισθίους πόδας καὶ ἐνίοτε ἐκτινάσσουν μακρὰν τὰ ἐφθαρμένα ἀπὸ τὴν πολυκαιρίαν καὶ μόλις συγκρατούμενα εἰς τὰς ὀπλὰς πέταλα.

Καὶ ἡ συνώνυμος φράσις **τὰ χεὶ τεζάρει** ἐξυπακουομένου τοῦ **πόδια** εἶναι κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὰ θνήσκοντα ζῶα, τῶν ὁποίων τεντώνονται τὰ πόδια.

τὰ χάνει, τὰ χεὶ χαμένα.

Ἡ πρώτη φράσις κατὰ παράλειψιν τοῦ **λόγια** σημαίνει μένει ἄφωνος ἐκ καταπλήξεως, συγκινήσεως κττ.

Ἡ δευτέρα κατὰ παράλειψιν τοῦ **τὰ μυαλά** σημαίνει δὲν γνωρίζει τί τοῦ γίνεται, ἔχει σκοτισμένον τὸν νοῦν.

τὴν περνάει κοτσάνι.

Ὁ λέξις **κοτσάνι** ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ *κοσαν* σημαίνει τὸν μίσχον καρπῶν καὶ τὸ ἀπογυμνωμένον στέλεχος φυτῶν. Εἰς τὴν Τουρκικὴν σημαίνει καὶ τὸ στέλεχος διπλοτύπου ἀποδείξεως, ἔτι δὲ καὶ τὸν τίτλον κυριότητος, ιδιοκτησίας. Ἡ τελευταία σημασία ὑπῆρχε καὶ εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον, θὰ ὑπάρχη δὲ καὶ εἰς ἄλλο ἰδίωμα τῆς κοινῆς Ἑλληνικῆς, διότι ἀπ' αὐτὴν προῆλθεν ἡ ἀνωτέρω φράσις τῆς κοινῆς δημοτικῆς. Εἶναι δύσκολον νὰ εὔρωμεν ποία ἦτο ἀκριβῶς ἡ πρώτη ἔκφρασις, ἀλλὰ κρίνοντες ἀναλόγως τῆς συνωνύμου φράσεως **περνάει ζωὴ καὶ κόττα** (ἰδ. ἀνωτ.) ὑποθέτομεν ὅτι θὰ ἐλέγετο **περνάει τὴ ζωὴ κοιτάζοντας** ἢ καὶ **τρώγοντας τὰ κοτσάνια του**, ὅπως λέγομεν σήμερον **ζῆ τρώγοντας ἀπὸ τὰ κουπόνια τῶν μετοχῶν του**, ἄρα διάγει ἀργὸς καρπούμενος τὴν περιουσίαν του. Ἄλλ' ἄνθρωπος τοιοῦτος ζῶν εἰς τὴν πολύμοχθον Ἑλληνικὴν γῆν δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι πλούσιος καὶ πλουσίως νὰ ζῆ. Ὅθεν ἐπὶ τὸ συντομώτερον **τὴν περνάει κοτσάνι** = ζῆ ἐν εὐμαρείᾳ. Εἰς τὴν φράσιν τὸ **κοτσάνι** κεῖται ἐπιρρηματικῶς.

τῆς Κυριακῆς χαρὰ καὶ τῆς Δευτέρας λύπη.

Ἡ φράσις ἐπὶ πράγματος φαινομένου μὲν ὠραίου, ἀλλὰ φθειρομένου ταχέως, πράγματος δηλαδή, τὸ ὁποῖον τὸ χαίρεται κανεὶς τὴν Κυριακὴν καὶ τὸ κλαίει τὴν Δευτέραν. Ἡ χρῆσις τῶν ὀνομάτων Κυριακὴ καὶ Δευτέρα δὲν εἶναι τυχαία καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ ἀξία τῆς φράσεως ἀπὸ μεταφορικῆς ἀπόψεως. Ἢ

Κυριακή είναι ημέρα έορτής και χαρῶς και δαπάνης, ἡ δὲ Δευτέρα ἡμέρα ἐνάρξεως ἐργασίας πρὸς πορισμὸν τῶν τοῦ βίου ἀναγκαίων.

τὸ βάζω ᾽ς τὰ τέσσερα, ᾽ς τὰ πόδια κτλ.

Ἐκφρασιν τὸ βάζω τ' ἄλογο ᾽ς τὰ τέσσερα πόδια = τὸ ἀναγκάζω νὰ τρέξη τετραποδητί, ἐν καλπασμῶ, ἐγεννήθη ἡ φράσις τὸ βάζω ᾽ς τὰ τέσσερα = φεύγω τάχιστα. Συνώνυμοι εἶναι καὶ αἱ φράσεις τὸ βάζω ᾽ς τὰ πόδια καὶ ᾽ς τὰ τέσσερα καὶ βάζω τὰ πόδια ᾽ς τοὺς ὠμούς. Τούτων ἡ τρίτη ἀπεμακρύνθη πλέον ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ τετραποδίζοντος ἵππου καὶ ἐσχετίσθη μὲ τὴν παράστασιν τοῦ δρομέως, ὅστις τρέχων ἀνυψώνει τρόπον τινὰ ἕως τοὺς ὠμούς τὰ πόδια. Πάλιν κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸν καλπάζοντα ἵππον ἐλέχθη καὶ τρέχω μὲ τὰ τέσσερα.

τὸ βάζω τὸ καπέλο μου στραβά.

Τὸ νὰ φορῇ τις τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς ὀλίγον πλαγίως νομίζεται ὡς τεκμήριον ποιῆς τινος ἐπιδεικτικῆς αὐταρεσκείας. Καὶ ἐπειδὴ τοιαῦτα αἰσθήματα δὲν ἔχουν ὄρεξιν νὰ ἐκδηλώσουν οἱ περὶ τὰς μερίμνας τοῦ βίου περισπώμενοι, ἀλλ' οἱ ἔχοντες ἐξησφαλισμένα καὶ ἐπαρκῆ τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, ἡ ἀνωτέρω φράσις σημαίνει δὲν μεριμνῶ περὶ οὐδενός, εἶμαι ἀμέριμος καὶ ἄφροντις, διότι δὲν στεροῦμαι τίποτε.

τὸν ἀφίνω μάρμαρο.

Ἡ λέξις μάρμαρο σημαίνει μεταφορικῶς τὸν ἀκίνητον ἢ ἄφωνον ἐκ καταπλήξεως καὶ τρόμου. Ὅθεν τὸν ἀφίνω μάρμαρο ἀντὶ σὰν μάρμαρο = τὸν ἐγκαταλείπω ξαφνικά, ὥστε νὰ μείνῃ ἐκστατικός.

τὸν ἔχουν ἀπὸ κλότσο κι ἀπὸ μπάτσο.

Ἡ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον ὅλοι κακομεταχειρίζονται, ἀλλ' ὅπως εἶναι σχηματισμένη, τὸ ἀπὸ φαίνεται νὰ μὴν εὐαρμοστῆ ἀπὸ συντακτικῆς ἀπόψεως. Θὰ ἐπερίμενε κανεὶς νὰ λέγεται τοῦ φέρονται ἢ τὸν ἔχουν μὲ κλότσο καὶ μπάτσο. Διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι ἀρχικῶς ἐλέγετο ἄλλο τίποτε ἀπὸ κλότσο κι ἀπὸ μπάτσο¹, δηλαδὴ μόνον κλότσους καὶ μπάτσους δέχεται. Ἐπειδὴ δὲ ἐλέγετο καὶ τὸ ἀντίθετον τὸν ἔχουν μὴ στάξη καὶ τὸν βρέξη, περὶ οὗ ἐγράψαμεν ἄλλοτε², καὶ ἐπίδρασιν τούτου εἰσηλθεν εἰς τὴν φράσιν τὸ λεκτικῶς ἄφρονθμον

¹) Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ἄλλο καὶ τοῦ ἀπὸ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἄλλος 1 καὶ ἀπὸ 8.

²) Δελτ. 4, 107.

τὸν ἔχουν, ὅτε διὰ λεκτικὴν εὐρυθμίαν καὶ λογικὴν τινα ἔννοιαν ἀπεσιωπήθη τὸ ἄλλο τίποτε.

τὸν ἔχω φούρκα κτλ.

Ἐλέγετο *τὸν ἔχω σὰν φούρκα*, ἦτοι μὲ στενοχωρεῖ τόσον πολύ, ὅσον στενοχωρεῖ ὁ βρόχος τῆς ἀγγόνης. Ἄλλ' ἐκείνον πὺρ *μᾶς βάζει τῇ φούρκα ᾽ς τὸ λαιμὸν* ἐν τῇ μεταφορικῇ ἐννοίᾳ εἶναι φυσικὸν νὰ τὸν μισοῦμεν, ὅθεν βραχυλογικῶς *τὸν ἔχω φούρκα* = εἶμαι ὠργισμένος ἐναντίον του, τὸν ἐχθρεύομαι. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ μεταφορικὴ σημασία τοῦ *φούρκα* = ὀργή, οἷον *ἔχω φούρκα* κτλ.

Αἱ δὲ φράσεις *γίνομαι φούρκα* καὶ *εἶμαι φούρκα* ἀνήκουν εἰς ἐκείνας, εἰς τὰς ὁποίας ἓνα ὄνομα τίθεται ὡς κατηγορούμενον διὰ νὰ δηλωθῇ ὅτι ὑποκειμένου καὶ κατηγορούμενον ἔχουν τὸ ἴδιον βάθος ἐννοίας καὶ τὸ προσωποποιούμενον κατηγορούμενον ἐξαίρει εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν τὴν ιδιότητα τοῦ ὑποκειμένου, οἷον *γίνομαι ξεφτέρι* (εὐκίνητος, ἔξυπνος), *εἶναι σπίθα, φωτιά, σπέρτο μοναχὸν* (εὐφρέστατος). Ἄρα *γίνομαι*, ἢ *εἶμαι φούρκα* = εἶμαι αὐτὴ ἢ προσωποποιημένη ὀργή, εἶμαι δηλ. λίαν ὠργισμένος.

τὸν κάνω Θεό.

Δι' ἄνθρωπον δύστροπον καὶ ἄκαμπτον, ὅστις δὲν εἰσακούει παρακλήσεις, λέγομεν *τὸν κάνω Θεό* = τὸν παρακαλῶ τόσον θερμὰ καὶ ταπεινά, ὅσον ταπεινὰ θὰ ἴκέτευα αὐτὸν τὸν Θεόν. Συνώνυμος φράσις τοῦ *ἀνάβω καντήλι ἢ τοῦ ἀνάβω κερι*.

τ' ὄνομά μου πᾶρ' το σύ, γειτόνισσα.

Ἡ ὄνειδιστικὴ αὐτὴ φράσις σημαίνει τὸ κακοφημισμένον ἀπὸ σὲ ὄνομά μου νὰ τὸ πάρης ἐσύ. Καθὼς μαρτυρεῖ τὸ *γειτόνισσα* ἀρχικῶς ἐλέγετο μεταξὺ γυναικῶν, κατόπιν ὁμως ἐγενικεύθη ἢ χοῆσις καὶ λέγεται εἰς πρόσωπον, τὸ ὁποῖον μᾶς μέμφεται δι' ἐλάττωμα, ὅπερ ἔχει ὁ ἴδιος, ἢ διὰ πρᾶξιν, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ ἴδιος

τὸν παίρνει τὸ σχέδιο.

Πολλάκις ἡ πραγματοποιήσις ἐνὸς πολεοδομικοῦ ἢ ὀδικοῦ σχεδίου καθιστᾷ ἀναγκαίαν τὴν ἀναγκαστικὴν ἀπαλλοτριώσιν ἰδιοκτητοῦ οἰκοπέδου ἢ ἀγροῦ κτλ. εὐρισκομένου πρὶν ἐκτὸς σχεδίου. Ἐπειδὴ δὲ συμβαίνει ἐνίοτε νὰ ζημιώνεται ὁ ἰδιοκτήτης, διότι δὲν πληρώνεται ἢ νομίζει πὼς δὲν πληρώνεται τὴν πραγματικὴν ἀξίαν τῶν ἀπαλλοτριουμένων, διὰ τοῦτο ἡ φράσις *τὸν παίρνει τὸ σχέδιο* εἰδικώτερον μὲν σημαίνει ζημιώνεται καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου ἀπαλ-

λοτριώσεως, γενικώτερον δὲ ὑπάγεται εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ἐφαρμοζομένου νεαροῦ νόμου, οἴοσθ' ἴσως καὶ ἂν εἶναι οὗτος.

τὸν παίρνω γιὰ κοροῖδο, 'ς τὸ κοροῖδο.

Ἡ πρώτη φράσις εἶναι εὐνόητος. Σημαίνει τὸν θεωρῶ ὡς *κοροῖδο*¹ καὶ ἐπομένως τὸν σκώπτω.

Ἡ δευτέρα ἐλέχθη ἀρχικῶς *τὸν παίρνω σὰν τὸ κοροῖδο* καὶ βραχυλογικῶς 'ς τὸ *κοροῖδο*.

τὸν παίρνω μονοκόμματο.

Πρὸς πρᾶγμα *μονοκόμματο* = ἀπλοῦν, ὄχι συνηροσμένον ἀπὸ δύο ἢ περισσότερα κομμάτια (πβ. *ξύλο, ὕφασμα μονοκόμματο*) παρωμοιάσθη ὁ συνεχῆς καὶ ἀδιάκοπος ὕπνος, ὅθεν ἡ φράσις *τὸν παίρνω μονοκόμματο* ἔνν. τὸν *ὑπνο* = κοιμᾶμαι συνεχῶς.

τὸν παίρνω 'ς τὸ μεζέ.

Ἡ ἐκ τῆς Περσικῆς παραληφθεῖσα εἰς τὴν Τουρκικὴν λέξις *meze* σημαίνει πρῶτον ὅτι καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ὅσον τι μετὰ ποτοῦ συνήθως, ἔπειτα δὲ τὸ σκῶμμα². Δὲν κατώρθωσα νὰ ἐξακριβώσω ἂν ἡ ἀνωτέρω φράσις σημαίνουσα σκώπτω, ἐμπαίζω ἐσχηματίσθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἢ εἶναι καὶ αὐτὴ δάνειον. Πάντως εἰς τὴν Τουρκικὴν ἐσχηματίσθη ῥῆμα *mezelemek* = σκώπτω³, ἀλλ' ἂν ἐσχηματίσθη καὶ ἀντίστοιχος φράσις *mezeye almak* = παίρνω 'ς τὸ μεζέ μοῦ εἶναι ἄγνωστον.

τὸν παίρνω 'ς τὸ ψηλό.

Ἐπὶ τοῦ τραγουδοῦντος ὑψηλοφώνως λέγεται ἐν Κρήτῃ *τὸν πῆρε 'ς τὸν ψηλό* ἔννοεῖται *ἦχο* καὶ λέγεται ἢ ἐξυπακούεται *τὸν ἀμανέ* ἢ *τὸ χαβᾶ*⁴. Ἐπειδὴ δὲ συμβαίνει ἐνίοτε νὰ γελοιοποιηθῆ ὁ τοιοῦτος τραγουδιστής, διότι δὲν ἀντέχουν τὰ φωνητικά του ὄργανα εἰς τὸν ὑψηλὸν τόνον τῆς φωνῆς, εὐλόγως ὁ θέλων νὰ εἰρωνευθῆ αὐτὸν τοῦ λέγει ἐμπαικτικῶς *πᾶρε τον 'ς τὸν ψηλό*. Αὐτὴ ἢ ἔννοια τῆς φράσεως σκοτισθεῖσα ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ πιστευθῆ ὅτι ἐκεῖνο τὸ *τὸν* δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸν σκοπόν, ἀλλ' εἰς τὸν ἄδοντα, διὸ καὶ ἐσχηματίσθη τὸ κοινὸν *τὸν παίρνω 'ς τὸ ψηλό* = τὸν ἐμπαίζω, τὸν κοροϊδεύω. Εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ 'ς τὸν εἰς 'ς τὸ νομίζω ὅτι συνετέλεσε τὸ κοινὸν *τὸν παίρνω 'ς τὸ κοροῖδο*.

¹) Πβ. ὅσα ἐγράψαμεν περὶ τῆς λέξεως Δελτ. 4, 108.

²) Ἰωάννου Χλωροῦ, Λεξικὸν Τουρκοελληνικὸν 2, 1619β.

³) Ἄνωτ.

⁴) Πβ. τὴν φρ. *τὸ παίρνω ψηλὰ τὸ χερουβικὸ* Δελτ. 4, 122.

τὸν πῆραν φαλάγγι.

Φαλάγγι λέγεται ἡ δοκός, ἡ ὁποία ἀλειφομένη μὲ λιπαρὰν οὐσίαν τίθεται ὑποκάτωθεν πλοιαρίου κατὰ τὴν ἀνέλκυσιν καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας κατὰ τὴν καθέλκυσιν γλιστρᾷ τοῦτο πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἐντεῦθεν ἡ φράσις **τὸν πῆραν φαλάγγι** = τὸν ἔβαλαν ἔμπρὸς σὰν νὰ εἶχε κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τοῦ φαλάγγι, τὸν ἔτρεψαν εἰς φυγὴν καὶ τὸν καταδιώκουν.

τὸν πῆρε καὶ τὸν σήκωσε.

Εἰς τὴν φράσιν ἐξυπακούεται τὸ **διάβολος** καὶ ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ **θὰ τὸν στείλω** ᾗς τὸ **διάβολο**. Ἡ χρῆσις τοῦ ἀορίστου ἔχει λόγον ψυχολογικόν. Ὁ λέγων διὰ νὰ καταστήσῃ ἐντονωτέραν τὴν ἀπειλὴν παριστᾷ αὐτὴν ὡς ἤδη πραγματοποιηθεῖσαν.

τὸν τύλιξε.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὴν ἀλειάν, καθ' ἣν τὰ ψάρια περικλείονται μέσα εἰς τὰ δίχτυα, ἐλέχθη καὶ **τὸν τύλιξε** = τὸν ἔπεισε νὰ ἔλθῃ μὲ τὸ μέρος του, νὰ δεχθῇ τὴν γνώμην του. Συνήθως λέγεται ἐπὶ γυναικός, ἡ ὁποία σαγηνεύει ἄνδρα καὶ καθιστᾷ αὐτὸν ὑποχείριον. Δι' αὐτὴν λέγεται καὶ πληρέστερα **τὸν τύλιξε** ᾗς τὰ **δίχτυα της**.

τὸν χορεύουν κτλ.

Ἡ φράσις ἐπὶ ἀνθρώπου τὸν ὁποῖον μεταχειρίζονται ὅπως θέλουν. Λέγεται καὶ πληρέστερα **τὸν χορεύουν** ᾗς τὸ **ταπι** καὶ πολλαχοῦ ἔτι πληρέστερα **τὸν χορεύουν** ᾗς τὸ **ταπι σὰν τὸ σκαντζόχοιρο**. Ὄντως χάριν παιδιᾶς βάλλουν τὸ ζῶον τοῦτο μέσα εἰς εὐρὴν μετάλλινον δίσκον καὶ κτυποῦν ἓνα πρᾶγμα πού νὰ παράγῃ θόρυβον ἰσχυρόν. Τὸ ζῶον ἀρχίζει τότε νὰ κάμνῃ κινήσεις σὰν νὰ χορεύῃ.

τὸ παίρνει ἀπάνω του.

Ἡ φράσις κατὰ παράλειψιν τοῦ **πρᾶμα** ἐπὶ τοῦ ὑπερηφανευομένου¹⁾. Ἐγεννήθη ἀπὸ περιπτώσεις, καθ' ἃς ἀκούων τις νὰ ἐπαινῆται ὠρισμένον προσόν του καταλαμβάνεται ἀπὸ ἔπαρσιν, τὴν ὁποίαν ἐξωτερικεύει. Καὶ γενικώτερον εἰρωνικῶς πάντοτε **τὸ πῆρε ἀπάνω του** = ὑπερηφανεύεται διὰ τὴν ὑποτιθεμένην ἀξίαν του.

τοῦ ἄλλαξα τὸν ἀδόξαστο κτλ.

Διὰ νὰ δηλώσωμεν ὅτι ἐδείξαμεν τινὰ ἀνηλεῶς λέγομεν τοῦ **ἄλλαξα τὴν πίστι, τὸ σταυρό, τὸ Χριστό, τὴν Παναγιά**, ὅπου **σταυρός, Παναγιά, Χριστός**

¹⁾ Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἀπάνω Γ 1.

είναι ταυτόσημα πρὸς τὴν *πίστι*. Αἱ φράσεις νοοῦνται μεταφορικῶς ἐκ τοῦ βι-
αίου διὰ πολλῶν μαρτυριῶν ἐξαναγκασμοῦ τῶν Χριστιανῶν πρὸς ἕξωμοσίαν¹.
Ἄλλὰ λέγεται καὶ *τοῦ ἄλλαξα τὸν ἀδόξαστο ἕς τὸ ξύλο ἢ τὸν ἀντίθεο*². Ταῦτα
φαίνονται περίεργα, διότι ὁ *ἀδόξαστος* καὶ ὁ *ἀντίθεος* = *διάβολος* δὲν ἀποτε-
λοῦν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν ν³ ἀναγκασθῆ τις διὰ ξυλοδαρμῶν ν³ ἀλλάξῃ. Ἔχουν
λοιπὸν ἀνάγκην ἄλλης ἐρμηνείας. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς παράγοντας
τῆς γλωσσικῆς δημιουργίας εἶναι καὶ ἡ εἰρωνεία, ταύτης δὲ ὁ τελευταῖος ἐξελικτι-
κὸς βαθμὸς εἶναι ἡ λεγομένη ἀντίφρασις, καθ' ἣν μία ἔννοια ἐκφράζεται διὰ τῆς
ὄλως ἀντιθέτου ἐννοίας. Λέγομεν π.χ. *αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο τὸν ξέρω ἀπὸ τὴν
καλὴ* ἔνν. *μεριά*³ καὶ ἐννοοῦμεν τὸ ὄλως ἀντίθετον, δηλαδὴ ὄχι τὰς ἀρετὰς του,
ἀλλὰ τὴν φαυλότητά του. Εἶναι γνωστὸν ἐπίσης ὅτι οἱ χυδαῖοι εἰς τὰς βλασφή-
μους ὕβρεις των ἀποφεύγοντες τὰ ἱερὰ ὀνόματα μεταχειρίζονται ἐπὶ τὸ εὐφημώ-
τερον τὸ *ἀντίθεος*, οἷον *τὸν ἀντίθεό σου*⁴! Λοιπὸν κατὰ ἓνα εἶδος ἀντιφρά-
σεως εὐφημητικῶς ἐλέχθη καὶ *τοῦ ἄλλαξα τὸν ἀντίθεο* καὶ κατὰ τοῦτο *τοῦ ἄλ-
λαξα τὸν ἀδόξαστο*.

τοῦ ἀνάβω καντήλι, κερι.

Αἱ φράσεις συνηθίζονται εἰς δήλωσιν θερμῆς παρακλήσεως ἢ μεγάλου σε-
βασμοῦ πρὸς ἓνα πρόσωπον. Εἶναι προφανῆς ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τῆς θρησκευτι-
κῆς ζωῆς, καθ' ἣν ἀνάπτουμεν πρὸ τῶν εἰκόσεων τῶν ἁγίων κανδήλια ἢ κεριά. Συ-
νώνυμος φράσις *τὸν κάνω Θεό*.

τοῦ βάζω γυαλιά.

Ἡ φράσις σημαίνει εἶμαι ἀξιώτερος, ἱκανώτερος ἀπὸ αὐτὸν⁵ ἢ τὸν παίζω
ἕς τὰ δάχτυλα ἢ τὸν ἀπατῶ. Πρὸς ἐρμηνείαν αὐτῆς εἶναι ἀνάγκη νὰ ὀρμηθῶμεν
ἀπὸ τὰς ἰδιωματικὰς χρήσεις. Εἰς τὴν Ζάκυνθον *βάρ' τὰ γυαλιά σου* σημαίνει
πρόσεχε. Ἀσφαλῶς τοῦτο θὰ ἐλέχθη τὸ πρῶτον πρὸς ἄνθρωπον, ὅστις, ἐπειδὴ δὲν
ἐφοροῦσε τὰ γυαλιά του, δὲν ἠδύνατο νὰ διαβάξῃ ἀπταιστως, ἀφοῦ δὲ τὰ ἔβαλε,
τότε πλέον ἐδιάβαζε προσεκτικὰ καὶ ὀρθά. Ὅθεν μεταφορικῶς *βάζω τὰ γυαλιά
μου* = προσέχω. Ἡ ἰδία φράσις *βάλ' τὰ γυαλιά σου* εἰς τὸ ἴδιωμα Μαδύτου
τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐσήμαινε μὴ ὀμιλῆς ἀπερισκέπτως. Καὶ ἡ μεταφορὰ αὐτὴ

¹) Πβ. *Νικολάου Πολίτου*, Παροιμίαι 4, 200 καὶ Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἀλλάζω Α 1.

²) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἀδόξαστος, ἀλλάζω Α 1.

³) Πβ. ὄσα ἐγράφημεν Δελτ. 4, 96.

⁴) Πβ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἀντίθεος 2.

⁵) Πβ. *Νικολάου Πολίτου*, Παροιμ. 4, 174.

εἶναι εὐεξήγητος, διότι ὁ ἀπερισκέπτως ὁμιλῶν εἶναι ὡσάν ἐκεῖνον, ὅστις, ἐπειδὴ δὲν φορεῖ γυαλιά, διαβάζει ὅπως τύχη, ὄχι ὀρθῶς. Ἐποῦ λοιπὸν **βάζω τὰ γυαλιά μου** ἔφθασεν εἰς τὴν σημασίαν τοῦ προσέχω ἢ ὁμιλῶ μετὰ προσοχῆς, τὸ μεταβατικὸν **τοῦ βάζω τὰ γυαλιά** θὰ ἔπρεπε νὰ σημαίη τὸν κάμνω νὰ προσέχη τί νὰ λέγη καὶ τί νὰ πράττη. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος, πὺν κάμνει τὸν ἄλλον νὰ προσέχη, φαίνεται ἀνώτερός του πνευματικῶς, ἢ φράσις προσέλαβε τὴν κοινὴν μεταφορικὴν σημασίαν τοῦ ὑπερτερῶ καὶ ἔπειτα τοῦ ἀπατῶ.

τοῦ γυρίζω τὴν πλάτη κτλ.

Ἄνθρωπον πὺν ἀποστρεφόμεθα, δὲν θέλομεν καὶ νὰ τὸν ἴδωμεν κατὰ πρόσωπον. Ἄρα **τοῦ γυρίζουμε τὴν πλάτη** ἢ **τοῖς πλάτες** ἢ **τὴ ράχη** εἰς δήλωσιν περιφρονήσεως. Ἡ φράσις λέγεται καὶ πρὸς δήλωσιν ἀπειθήσεως δοθείσης ὑποσχέσεως.

τοῦ κάνω πλάτη κτλ.

Ἡ μεγαλυτέρα σωματικὴ δύναμις ὑπάρχει εἰς τοὺς ὄμους καὶ τὰς ὤμοπλάτας, ὅθεν **ἔχει γιερὲς πλάτες** = εἶναι σωματικῶς ἰσχυρός. Διὰ τοῦτο, ὅταν πρόκειται νὰ ὑποστηριχθῇ μέγας ὄγκος, προβάλλομεν πρὸς ὑποστήριξιν τὴν πλάτην. Τοιοῦτον βάρος εἶναι καὶ τὸ φόρτωμα ζώου. Προσδένεται εἰς τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ σώματος τὸ ἓνα καὶ ἕως ὅτου προσδεθῇ εἰς τὴν ἑτέραν τὸ ἄλλο, ὑποστηρίζει τις τὸ πρῶτον μὲ τὴν πλάτην. Ὅθεν **τοῦ κάνω πλάτη** ἢ **πλάτες** μεταφορικῶς ἐδήλωσε βοηθῶ αὐτὸν πρὸς ἐπιτυχίαν σκοποῦ τινός. Καὶ περαιτέρω **ἔχει πλάτες** = ἔχει ἰσχυρὰν ὑποστήριξιν προσώπου. Συνώνυμος φράσις **ἔχει δόντι**, περὶ ἧς ἰδὲ Δελτ. 4, 106.

τοῦ κόλλησαν τὴ ρετσινιά.

Ἡ **ρετσινιά** εἶναι ἔμπλαστρον ἀλειμμένον μὲ ρητίνην. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο προσκολλώμενον εἰς τὸ δέρμα δὲν ξεκολλᾷ εὐκόλα καὶ ἂν εἶναι εἰς φανερόν μέρος τοῦ σώματος, ὡς εἰς τὸν τράχηλον, ἀποτελεῖ ἀσχημίαν, λέγεται πολλαχοῦ τῆς Πελοποννήσου **τοῦ κόλλησαν τὴ ρετσινιά** = τὸν φόρτωσαν ἀσχημὴ γυναῖκα, τὴν ὁποίαν δὲν ἠμπορεῖ νὰ ξεφορτωθῇ. Εἰς τὴν χρῆσιν ἢ φράσις προσέλαβε σημασίαν μεταφορικωτέραν λεγομένη ἐπὶ συκοφαντίας ἢ κατηγορίας, τὴν ὁποίαν δὲν δύναται τις ν' ἀποσεῖση.

τοῦ μιλῶ μὲ τὰ δόντια.

Κατ' ἀναλογίαν τῶν φράσεων **τοῦ τρίζω τὰ δόντια** = τὸν ἀπειλῶ καὶ **τοῦ μιλάω ἔξω ἀπὸ τὰ δόντια** = τοῦ ὁμιλῶ εὐθαρσῶς καὶ αὐστηρῶς, περὶ τῶν ὁποίων

ἔγραψεν ὁ Νικόλαος Πολίτης¹, ἐλέχθη καὶ *τοῦ μιλάω μὲ τὰ δόντια* = ἀναγκαστικά καὶ ὄχι φιλικῶς.

τοῦ ἔπεσε κεραμίδα κτλ.

Ὁ ἀνυπόπτως δεχόμενος κατὰ κεφαλῆς κεραμίδα πίπτουσαν ἀπὸ στέγην ὑφίσταται αἰσθημα δυσάρεστον. Ἐντεῦθεν αἱ φράσεις *τοῦ ἔπεσε ἢ τοῦ ἔρθε κεραμίδα* ἔνν. ἔς τὸ *κεφάλι* ἢ ἀπλῶς *κεραμίδα!* ἐπὶ ἀπροσδοκίτου γεγονότος λίαν δυσαρέστου.

τοῦ ἔρθε ἢ ἀπανταχοῦσα κτλ.

Εἰς παλαιότερους χρόνους *πανταχοῦσα* ἢ *ἀπανταχοῦσα* ἐλέγετο συστατικῆ ἐπιστολῇ ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς *πανταχοῦ* ἢ *ἀπανταχοῦ* χριστιανοὺς καὶ διδομένη εἰς πρόσωπον, τὸ ὁποῖον περιήρχετο τὴν ὠρισμένην ἐπαρχίαν καὶ συνέλεγεν ἐράνους ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἢ σκοποῦ φιλανθρωπικοῦ ἢ σκοποῦ κοινῆς ὠφελείας. Ἐπειδὴ δὲ συχνὰ ἐξαπελύοντο τοιαῦται ἀπανταχοῦσαι καὶ οἱ χριστιανοὶ σχεδὸν ἐνογλοῦντο ἀπὸ τὰς τοιαύτας φορολογίας, ἐλέχθη μεταφορικῶς *τοῦ ἔρθε ἢ ἀπανταχοῦσα* = τοῦ ἦλθεν ἔγγραφον περιέχον ὄχι εὐχάριστον ἀγγελίαν, ἀλλὰ ἐπιτίμησιν ἢ ἀπόλυσιν ἐκ θέσεως ἢ μετάρθεσιν εἰς ὑποδεεστέραν θέσιν κττ. Λέγεται καὶ *ἄκουσε τὴν ἀπανταχοῦσα του* = ἐπεπλήχθη, ἐτιμωρήθη κττ.

τοῦ σκάβει τὸν λάκκο.

Ἀπὸ τὸ νόημα τῆς Δαβιτικῆς ρήσεως «λάκκον ὄρουξε καὶ ἀνέσκαψεν αὐτὸν καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον, ὃν εἰργάσατο»² ἐσηματίσθη ἢ δημοτικίζουσα ἔκφρασις τῆς λογίας χρήσεως *ὅποιος σκάβει τὸ λάκκο τοῦ ἄλλου, πέφτει ὁ ἴδιος μέσα*. Εἶπε δὲ καὶ κάποιος ποιητής, τοῦ ὁποίου δὲν ἐνθυμοῦμαι τ' ὄνομα,

*ὅστις ἄλλω λάκκον σκάπτει,
ἑαυτὸν πολλάκις θάπτει.*

Ἐντεῦθεν προέκυψεν ἡ δημωδεστέρα φράσις *τοῦ σκάβει τὸ λάκκο* = προπαρασκευάζει δολίως τὴν καταστροφὴν τινὸς ἀγνοῦντος ὅλως τὰ τεκταινόμενα.

τοῦ στραβοῦ τὸ δίκαιο, τοῦ φτωχοῦ τὸ δίκαιο.

Τὸ νόημα τῆς πλήρους ἐκφράσεως *να ποῦμε ἢ να πῆ κανεὶς καὶ τοῦ στραβοῦ τὸ δίκαιο* ἔδωσεν ὁ Νικόλαος Πολίτης, λέγεται δὲ αὕτη, «ὅταν θέλωμεν ν' ἀναφέρωμεν ἐλαφρυντικὰς περιπτώσεις πράξεως, ἢν καταδικάζομεν, ἢ ὅταν

¹) Παροιμ. 4,514.

²) Ψαλμ. 7, 16.

ἀναγνωρίζωμεν, ὅτι ἡ γνώμη, ἣν θεωροῦμεν ἐσφαλμένην, ἔχει καὶ τὰ συνηγοροῦντα ὑπὲρ αὐτῆς ἐπιχειρήματα»¹. Πῶς ὁμως ἐγεννήθη ἡ φράσις; Εἶναι δυνατόν νὰ παραγνωρισθῇ τὸ δίκαιον ἐνὸς ἀνθρώπου διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι εἶναι τυφλός; Βεβαίως ὄχι. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἔλλειψις τῆς ὁράσεως δὲν συνεπάγεται αἰσθητικῶς οὕτως εἰπεῖν τὴν δυνατότητα τῆς ἀδικίας, νομίζω ὅτι ἄλλην ἔννοιαν εἶχε κατ' ἀρχὰς **τοῦ στραβοῦ τὸ δίκαιο** καὶ ἄλλη ἦτο ἡ πλήρης ἔκφρασις. Ἡ λέξις **δίκαιο** σημαίνει εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν τὸ ἀνήκον εἰς τινα, οἷον ἀμοιβή, μισθός καὶ διὴ καὶ τὸ μερίδιον διανεμομένου πράγματος. Ἄλλ' ἂν εἰς τὴν διανομὴν συμμετέχη καὶ τυφλός, εἶναι ἐνδεχόμενον ν' ἀδικηθῇ ὑπὸ τοῦ διανομέως δίδοντος εἰς αὐτὸν μικρότερον μερίδιον ἢ καὶ ὅλως δύναται ν' ἀποκλεισθῇ ὁ τυφλός, ἐνῶ ἔχει δικαίωμα συμμετοχῆς. Εἰς αὐτὴν λοιπὸν τὴν περίπτωσιν ἠδύνατο νὰ λεχθῇ **νὰ μὴ κλέψουμε ἢ νὰ μὴ κλέψη κανεὶς τοῦ στραβοῦ τὸ δίκαιο ἢ νὰ μὴ φάγη κανεὶς τοῦ στραβοῦ τὸ δίκαιο**. Οὕτως ἐννοεῖται τὸ πρᾶγμα καὶ οὕτως θὰ ἐλέγχθη κατ' ἀρχὰς. Κατόπιν ὁμως τὸ μὲν **στραβός** ἔμεινεν εἰς τὴν θέσιν του, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔγινε σύγχυσις τῆς σημασίας τοῦ **δίκαιο** μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ καθολικοῦ δικαίου, ἐλέγχθη ἡ φράσις ὡς λέγεται σήμερον.

Ἄλλην ἀρχὴν ἔχει ἡ ἔννοια τῆς συνωνύμου φράσεως **νὰ ποῦμε ἢ νὰ πῆ κανεὶς καὶ τοῦ πτωχοῦ τὸ δίκαιο**, διότι ὄντως ὁ πτωχός δύναται ν' ἀδικηθῇ φανερά ὡς ἀδύνατος νομιζόμενος καὶ διὰ τοῦτο μὴ δυνάμενος νὰ διεκδικήσῃ τὸ δίκαιόν του.

τοῦ τοὺς βρέχω.

Ἡ φράσις λέγεται κατὰ παράλειψιν τοῦ ἀντικειμένου **τοὺς ξυλιές** καὶ σημαίνει τὸν δέρονω καταφέρων ἀλλεπάλληλα τὰ κτυπήματα, τὰ ὁποῖα οὕτω παρομοιάζουν πρὸς ραγδαίαν βροχὴν.

τοῦ 'φεξε.

Ὁ πτωχός, ὅστις **δὲν ἔχει μήτε 'ς τὸν ἥλιο μοῖρα**, εἶναι ὡσὰν νὰ εὐρίσκειται εἰς σκότος. Καὶ ὅταν τύχη νὰ τοῦ μειδιάσῃ ἡ τύχη, εἶναι ὡσὰν νὰ ξημερῶνῃ δι' αὐτόν, ὡσὰν νὰ βλέπῃ φῶς. Διὸ λέγεται **ἔφεξε ἢ ξημέρωσε γιὰ τὸν δεῖνα**, εἰς τὸν ὅποιον παρουσιάσθη ἔκτακτος εὐνοϊκὴ περίστασις, ὅστις εὐτύχησεν ἐξαίρνης, καὶ συντόμως **τοῦ 'φεξε τοῦ δεῖνα**. Εἰς τὴν φράσιν δύναται νὰ ἐξυπακούεται καὶ ἡ λέξις **τύχη**.

Λέγεται καὶ εἰς τὸ ἰδίωμα Χίου **ἐν μοῦ φεξεν τίποτε** = δὲν ἐκέρδισα τίποτε καὶ ρῆμα **φέγγω** = εἶμαι πλούσιος.

¹) Παροιμ. 4, 424.

τοῦ ᾠψαλαν, τοῦ ᾠπαν τὰ σκολιανὰ του, ἄκουσε τὰ σκολιανὰ του.

Αἱ φράσεις σημαίνουν τὸν ἐπέπληξαν, τὸν ὕβρισαν κττ. Εἰς τὴν γένεσίν των θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ τὸ *ἔψαλαν*, τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖ ὅτι ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν ἔχουν τὴν ἀρχήν. Τὸ ἐπίθετον *σκολιανὰ* = τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν σκόλην, τὰ γιορτινά, ἔγινεν οὐσιαστικὸν κατὰ παράλειψιν τοῦ *λόγια*. Εἶναι λοιπὸν *σκολιανὰ λόγια* ἐκεῖνα ποὺ ἀκούει τις τὰς ἑορτὰς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διότι ἐκεῖ ψάλλουν. Πῶς ὅμως κατήντησαν νὰ σημαίνωιν ἐπιπλήξεις καὶ ὕβρεις; Ἔχομεν πραγματευθῆ ἄλλαχού¹ περὶ τῶν ὁμοίων φράσεων *τοῦ ᾠψαλαν τὸν ἀναβαλλόμενον* καὶ *ἄκουσε τὸν ἐξάψαλμό του* = τὸν ἐπέπληξαν, τὸν ὕβρισαν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ *ἀναβαλλόμενος* ψάλλεται ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς, ἐν *σκόλῃ*, καὶ ὁ *ἐξάψαλμος* ὁμοίως ἐν *σκόλῃ* ἀκούεται ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαζομένους, ἀδιάφορον ἂν καὶ καθημέραν εἴτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἴτε κατ' οἶκον ἀναγινώσκειται ὑπὸ τῶν ἱερέων, κατ' ἐπίδρασιν τῶν λέξεων τούτων καὶ τὰ *σκολιανὰ λόγια* προσέλαβαν τὴν μεταφορικὴν σημασίαν τῶν ἐπιπλήξεων καὶ ὕβρεων.

τὸ φουσᾶ καὶ δὲν κρυώνει.

Ἡ φράσις δι' ἄνθρωπον ἐνθυμούμενον μετὰ πικρίας ἀποτυχίαν τινὰ ἢ κακοτυχίαν ἢ πάθημα. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ ἐκεῖνον, ὅστις τρώγων ἢ πίνων τι καίεται καὶ τὸ φουσᾶ διὰ νὰ κρυώσει, ἀλλὰ κατεχόμενος ἀπὸ τὸ ὀδυνηρὸν αἴσθημα καὶ ἀνυπομονῶν νομίζει ὅτι ἀργεῖ νὰ κρυώσει ἢ δὲν κρυώνει.

τὸ χαβᾶ του.

Ἡ λέξις *χαβᾶς* ἀπὸ τὸ Τουρκικὸν *hava* σημαίνει μουσικὸν σκοπὸν². Ἡ φράσις ἐπὶ τοῦ ἐπιμένοντος εἰς τὴν γνώμην ἢ τὴν ἀπαίτησίν του κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τραγουδιστῆν, ὅστις δὲν ἐννοεῖ νὰ παύσῃ τραγουδῶν καὶ ἂν ἀκόμη τοῦ γίνῃ παρατήρησις καὶ σύστασις νὰ παύσῃ, οἷον *ὄσο κι ἂν τοῦ πῆς, ἐκεῖνος τὸ χαβᾶ του ἢ δὲν ἀλλάζει τὸ χαβᾶ του*.

τό ᾠχει δίπορτο.

Δίπορτο σπῖτι εἶναι τὸ ἔχον δύο θύρας, τὴν κυρίαν καὶ ἐτέραν δευτερεύουσαν πολλάκις ἀφανῆ. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ὁ Χριστιανὸς ὁ ὑφιστάμενος ἐπίθεσιν ὑπὸ Τούρκων εἰς τὴν κυρίαν εἴσοδον ἠδύνατο νὰ διαφύγῃ διὰ τῆς ὀπισθίας, ἂν ἔμενεν αὐτὴ ἀπαρατήρητος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. Αὐτὸς ὁ ἱστορικὸς λόγος ἐδημιούργησε τὴν ἀνωτέρω φράσιν λεγομένην ἐπὶ ἀνθρώπου, ὅστις ἔχει δύο καταφύγια καὶ κατὰ

¹) Δελτ. 4, 100 - 2.

²) Ἰδ. *I. Χλωροῦ*, Λεξικὸν Τουρκοελληνικὸν 2, 1974α.

τὰς περιστάσεις ἐπωφελεῖται τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου ἢ δύναται νὰ ἐξεύρη πόρους ἐν ταῖς ἀμηχανίαις ἢ ἔχει ὑποστήριξιν ἀπὸ δύο ὑποστηρικτὰς ἢ ἀσπαζόμενος τὰς γνώμας καὶ τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ ὠφελεῖται διττῶς κττ.¹

ὑπογράφω.

Τὸ φραστικὸν τοῦτο ρῆμα σημαίνει ἔχω ἀπόλυτον πεποίθησιν εἰς τὴν ἀλήθειαν ἐπὶ τινος ζητήματος, ὡσὰν νὰ εἶμαι ἀπολύτως πεπεισμένος διὰ τὸ ἄνευ οὐδενὸς δόλου περιεχόμενον ἐγγράφου, τὸ ὁποῖον ἀδιστακτικῶς ὑπογράφω εἴτε ἀναγινώσκων αὐτὸ εἴτε μὴ. Πρὸς ἐπίτασιν δὲ τῆς ἐννοίας λέγεται καὶ **ὑπογράφω καὶ μὲ τὰ δύο μου χέρια.**

φέγγουν τ' ἀφτιά του κτλ.

Ἐπὶ ἀνθρώπου κατίσχνου, τοῦ ὁποίου σὰν νὰ εἶναι διαφανῆ τ' ἀφτιά ἔνεκα τῆς μεγάλης ἰσχυρότητος λόγῳ κακῆς διατροφῆς ἢ ἀσθενείας ἰδίως τῆς φθίσεως. Συνεκδοχικῶς λέγεται καὶ **ἔφεξε τὸ πρόσωπό του, ἔφεξαν τὰ χέρια του** καὶ γενικῶς **ἔφεξε** = ἀδυνατίσει.

φιλῶ σταυρό.

Συνηθίζουσι τὰ παιδιά, ὅταν δυσπιστοῦν εἰς τὴν φιλαλήθειαν τῶν ἄλλων, νὰ σχηματίζουσι σταυρὸν μὲ τοὺς δαίχτας τῶν χειρῶν, τὸν ὁποῖον προσφέρουσι εἰς προσκύνησιν λέγοντα **φιλα σταυρὸ** = ἂν λέγῃς τὴν ἀλήθειαν, ὀρκίσου φιλῶν τὸν σταυρὸν. Ὅθεν ἢ φράσις **φιλῶ σταυρὸ** = ὀρκίζομαι.

φτερό, φτερά, κάνω φτερὰ κτλ.

Μία τῶν πολυχρήστων εἰς μεταφορικὰς χρήσεις λέξεων εἶναι καὶ τὸ **φτερό, φτερά.**

Ἐπὶ πράγματι μυστηριωδῶς ἐξαφανιζομένου λέγεται **ἔκαμε φτερά**, ἧτοι ἀπέκτησε πτερὰ καὶ σὰν πουλὴ ἐξηφανίσθη.

Ἐπὶ ἀνθρώπου ἐπιδεικνυομένου κοινωνικῶς χάρις εἰς ξένην ὑποστήριξιν λέγεται **πετάει μὲ ξένα φτερά.**

Ἐπὶ ἀνθρώπου ἀπολέσαντος τὸ θάρρος, τὴν ἔπαρσιν καὶ ἀγερωχίαν λέγεται **τοῦ ἴκοσαν τὰ φτερὰ ἢ κόπηκαν τὰ φτερά του.**

Ἐπὶ πράγματι ἢ προσώπου, τὸ ὁποῖον μᾶς κάμνει νὰ περιπατοῦμεν σὰν νὰ πετοῦμεν ἀπὸ χαρὰν, εὐχαρίστησιν κττ., ἢ τὸ ὁποῖον μᾶς ἐμπνέει θάρρος, τόλμην ἢ ἔπαρσιν καὶ θράσος λέγεται **μοῦ δίνει φτερά.**

¹) Πβ. Νικολάου Πολίτου, Παροίμ. 1, 493.

Ἐπὶ ταχίστης ἐνεργείας λέγεται ἔς τὸ *φτερό* = ἀμέσως, οἷον *ντύνομαι ἔς τὸ φτερό, ἔρχομαι ἔς τὸ φτερό* κτ. Ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τὸ πτερύγισμα καὶ τὴν ταχεῖαν ἀπόπτησιν τῶν πτηνῶν.

φυσάει τὸν παρᾶ.

Κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τὸν γανριῶντα καὶ ιρυσῶντα ἵππον ἐλέγετο εἰς τὰ ἰδιώματα Πόντου καὶ Βιθυνίας *φυσᾶ καὶ πορπατεῖ* διὰ τὸν κομψυόμενον ἢ τὸν ἀγέρωχον καὶ ὑπερήφανον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πλούσιος συνήθως ἐπαίρεται, ἢ φράσις περιωρίσθη εἰς δῆλωσιν αὐτοῦ. Ὅταν δὲ ἐλησμονήθη ἢ ἀρχικὴ σημασία της, οἱ λαλοῦντες κινούμενοι καὶ ἀπὸ τὴν μεταβατικὴν σημασίαν τοῦ *φυσάει* ἐνόμισαν ὅτι ἔπρεπε νὰ συμπληρώσουν αὐτὴν δι' ἀντικειμένου χαρακτηριστικοῦ γνωρίσματος τῶν πλουσίων καὶ εἶπαν *φυσάει τὸν παρᾶ* παραλιπόντες τὸ δεύτερον μέρος τῆς φράσεως, τὸ ὁποῖον δὲν τοὺς ἐχρειάζετο πλέον. Σήμερον κοινότερα ἀκούεται *τὸν φυσάει* ἐνν. *τὸν παρᾶ*, *τοῖς φυσάει* ἐνν. *τοῖς δραχμῆς ἢ τοῖς λίρας* καὶ ἀπλῶς *φυσάει* = εἶναι πλούσιος. Αὐτὸ τὸ *φυσάει* μόνο του καθὼς καὶ ἄλλα πολλὰ παρόμοια μαρτυροῦν πόσον προσφιλὴς εἶναι ἡ φραστικὴ βραχυλογία εἰς τοὺς νεωτέρους Ἑλληνας.

φῶς φανερό, φῶς φανάρι.

Λέγεται διὰ πρᾶγμα ὀλοφάνερον *φῶς φανερό* βραχυλογικῶς ἀντὶ εἶναι *σὰν τὸ φῶς φανερό*. Καὶ ἐπειδὴ τὸ φῶς ὡς ἔννοια εἶναι μᾶλλον γενικὴ καὶ ἀφηρημένη, οἱ λαλοῦντες ἠθέλησαν νὰ πάρουν ὡς πρᾶγμα παρομοιώσεως κάτι τὸ μᾶλλον συγκεκριμένον, τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι ἄλλο παρὰ τὸ *φανάρι*, ὅθεν τὸ συνώνυμον *φῶς φανάρι*.

χαλνῶ τὴν καρδιά μου, χαλνῶ τὴ ζαχαρένια μου.

Ἡ *καρδιά* λαμβάνεται μεταφορικῶς εἰς δῆλωσιν τῆς εὐαρέστου συναισθηματικῆς καταστάσεως, τῆς εὐαρέστου διαθέσεως, διὸ καὶ λέγεται κοινῶς *μοῦ κάνει καρδιά* = αἰσθάνομαι εὐχαρίστησιν, θέλω *μ' ὅλη μου τὴν καρδιά* = μὲ ὅλην τὴν καλὴν διάθεσίν μου, «ἐξ ὅλης καρδίας»¹. Καὶ ὅταν παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ αὕτη, λέγομεν *χάλασε ἡ καρδιά μου* καὶ μεταβατικῶς *χαλνῶ τὴν καρδιά μου* = χάνω τὴν καλὴν μου διάθεσιν, στενοχωροῦμαι, λυποῦμαι.

Συνώνυμον πρὸς τὸ *χαλνῶ τὴν καρδιά μου* εἶναι τὸ *χαλνῶ τὴ ζαχαρένια μου*. Τὸ ἐπίθετον *ζαχαρένιος* = ὁ κατεσκευασμένος ἀπὸ ζάχαριν ἢ ὁ περιέχων ζάχαριν ἔχει καὶ χρήσεις μεταφορικᾶς. Εἰς πολλὰ ἰδιώματα χρησιμοποιεῖται ὡς προσδιορι-

¹) Εὐαγγελ. Λουκ. 10, 27.

σμός τῆς ὠραιότητος ἢ τῆς συμμετρίας κτ., καθὼς *ζαχαρένιο κορμάκι, πρόσωπο, στόμα, ζαχαρένια μάτια, στήθια, χεῖλια* καὶ περαιτέρω *ζαχαρένια γλῶσσα* = ἢ λέγουσα ὠραία *ζαχαρένια λόγια* τὰ ἄλλως λεγόμενα *γλυκόλογα*. Κατὰ ταῦτα δύναται, νομίζω, νὰ θεωρηθῆ βέβαιον, ὅτι ἐλέχθη ἢ καὶ λέγεται καὶ *ζαχαρένια καρδιά*, καθὼς λέγεται εἰς τὴν κοινὴν καὶ *γλυκεῖα καρδιά*, ὅχι μόνον ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς σχέσεως πρὸς τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ ἀπολύτως, δηλαδὴ *ζαχαρένια καρδιά* θὰ πρέπει νὰ σημαίνῃ εὐάρεστος ψυχικὴ κατάστασις, καλὴ διάθεσις, ἀγαλλίασις. Οὕτω καὶ μόνον δύναται νὰ ἐρμηνευθοῦν ἰδιωματικαὶ φράσεις, εἰς τὰς ὁποίας τὸ *ζαχαρένια* κατ' ἔλλειψιν τοῦ *καρδιά* γενόμενον οὐσιαστικὸν ἐδήλωσε τὴν καλὴν, τὴν εὐάρεστον διάθεσιν. Λέγεται π.χ. πολλαχοῦ *κάνει ὅ,τι λέει ἢ ζαχαρένια του* = κάμνει ὅ,τι ἐπιθυμεῖ, ἐν Ἡπειρῷ δὲ *χαλνῶ τὴ ζαχαρένια του* = κάμνω ὅ,τι ἐπιθυμεῖ, ὅ,τι μοῦ ζητήσῃ, συνώνυμον τῷ κοινῷ δὲ *χαλνῶ τὸ χατίρι του*, ἐν Ἀστυπалаίᾳ δὲ *γλεντοῦν τὴ ζαχαρένια τως* = διασκεδάζουν, εὐθυμοῦν.

Ἐξ ὧσων εἶπαμεν νομίζω ὅτι φθάνομεν εἰς τὴν κατανόησιν τῆς κοινῆς φράσεως *μὴ χαλνᾷς τὴ ζαχαρένια σου* = *μὴ χαλνᾷς τὴν καρδιά σου*, μὴ παύσης νὰ ἔχῃς εὐθυμον διάθεσιν, μὴ στενοχωρῆσαι.

χάνω τὸ Θεό μου.

Εἰς τὸ αἶσθημα τοῦ λαοῦ ὁ μόνος ποῦ δὲν πρέπει ἢ δὲν ἠμπορεῖ νὰ λησμονηθῆ ποτὲ εἶναι ὁ Θεός. Ὅταν ὅμως κανεὶς χάσῃ καὶ αὐτόν, τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις ἐσχάτης ψυχικῆς ἀναστατώσεως, ὅτε τὰ πάντα λησμονοῦνται. Διὰ τοῦτο εἰς δὴλωσιν μεγάλῃς ἐκπλήξεως, ἀμηχανίας, θαυμασμοῦ κτ. λέγεται *χάνει κανεὶς τὸ Θεό του*.

χαρὰ Θεοῦ.

Ἡ φράσις λέγεται πρὸς δὴλωσιν ἀρίστης καταστάσεως τοῦ καιροῦ, διὰ τὴν ὁποίαν χαίρει καὶ αὐτὸς ὁ Θεός, οἷον *κάνει μιὰ ἡμέρα, ἓνα καιρὸ χαρὰ Θεοῦ! ἥλιος χαρὰ Θεοῦ! βραδεῖα χαρὰ Θεοῦ!* κτ.

χτυπάει πόρτες.

Λέγεται ἢ φράσις αὕτη σκωπτικῶς ἐπὶ ἀνθρώπου, ὅστις μεταβαίνει εἰς συνάντησιν προσώπων κατ' οἶκον, παρὰ τῶν ὁποίων ἐκλιπαρεῖ ὑποστήριξιν. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐννοίας εὐχρηστεῖ καὶ ἡ φράσις *φιλάει κατουρεμένες ποδιές*.

χτυπῶ καμπανιά, καμπανιές κτλ.

Λέγεται *καμπανιά* ὁ κτύπος τῆς καμπάνας τῆς ἐκκλησίας, μὲ τὸν ὁποῖον

ειδοποιούνται οἱ Χριστιανοὶ διὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν Ἐπεδῶ ἔχει τὴν ἀρχὴν ἢ ἀνωτέρω φράσεις, ἢ ὅποια σημαίνει κἀνω ὑπαινιγμὸν διὰ νὰ δώσω εἰς τινὰ νὰ καταλάβῃ ζήτημά τι, διὰ τὸ ὅποιον δὲν θέλω νὰ ὀμιλήσω φανερά, καθὼς οἱ Χριστιανοὶ ειδοποιούνται νὰ προσέλθουν εἰς τὸν ναὸν ὄχι διὰ κήρυκος, ἀλλὰ μὲ τὴν φωνὴν τῆς καμπάνας. Οὕτω τοῦ *χτυπῶ καμπανιά* ἢ *καμπανιᾶς* = τοῦ ὑπαινίσσομαι.

Ἐκ τῆς μεταφορικῆς ἐννοίας τῆς ὅλης φράσεως προσέλαβε καὶ ἡ λέξις *καμπανιά* τὴν μεταφορικὴν σημασίαν τοῦ ὑπαινιγμοῦ, καθὼς μαρτυροῦν αἱ φράσεις *ἀκούω καμπανιᾶς ἀπὸ τὸν δεῖνα* = *μοῦ χτυπάει καμπανιᾶς, ἄκουσα τὴν καμπανιά* κττ. Συνώνυμον *ἄκουσα τὴ σφυριά*, ὅπου τὸ *σφυριά* ὁμοίως μεταφορικῶς σημαίνει τὸν ὑπαινιγμὸν κατ' ἐπίδρασιν τοῦ *καμπανιά*.

χώρισαν τὰ τσανάκια, ἔχουν χώρα τὰ τσανάκια.

Αἱ φράσεις λέγονται διὰ πρόσωπα, τὰ ὅποια διάκεινται τώρα ἐχθρικῶς, ἐνῶ πρὶν διέκειντο φιλικῶς. Κατ' ἀρχὰς ἢ χρῆσις τῶν περιωρίζετο εἰς πρόσωπα ἔχοντα κοινὴν δίαιταν καὶ κοινὴν τράπεζαν καὶ ἔπειτα χωριζόμενα, καθὼς οἱ ἐν διαστάσει σύζυγοι, κατόπιν ὅμως ἐγενικεύθη.

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ